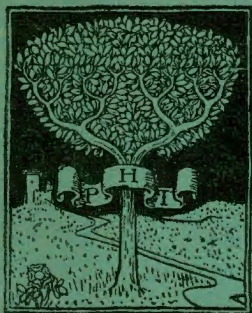

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1930

UTGIVEN

AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BENGT HILDEBRAND

ÅRG. XXXI.

HÄFT. 3—4.

I N N E H Å L L.

T E X T.

	Sid.
Brigadgeneralen Jean Sarrazin. Också en sagesman rörande Karl Johans franska tid. Av fil. lic. NILS FORSELL	139—167
Några meddelanden angående släkterna Cuyper och Cuypercrona. Av förste amanuensen i Riksarkivet, fil. och jur. kand. BIRGER LINDÉN	168—173
Carl Henrik Anckarsvärd och »disciplinbrottet» 1813. Av fil. lic. BO ENANDER	174—198
Fröken Bärfelts hemlighet. Av f. d. läroverksadjunkten EDVARD BECKMAN	199—207
Forstenasläkten och Siöbladsnamnet. Meddelande av BENGT HILDEBRAND	208—209
Magister Jacobus Gisionis, stamfader för den finska släkten Svanfelt. Meddelande av lektorn, fil. d:r FRANS DE BRUN	210—212
Recensioner	213—236
Insända böcker	237—241
Frågor	242
Notiser	242
Personregister. Utarbetat av E. SPR.	243—249

I L L U S T R A T I O N.

Porträtt av brigadgeneralen Jean Sarrazin	139
---	-----

BRIGADGENERALEN JEAN SARRAZIN.

Efter gravyr i Sarrazins »The Philosopher», London 1811.

Brigadgeneralen Jean Sarrazin.

Också en sagesman rörande Karl XIV Johans
franska tid.

Av Nils Forssell.

I.

Historieskrivningen rörande franska revolutionen och Napoleonstiden har naturligt nog i hög grad anlitat memoarerna såsom källa. Man behöver blott bläddra i Pingauds bekanta bok om Bernadotte och Napoleon för att finna talande exempel på detta förhållande. Ofta anställer man den reflexionen, att bruket av minnesanteckningarna i alltför stor utsträckning underlättat författarvärvet. Då primärt material saknats för att styrka en uppfattning har en drastisk detalj, en spirituellt fras fått krydda framställnin-

gen, och memoarerna ha därvid fått tjäna som paletten, från vilken de starka färgerna hämtats. De vetenskapligt lagda framställningarna ha å andra sidan kännetecknats av en viss emancipation från självbiografierna. Så är t. ex. fallet med den teckning av Talleyrands bana, vilken den kände Napoleonspecialisten Lacour-Gayet givit.¹ Men naturligtvis får man akta sig för att driva reaktionen för långt. Med fin blick har också Lacour-Gayet i sin analys sållat agnarna från vetet. Om Talleyrands memoarer lämna klen besked om den faktiska gången av hans levnadsförlopp, så karakterisera de desto bättre sin författares naturell — ej minst genom den nonchalanta opålitlighet, varom de vittna.

Brigadgeneralen Jean Sarrazin hör visserligen till *dui minores* inom denna memoarskrivande Olymp. Icke desto mindre gjorde han på sin tid rätt mycket väsen av sig, vilket återljudit också i våra dagars historiska skildringar. Det är egentligen för framställningen av Karl XIV Johans franska tid, som Sarrazins snart sagt otaliga memorialer och *quasi*historiska arbeten haft betydelse. Karl Johans hittills främste biograf Barton har sålunda flitigt och tämligen oreserverat anlitat dessa disparata källor.² En konfrontation mellan traditionen och primäruppgifterna är här på sin plats. Någon genomgående kontroll kan visserligen näppeligen komma i fråga; därtill äro Sarrazins alster alltför vidlyftiga.

¹ G. Lacour-Gayet, »Talleyrand» I—II, 1928—1930 (Bibliothèque historique). Mina bidrag till Sarrazins biografi ha föranletts av de forskningar, vilka jag som Karl XIV Johansförbundets stipendiat sommaren 1928 utfört i Paris, främst å Bibliothèque National samt Archives de la guerre. Ämnet för ovanstående uppsats har av mig förut avhandlats i ett föredrag vid Personhistoriska samfundets årssammankomst 1929.

² D. Plunket Barton har i sina arbeten »Bernadotte, The first phase 1763—1799» (nedan citerat Bernadotte), samt »Bernadotte and Napoleon» (London 1914 och 1921), i vilka han på grund av ett vidsträckt aktmaterial lämnat en väl avvägd, åskådlig, levande och likväl objektivt hållen skildring av Bernadottes franska tid, flerstädes anført Sarrazins skrifter. Såsom Bartons exkurs rörande Sarrazin (Bernadotte, not 18, s. 490, 491) utvisar, har han ingalunda varit blind för den brist på omdöme och den misstänksamhet, som utmärkt denne, samt dessutom betonat, att Sarrazins publikationer författats »många år efter de händelser, som de beskriva». I sistnämnda avseende bör dock, såsom i det följande skall visas, en skillnad göras inom hans författarskap. Flera av hans arbeten, främst »The Philosophers» ha tillkommit före den resa till Sverige, som enligt Barton skulle ha uppväckt hans miss-hag mot Karl Johan; Sarrazins senare opus bliva merendels en upprepning av hans äldre version. På mer än ett 40-tal ställen har Barton anført Sarrazins version av händelseförloppet. Särskilt har detta skett, när Barton menat, att Sarrazin på nära håll bevittnat detta. Men då han i exkursen synes sätta året 1804 såsom slutgränsen för Sarrazins tillförlitliga minnen rörande Bernadotte, synes han ha post-daterat dennes värde som sagesman, såsom torde framgå av min framställning. Fr. o. m. 1799 är Sarrazins auktoritet tydligen av suspekt natur. Bartons framställning särskilt rörande sistnämnda viktiga år blir därför i detta avseende osäker och ofta missvisande (Bernadotte, ss. 399, 413, 416, 417, 418, 420 och 435). Men också för den tidigare perioden hade någon försiktighet varit av nöden i de fall, då Sarrazin varit Bartons enda källa. Sarrazins misstag äro även här flerstädes så påfallande, att uppgifter, som ej stå att kontrollera, också förefalla problematiska.

Framför allt torde det nu vara skäl att pröva, om hans egen personlighet präglas ens av normal vederhäftighet. Frånsett den omständigheten, att flertalet av hans skrifter ha tillkommit mer än 30 år efter tiden för de skildrade händelserna, är också det faktum beaktansvärt, att de allra flesta av dessa alster tillhöra emigrantlitteraturen i vidsträckt bemärkelse. Och den förenade stämpel av rancune och självförsvär, vilken merendels utmärker de publicistiska resultaten av en exil, träder i Sarrazins fall desto bjärtare i dagen, som han tvivelsutan haft högst tvingande skäl att vistas å främmande ort — först landsförräderi och sedan tvegifte. Hans auktoritet — om man nu kan tala om en sådan — förminskas ytterligare därav, att hans sinnesförfattning tydligen ända sedan 1800-talets början varit ytterligt labil. Senare framställningar saknas nu icke, som i viss mån belysa dessa omständigheter, men de äro föga dokumenterade och beröra endast vissa sidor av ämnet.¹

Emellertid torde det vara obefogat att gå så summariskt tillväga, och detta redan därför att Sarrazins skrifter onekligen även inrymma gods av högre kvalitet, främst hans skildringar från tiden före 1799; av särskilt intresse äro hans bidrag just till Bernadottes tidigare historia, av *Barton* så flitigt och utförligt utnyttjade, att de här ej skola närmare refereras. Men även för den följande tiden förtjänar hans produktion att uppmärksammas. Mitt bland bisarrerier och frihandsteckningar skymta här och var traditioner och notiser, som äro betecknande åtminstone för den historiska miljö, i vilken han rörde sig. Kanske skulle man kunna våga den paradoxen, att just Sarrazins brist på självkontroll någon gång vållar, att fakta komma med i hans frispråkiga exposéer, som skulle ha saknats i mer genomfört tendentiösa framställningar. Sist men ej minst är hans egen brokiga biografi ett stycke tidshistoria, som till råga på måttet under ett par månader är förlagd till svensk mark; det var just under det betydelsefulla årsskiftet 1812—1813, då en dylik fanflyktig fransk emigrant för våra myndigheter (inklusive vår kronprins) erbjöd ett problem av rätt delikat natur. Allt som allt torde en kritisk överblick över Sarrazins bio-

¹ Ofta citerad är Albert Delacour, »La trahison du général Sarrazin» (*Revue bleue* 1895, s. 16—20). Det är en skildring, som hämtar sitt väsentliga material ur Sarrazins »Mémoires», skrivna, såsom nedan närmare skall omnämnas, förmodligen i slutet av 1830-talet. Delacours uppsats har sin förtjänst däri, att källan samvetgrant anføres. Den enligt min mening bästa översikten över Sarrazins liv läses i »Biographie universelle ancienne et moderne», Supplément, 1847, författad av Maurice Champion, där källorna hållas i sär och sund kritik i det hela övas, möjligen frånsett händelserna omkring Walcherenexpeditionen 1809.

grafi, med anlitande av hans dossier i det franska krigsministeriets arkiv, och med hänsyn tagen till hans litterära produktion, särskilt vad angår Karl Johans bana, vara en uppgift, som även från svensk synpunkt bör tillvinna sig intresse.

II. Sarrazin under revolutionen och Napoleon.

I »Moniteur universel» för den 4 juli 1810¹ återfinnes en rapport, dagtecknad den föregående 30 juni, vilken franske krigsministern Clarke, duc de Feltre, avgav till Napoleon med anledning av Sarrazins avvikande till England. En jämförelse med den sistnämndes ovan återopade dossier, som i väsentliga delar fått bestå dokumenteringen till rapporten, visar, att denna — med vissa förbehåll — kan kännetecknas som ett vederhäftigt dokument. Vad som senare skrivits om Sarrazins bana intill juni 1810, är däremot mer eller mindre påverkat av hans egna versioner, tilldiktningar och apologier.² Vad Clarke uppgivit om Sarrazins förflutna, må därför här i några huvudpunkter återgivas.

Sarrazin, född den 15 aug. 1770, härstammade från bönder i sydvästra Frankrike i den nejd, som sedermera innefattades i departementet Lot-et-Garonne. Efter ett års tjänst i ett dragonregemente, sept. 1786—sept. 1787, tycks han — såsom rapporten uppger under en hänvisning med reservation till ett memorial av Sarrazins egen hand — därefter ett par år ha verkat som lärare i matematik samt omsider 1792 ingått i franska nordarmén, varit instruktör vid genitrupperna och slutligen tjänat som underbefäl i en bataljon av frivilliga, som invånarna i Chalons uppsatte. I slutet av 1792 hade han i varje fall avancerat till löjtnant »d'une compagnie franche, dite de Sainte-Maurice», den 18 mars 1793 valdes han med flertalet röster till kapten vid samma kompani. Rapporten omnämner emellertid — under hänvisning till Sarrazins eget ovannämnda memorial — att han sedan gjort sig känd

¹ Moniteur universel, 4/7, 1810. »Rapport à S. M. l'Empereur et Roi. Du 30 juin 1810», undertecknad: »Le Ministre de la guerre, Duc de Feltre». Rapporten uppger sig vara författad enl. order 28/6, 1810 och vilar väl delvis på en rapport av divisionschefen Vandamme.

² Härvid observeras Sarrazin-biografien av René Alby i Michaud, »Biographie universelle», bd 38, p. 29 sniv. Däri uppgives, att Sarrazin avlidit år 1840. I exemplaret av Michaud i Bibliotheque national's referensbibliotek finnes en marginalanteckning: »vivant en 1848». I Albys skildring äro fakta och legend sammanspunna; ovisst är, vad som varit ännu levande tradition i Albys omgivning. En notis om Sarrazin återfinnes också i Guérard, »France litteraire», Tome VIII, s. 455 (Bibl. national).

för sitt oregerliga kynne, han blev alltnog degraderad till simpel soldat under loppet av samma år. Från och med den 1 okt. 1793 deltog Sarrazin i kriget i Vendée; 1794 finna vi honom sedan i Sambre-et-Meuse-armén, där han erhöll en gynnare i folkskommisarien Gillet.¹

På hösten 1794 utnämndes Sarrazin av välfärdsutskottet efter förslag av Gillet och på de rekommendationer, som efter expeditionen till Koblenz lämnats av general Marceau, till bataljonsbefäl (18 brumaire an III); graden var »adjutant-général chef de bataillon». I juni (25 prairial an IV) följande år befordrades han till befälsposten närmast brigadchef, »adjutant-général chef de brigade».² År 1796 tillhörde Sarrazin såsom adjutant den avdelning av Sambre-et-Meuse-armén, som under Bernadottes befäl deltog i Bonapartes italienska fälttåg. På hösten 1798, »27 fructidor an VI», erhöll Sarrazin order att bege sig till Rochefort för att tjänstgöra i en av den mot England avdelade arméns divisioner. Rapportens lydelse förtjänar därefter att ordagrant återgivas: »il fut du petit nombre des Français, qui effectuèrent leur débarquement en Irlande, et il y fut nommé, par le général Humbert général de brigade à la prise de Killala et général division à l'affaire de Castlebar, où il enleva un drapeau à la cavalerie ennemie». Omnämmandet innebär som synes ett erkännande utan omsvep; ej ens när det gällde att inför Frankrike brännmärka en desertör som Sarrazin, var det möjligt att i någon mån förringa hans delaktighet i 1798 års ovanskliga franska dater på den gröna ön. Rapporten konstaterar dock, att när Sarrazin — som råkat i engelsk fångenskap och utväxlats mot en hög brittisk officer — återkom till Frankrike, var direktorialregeringen föga benägen att bekräfta en så snabb befordran.³ På egen begäran blev Sarrazin nu stabsoffi-

¹ Enligt A. Aulard, »Histoire politique de la révolution française, Origines et développement de la démocratie et de la république (1789—1804)», Six. éd., Paris 1926, s. 509, noten, tillhörde Gillet välfärdsutskottet 15 germinal—15 messidor an III, alltså förmodligen efter sin ovannämnda beröring med Sarrazin. F. ö. hänvisas för det följande till Barton, a. a.

² I maj 1796 inträffade, enligt vad det vill synas, en episod, som Sarrazin sedermera ofta åberopade för att göra anspråk på Bernadottes tacksambhet. Sarrazin skulle nämligen då ha varit Bernadotte behjälplig att rädda en kusin till denne undan revolutionsjusticens förföljelse. Se härom Barton, Bernadotte, s. 131 ff.

³ Jfr E. Desbrière, »1793—1805. Projets et tentatives de débarquement aux îles britanniques. II. Publié sous la direction de la section historique de l'état-major de l'armée», ss. 83—132. Det är en bred skildring, som med kritisk apparat på grund av förstahandsmaterial giver en lika imponerande som vederhäftig framställning av Sarrazins i sanning lysande militära insats vid detta tillfälle. Jfr också E. Guillon, »La France & l'Irlande pendant la révolution. Hoche et Humbert» (Paris 1888), s. 382 ff. Ett ampelt erkännande får denna franska expedition även t. ex. av W. Hunt, »The political History of England in twelve volumes», X. 1760—1801

cer, adjutant-général, i armén i Italien under kampanjen år 1799, an VII. Anförare för en kår av den armégrupp, som förlagts i Mellanitalien, »l'armée de Rome» deltog Sarrazin i fälttåget i Neapel — »et fut nommé général de brigade sur le champ de bataille, après l'affaire de la Trebia» — en batalj den 17—18 juni 1799, vari fransmännen under Macdonald besegrade Suvorovs trupper.¹

Enligt »Moniteur» antager Sarrazins bana därefter en avgjort tvivelaktig karaktär. Tilläggom, att rapportens egna uppgifter om honom även bliva avsevärt mer svävande. I italienska armén utsatte alltnog Sarrazins tvetydiga hållning honom för förödmjukande misstankar. Man förebrädde honom att spela angivarens roll. Hans motspänstighet mot sina överordnades befallningar styrkte denna opinion. De obehag, för vilka han utsattes, tvingade honom att självmant lämna tjänsten. I februari 1801, le 21 pluviöse an IX, erhöll han förståndigande att återvända till Frankrike. I maj, le 1 prairial an IX, erhöll han meddelande, att han strukits ur generalitetet. Såsom privatman välvde han olika planer; än begärde han att bli brukad i Amerika, än i Ostindien, än talade han om sin lust att ingå i den bataviska republikens armé.²

London 1905), s. 413, 414. General Humbert (Jean-Joseph-Amable, f. 1755, d. 1823) deltog först i Hoches landstigning på Irland 1796—97, kommanderade sedan den expedition, där Sarrazin utmärkte sig. Sedermera förvisades han av Bonaparte i onåd till Bretagne med anledning av misstanken att Humbert haft otillåtna förbindelser med en av Bonapartes systrar. H. rymde därpå över England till Nordamerika, där han år 1815 deltog i oavhängighetskriget i Mexiko. Han avled i New Orleans. Ehuru värdig ända till slutet erbjuder hans bana paralleller till Sarrazins.

¹ I den nedan s. 147, not 1, närmare omnämnda skriften »The Philosopher», I, s. 186, 187, omtalar Sarrazin, att han i slaget blivit sårad och fortsätter: »Macdonald, who had been informed, that I was mortally wounded, came to me, as some soldiers were carrying me to Placentia; he expressed his concern and left me with tears in his eyes. As soon as I learnt, that the battle of the following day was lost, I got myself conveyed to Leghorn, whence I proceeded to Genua by sea. I obtained leave to go to France. Bernadotte had just then been nominated minister of war; he was anxious to have me near him, and intrusted me with the superintendance of the office for the movement of troops as also for nominations.» Sarrazin berättar därpå, att han sedan tjänstgjort i Vendée, i Rhenarmén under Moreau, i lägret i St. Renan vid Brest och i Amiens, alltsammans före avfärden till St. Domingo. Denna Sarrazins version överensstämmer tydligen icke med den i Le Moniteur, vilken emellertid ej i dessa delar stöder sig på någon dokumentering i Sarrazins dossier i franska krigsarkivet. Champion (a. a.) meddelar en uppgift, som synes på ett sannolikt sätt förknippa de båda versionerna: i april 1800 överlämnade Bernadotte till Sarrazin befälet över 10,000 i Amiens förlagda grenadjärer, vilka av denne fördes till Italien, därstädes uppstod sedan den motsats mellan Sarrazin och överbefälhavaren Murat, vilken ledde till, att Sarrazin avskedades. Champion uppger, att en entusiastisk anslutning av Sarrazin till Bonaparte 1802 vållat, att han då ånyo erhållit befäl.

² Rörande denna tid har Sarrazin meddelat vissa notiser i publikationen »Histoire de Napoléon Bonaparte depuis sa naissance 5 février 1769 jusqu'à sa mort, 5 mai 1821, avec l'examen de ses mémoires par Le général Sarrazin» (Bruxelles 1841), s. 26—28 (Bibl. national, Paris). Det berättas där en historia, vars sanningskärna åtminstone är dubiös, att då Bonaparte låtit utnämna sig till konsul på livstid, Sar-

Av alltsammans blev dock intet. Sarrazin var fortfarande kyar i Frankrike, då han i början av oktober 1802, le 10 vendémiaire an XI, återinsattes i sin ställning som brigadgeneral i stället för general Colli,¹ som utnämnts till divisionsgeneral. Rapporten nämner likväl intet om orsaken till denna förbluffande upphöjelse. Två månader senare erhöll Sarrazin order att avgå till St. Domingo. Där stannade han dock blott ett år, i det att hans hälsotillstånd därpå föranledde hans chef, general Rochambeau, att hemsända honom.² I december 1803, le 22 frimaire an XII, var Sarrazin sålunda ånyo i Frankrike. General Augereau³ var vid denna tid kommandant för ett militärläger i Brest, och Sarrazin ställdes på egen begäran under hans order.

Men Sarrazins böjelse för angiveri skaffade honom återigen talrika fiender. Han riktade anklagelser mot arméns generaler och förvaltning i ett memorial, dagtecknat »le 23 frimaire an XIII», som han i december 1804 lät meddela kejsar Napoleon. Med

razin, som blivit upprörd över ett sådant lagbrott, den 2 augusti 1802 kl. 10 f.m. begivit sig till Bernadotte och i största hemlighet delgivit denne sin avsikt att göra slut på Bonapartes bana med ett pistolskott. Sarrazin föreslog nu Bernadotte att antingen mottaga presidentskapet på fyra år, liksom i Förenta Staterna, eller åtminstone ej samma dag visa sig vid audiensen i St. Cloud, i vilket fall Sarrazin skulle överlåta presidentskapet till Moreau. Bernadotte skulle då ha utbrustit i tårar och i namn av deras gamla vänskap besvurit Sarrazin att avstå från att bära hand på deras forne gemensamme överbefälhavare i Italien. Följden bleve blott, att de bägge bleve massakrerade på platsen, och att Frankrike hemföllt åt anarki, kanske främlingsvälde. Bernadotte läste in Sarrazins pistoler i sin sekretär. De begåvo sig sedan båda till St. Cloud, där Bonaparte mottog dem på det bästa. 1810 erfor Sarrazin i London av Fauche-Borel, att Bonaparte belönat Bernadotte för att denne avvärjat Sarrazin genom att tillåta Bernadotte att bli tronföljare i Sverige. Alltsedan 1796 hade Bonaparte och Bernadotte varit intimt lierade genom Barras. Sarrazin skickades till St. Domingo under försäkringar från Bernadotte, att denne skulle bliva överbefälhavare därstädes. Liknande uppgifter finnas i en publikation, till vilken det senare blir tillfälle att återkomma: Général Sarrazin, »L'art de guerre avec l'application de la théorie à la pratique par l'examen de la campagne de Russie en 1812, la défense du marechal Ney et autres documents sur les fortifications de Paris, la bataille de Waterloo Etc. Etc.» (Bruxelles 1843), Préface XI (K. Bibl., Sthlm). I skriften »Mon testament par Sarrazin», Bruxelles 1838 (Dossier de Sarrazin. Archives de la guerre, Paris), förekommer i korthet notisen, att Bernadotte hindrat Sarrazin att mörda Bonaparte, när denne kommanderat Sarrazin till St. Domingo, alltså en annan version av sammanhanget. I L'art de guerre etc. insinuerar Sarrazin även, att Bernadotte i bataljen vid Würzburg den 2 och 3 september 1796 enligt överenskommelse med fienden vägrat att kommandera sin division samt att han av österrikarna som belöning härför sedermera erhållit sin svenska krona (Préface IX). Jfr Barton, Bernadotte, s. 160 ff., där dock icke denna skrift av Sarrazin citeras. Ovanstående är emellertid ägnat att än mer belysa den misstänkta karaktären av Sarrazins historieskrivning.

¹ Colli-Ricci, f. 1760, d. 1812, sardinsk officer, som gick i fransk tjänst 1798; uppgiften, att han 1802 blev divisionsgeneral, är riktig.

² Det kan i detta samband anmärkas, att i St. Domingo-expeditionen deltog även general Humbert, Sarrazins frejdade chef från 1798 års landstigning på Irland. — Rochambeau, Donatien-Marie-Joseph de Vimers, vicomte de, f. 1750, d. 1813.

³ General Augereau, f. 1757, d. 1816, var ej i militärtjänst 1801—1804, men synes vid återinträdet ha fått Sarrazin under sitt befäl.

sin lösmynthet yppade han otvivelaktigt en del av de ting, som innefattades i nämnda memorial («ses indiscretions ayant sans doute révéleé une partie des faits, contenus dans ce Mémoire»); det rop av förbittring, som upphävdes mot honom, berövade honom alltnog modet att offentligen fullfölja den sak, som han förut ej fruktat för att igångsätta. I förbigående må härvid till rapporten anmärkas, att det t. o. m. av detta officiella dokument vill synas, som om Sarrazins öppenhjärtighet i sitt angiveri varit oangenäm för höga vederbörande. Förbittringen mot honom var nu enligt rapporten så stark, att han för andra gången nödgades begära entledigande från sin tjänst. Icke desto mindre bibehölls han på sin post, och han deltog med samma armékår i kampanjerna i Tyskland 1805 och 1806. Men de meningsutbyten, i vilka han råkade med general Heudelet de Bierre inom den division, som han tillhörde, förmådde regeringen att kalla honom tillbaka till Frankrike. Den 31 okt. 1806 kommenderades han till den 24 militärdivisionen under general Chambarlhac,¹ som åt Sarrazin anförtrodde befälet över departementet Lys. Men mellan prefekten därstädes och Sarrazin yppade sig snart tvistigheter, vilka vållade att han dirigerades till ön Gadzand. Hans brist på självbehärskning och hans godtycklighet uppeggade mot honom både invånarna, de civila myndigheterna och själve general Chambarlhac. De klagomål, som i samband därmed nådde regeringen, vållade, att han ännu en gång förflyttades. Han anställdes nu vid den 16:e militärdivisionen under Vandamme och förlades i lägret i Boulogne. Där vistades han fr. o. m. den 12 febr. 1809, nu i gott samförstånd med både över- och underordnade.² Därifrån deserterade han till England. »Sådan är», slutar rapporten, »historien om ge-

¹ Chambarlhac, Jean Jacques Vital de, baron de l'Aubepain, f. 1754, d. 1826. Tjänstgjorde i inre militäruppdrag 1802—1809. Champion och Alby (a. a.) uppgiva, att en anledning till, att Sarrazin hemskickades, varit, att han uppvaktat konungen av Preussen med en broschyr av år 1804 (se vidare nedan) och samtidigt underrättat denne, att Napoleon blott avvaktat ett tillfälle att förklara Preussen krig. Sistnämnda notis förefaller ovederhäftig, då efterräkningarna för S. ej varit värre.

² Jfr Folke Lindberg, »Bernadotte och Walcheren-expeditionen» (Hist. tidskr. 1929, s. 159—161), med en kritisk och väldokumenterad granskning av Sarrazins roll vid detta tillfälle, vilken bestyrker ovan uttalade uppfattning, att Sarrazin spelat den servile angivarens roll inför Napoleon. Härvidlag är det anledning att nämna en inlaga av Sarrazin, till vilken framställningen återkommer, »Réponse du général Sarrazin au rapport fait au général Bonaparte par le général Clarke, ministre de la guerre, Londres 1810». (Bibl. national, Paris). Den är daterad 21/1, 1810. Där heter det nämligen bl. a.: »Vous avez provoqué mon vingt-unième et dernier mémoire.» Sistnämnda attribut visade sig emellertid vara något överilat. I detta samband må anmärkas, att en av Barton omnämnd Sarrazinskrift, »The Memorial of general Sarrazin and the Supplement thereto» (London 1811), saknas ej blott på K. Bibl., Sthlm, utan även på de stora Parisbiblioteken.

neral Sarrazin, vilken, noga räknat, endast handlar om hans lynes genstörtighet, bristerna i hans karaktär och hans talrika självemotsägelser.»

Det är, även med hänsyn tagen till ovan förbigångna uppgifter tydligt, att den ovan refererade rapporten är skäligen summarisk. Först bör då konstateras, att Sarrazins egna skildringar t. o. m. år 1798 åtminstone till de yttre konturerna tyckas vinna hemul också i rapporten. Denna har ju rentav, om också med reservation, godtagit hans egen version om sina öden under början av 1790-talet. Även om t. ex. Sarrazins skildring i skriften *The Philosopher*¹ ej i allo är pålitlig, så bär den likväl onekligen en frisk, medryckande och trovärdig prägel, då Bernadottes framträdande i Sambre-et-Meuse-armén och på de italienska valplatserna tecknas. Att märka är emellertid, att rapporten ej nämner något om Sarrazins förhållande under sommaren och hösten 1799, då han enligt sina egna senare, ofta upprepade påståenden skulle ha spelat en roll också i Paris både under Bernadottes krigsministertid och under brumairedagarna. Detta skulle visserligen i och för sig väl kunna förklaras därmed, att det knappast var opportunt, att i samband med Sarrazins landsförräderi bringa i åtanke hans tidigare förbindelser med Bernadotte, allra minst då de skulle ha förknippats med dennes och Bonapartes ömtåliga mellanhavanden av år 1799. Naturligt är det också, att Bernadotte i sin redogörelse för dessa märkliga händelser förbigått Sarrazin; denne var, då redogörelsen på 1820-talet avfattades, en fallen man i ömkligt vanrykte. Men påfallande är det i varje fall, att Sarrazin, som enligt egen utsago åtminstone ett par veckor skulle ha varit en av Bernadottes närmaste män i krigsministeriet, ej det minsta figurerar i den senares kopieböcker från denna tid, som dock äro innehållsrika, vad angår personaluppgifter och icke göra intryck av att vara censurerade. Ej heller i franska krigsministeriets arkiv har något spår återfunnits efter Sarrazin, när akterna från Bernadottes krigsministertid genom-

¹ «Philosopher or historical and critical notes by General Sarrazin formerly Chief of the Staff of General Bernadotte, Prince Regent of Sweden, in the Armies of Germany and Italy» (London 1811—1812). I Paris stod icke denna inom Sarrazinlitteraturen ytterst viktiga skrift att uppbringa på något av de större biblioteken. På Stockholms K. Bibl. finnes ett exemplar, som dock av den andra delen innehåller endast 152 ss., d. v. s. tiden t. o. m. 1797. Sarrazins övriga skrifter, jämförda med Bartons ymniga extrakt, ha härvidlag lämnat riklig ledning, ehuru en konfrontation med *The Philosopher* i dessa punkter återstår. — I detta sammanhang kan nämnas, att Barton till Uppsala univ.-bibl. överlämnat en samling Bernadotte-autografer. Se härom C. F. Palmstierna i *Bonniers Veckotidning*, h. 34, 1928.

gåtts just med hänsyn till honom. I Sarrazins mäktiga dossier ha lika litet några bevis anträffats på dennes föregivna roll av år 1799. Därtill kommer, att Sarrazin ej ens till namnet återfinnes vare sig i Barras' ytterst utförliga memoarer eller — mindre väsentligt — i de delar av Bourriennes minnesanteckningar, som beröra brumaire-tilldragelserna; lika litet har Jourdan något att förnäla om honom. 1799 års moderna historici, en Vandal och en Meynier, ha slutligen ingenting alls att anföra om Sarrazin efter *samtida* källor. Vandal¹ citerar endast hans egen senare version av förloppet.

Strax skall emellertid anmärkas, att dessa luckor i dokumenteringen i och för sig endast visa, att Sarrazin vid detta tillfälle näppeligen, såsom han själv låtit påskina, varit någon förgrundsfigur eller tillhört de genom själva sin ställning initierade kretsarna. Sarrazins framställning av dessa händelser förtjänar trots allt att anföras i sin mest genuina formulering. Jag erinrar om, att Sarrazins »historiska» skrifter lämpligen kunna indelas i två grupper, nämligen dels de, som tillkommit under hans vistelse i England 1810—1814, dels de, som avfattats under ett senare skede. Ehuru hans exposéer i huvudsak röra sig med enahanda motiv och uppgifter, naturligtvis beroende på att författaren återupprepat eller broderat vidare på samma text, är det givetvis skäl att i första hand uppmärksamma den förra gruppen inom hans publicistik. Vad angår Bernadotte, intressera oss då i synnerhet de uttalanden, som Sarrazin gjort, medan denne ännu rätt och slätt var en av Napoleons marskalkar och ännu ej korats till svensk kronprins. Dessa återfinnas i den självdeklaration, dagtecknad London den 27 juli 1810² och formligen riktad till

¹ Jfr »Bernadotte, Bonaparte och brumaire», Hist. tidskr. 1929, s. 369, där förf. till denna uppsats gjort ett försök att trots den kritiska inställningen mot Sarrazin likväl positivt utnyttja i synnerhet hans på engelsk grund utgivna publikationer i nämnda samband. Därstädes är också den litteratur redovisad, som ovan åberopas. Det förtjänar anmärkas, att då, såsom ovan nämnts, Sarrazins uppgifter rörande tiden före 1799 förefalla mer trovärdiga än för följande tid, detta i synnerhet torde bero på två omständigheter. Dels spelar det politiska momentet föga roll under detta tidigare skede, dels ha Sarrazins ursprungliga skildringar av detta skede avfattats redan under hans första Englandsvistelse, innan ytterligare besvikelser under årens lopp drabbat honom. Hans senare framställningar av tiden före 1799 äro merendels reproduktioner av de äldre. Aktstyckena i det kungliga Bernadottearkivet återfinnas i två band, betitlade »Ministère de la guerre. Registre de correspondance an 7». Till detta registratur är fogad en personförteckning med noggranna sidohänvisningar. Av vikt är härvidlag Sarrazins skrift »Histoire des Guerres civiles de 1789 — 1815», Bruxelles 1862 (Bibl. national).

² Den ovan citerade »Réponse du général Sarrazin — — Ministère de la guerre etc.». Det bör anmärkas, att det i texten efter »Réponse — —» citerade aktstycket är det enda i Sarrazins publikationer, där frågan om ett falsarium har behövt dryftas.

kejsaren, som Sarrazin offentliggjorde som svar just på rapporten i »Le Moniteur universel». Följande satser må ordagrant återgivas därur, s. 7 och 8:

»A mon passage à Paris, le général Bernadotte, alors ministre, me confia le bureau du mouvement des troupes du département de la guerre et ensuite celui des nominations. Vous étiez encore en Egypte; on voulait déjà nommer trois consuls et culbuter le directoire; on désignait Jourdan, Augereau et Bernadotte; j'étais nommé ministre de guerre. Sur l'avis que m'en donna Bernadotte, et croyant, que mon amitié pour lui m'imposait l'obligation de le sortir d'un si mauvais pas, je prévins de tout ce qui passait les directeurs Sieyès et Barras, qui déjouèrent les plans des jacobins. — — Je fus votre collaborateur au 18 Brumaire, Novembre 1799. Bernadotte qui avait refusé de vous seconder et qui avoit voulu vous passer son épée au travers du corps, lorsque vous lui fîtes part de vos projets, s'était réfugié à ma campagne près de Paris. Vous me chargeâtes de le voir, de le calmer et de le ramener à ses véritables intérêts.»

För att styrka sin skildring avtrycker Sarrazin i samma publikation, s. 24, följande aktstycke:

Paris, le 10 Fructidor an VII (Août 1799).

Département de la guerre.
Sécretariat.

Le ministre de la guerre charge le général de Brigade Sarrazin de surveiller supérieurement le bureau du mouvement du département de la guerre.

(Signé) Bernadotte.

Härtill må främst anmärkas, att den 10 fructidor motsvarar den 28 augusti, och att Bernadottes ministertid därefter endast varade till den 14 september. I dennes betydelsefulla organisationsarbete fr. o. m. 2 juli gör Sarrazin alltså ej ens något anspråk på att ha tagit del. På ovan anförda grunder är man dessutom benägen att över huvud betvivla det citerade aktstyckets autenticitet. Men skall man därför fränkänna Sarrazins tradition rörande 1799 varje värde såsom källa? För det första är då att märka, att Sarrazins svar på rapporten direkt och öppet riktar sig till Napoleon. Det är därvid att vänta, att själva de fakta, som Sarrazin åberopar, skola vara av den beskaffenhet, att de svårligen

kunna förnekas av motparten. Hur suspekt både Sarrazins person och hans belägenhet må synas, kan man likväl knappast alldeles avvisa den möjligheten att hans skildring äger någon grund i verkligheten. Men för det andra är det styrkt,¹ att Sarrazin, som i juni 1799 gift sig med Charlotte Schwartz, varom mera i annat sammanhang, därefter inköpt lantegendomen Château-Fraye, nära Villeneuve-Saint-Georges, ungefär två svenska mil sydost om Paris. Sarrazins obestridliga tidigare bekantskap med Bernadotte och kontakt med Bonaparte, liksom hans notoriska och olyckliga böjelse för intriger göra det antagligt, att han på relativt nära håll följt händelsernas utveckling.

Det är sålunda icke uteslutet vare sig att Sarrazin i början av september 1799 antichambrerat hos Sieyès och Barras för att misstänkliggöra sin vän Bernadotte eller att han under brumairekuppen uppsnappat ett och annat och i förbifarten haft samtal med personer i första planet. Men från att eventuellt tillerkänna honom en dylik vittnesgillhet av betingat värde till att anse hans ord vara en källa, ur vilken man utan vidare kan ösa, bör steget vara ganska långt.

Blott en sak må i detta sammanhang ytterligare framhållas. Redan av det citerade stycket i Sarrazins svar på rapporten i *Moniteur universel* framgår det, att Bonaparte och Bernadotte skulle ha haft en ganska våldsamt personlig uppgörelse under brumairedagarna: då den förre lämnade den senare besked om sina avsikter, ville denne »rädda värjan genom livet på honom». Denna notis går i utförligare skick igen både i den år 1811 utgivna skriften »Confession of general Buonaparte to the abbé Maury &c. &c.» och i den år 1812 utgivna publikationen »The Philosopher»²; sammanstötningen skulle ha ägt rum på morgonen den 8 brumaire. Såsom författaren på annat ställe betonat, är det av vikt att fastslå, att denna tradition självständigt framträder så tidigt som 1810; på 1820-talet upptages diskussionen i denna punkt. Utan någon hänvisning till och säkerligen utan samband med den vid

¹ G. Lioret, »Le Général Sarrazin au château d'Ecuelles», Fontainebleau 1923 (Bibl. national, Paris). Anledningen till titeln är, att Sarrazin av Lioret uppgives år 1802 ha för 34,000 francs inköpt le Château du Charmies, commune d'Ecuelles, canton de Moret, vilket han dock sålde den 2 mars 1807, enligt Liorets åsikt såsom en förberedelse till flykten till England. Skriften förefaller, fränsett processdokumenten rörande Sarrazins giftermålsaffärer, att vara byggd på dennes senare uppgifter i diverse publikationer.

² Jfr min ovan citerade uppsats »Bernadotte, Bonaparte och brumaire», s. 386, samt, beträffande *The Philosopher*, Barton, Bernadotte, s. 452, där dock utom *The Philosopher* långt senare publikationer av Sarrazin anföras för att styrka framställningen.

denna tid illa beryktade Sarrazin lät dåvarande konung Karl Johan då lansera en framställning av brumaire-tilldragelserna, vilken i nu berörda avseende överensstämmer med Sarrazins version. Josef Bonaparte förnekade däremot riktigheten härav.

Det är ingen anledning att, vad beträffar perioden 1800—1810, mer ingående pröva samstämmigheten mellan å ena sidan rapporten i »Moniteur universel», å andra sidan Sarrazins egna senare, högst varierande uppgifter. Detta desto mindre, som ifrågavarande rapport nu särskilt fr. o. m. 1803 i vissa avseenden förefaller ganska diskutabel. Man spørjer sig emellertid ovillkorligen, hur det kommer sig, att Sarrazin, som gång efter annan ådagalägger sin opålitlighet och intriglystnad, likväl i det längsta får nya befäl, allteftersom han gjort sig omöjlig i sin förra ställning. Den enda rimliga förklaringen härtill synes vara, att han av Napoleon anlitats som hemlig kunskapare inom armén. Hans roll som angivare i december 1804 omtalas, såsom nämnt, i rapporten. I hans dossier återfinnes tyvärr blott ett vittnesbörd här om — ett tomt omslagspapper med påskrift: »Mois de floréal an 13. Rapport au Ministre relatif à une dénonciation, faite contre le général Bonnet et plusieurs autres officiers de camp de Brest par le général Sarrazin.» I högsta grad betecknande för Sarrazins förhållande till Napoleon vid tiden för dennes upphøjelse till kejsare är emellertid ett slags äreminne, som Sarrazin publicerade i december 1804, emfatiskt tillägnat Caroline Murat.¹ Sarrazins ställning till Bernadotte belyses i detta sammanhang i synnerhet av en jämförelse mellan dennes och Napoleons härföreregåvor. På tal om 1797 års italienska fälttåg heter det nämligen med otvetydig adress, s. 57, noten:

»A l'armée d'Italie, tout était marqué au coin du rare génie qui la commandait. J'en demande pardon au général qui se reconnaître au présent tableau, je n'en parle que pour appuyer mon assertion, et parceque je l'ai entendu lui-même raconter souvent ces

¹ Titeln lyder: »Le onze frimaire ou discours analytique de la vie, des exploits mémorables et des droits de Napoléon 1:er à la couronne impériale, prononcé le 11 frimaire à Saint-Pol-Léon, par M. Sarrazin, Général de Brigade et Commandant dans La Légion d'honneur, suivi du discours du Maire de la même ville et d'un précis historique du Sacre et du Couronnement de Sa Majesté Napoléon 1:er, Empereur des Français. A Paris An XIII», 1804. Trycket återfinnes, måhända betecknande nog, flerstädes (Bibl. National, de Génévieve och de l'Institut). Sarrazins roll vid detta tillfälle liksom hans senare kommandon förutsätta tvivelsutan, att hans mordplan år 1802 mot Napoleon ej var särdeles känd, om den ens existerat. En parallell mellan Bernadotte och Moreau återfinnes i den också för övrigt intressanta skriften »Histoire de la guerre de Russie et d'Allemagne depuis le passage du Niemen juin 1812 jusqu'au passage du Rhin novembre 1813 par Sarrazin», Paris 1815, s. 306, 307 (K. Bibl., Sthlm), med en beaktansvärd krigskarta.

particularités. La bravoure calme et raisonnée, l'habilité des dispositions sur le terrain, l'audace des mouvements sur un champ de bataille et la justesse du coup-d'œil pour deviner les manœuvres de son ennemi, ce général les possédait au dernier gré avant d'arriver à l'armée de L'Italie: mais la grande science de la guerre, ces marches hardies qui étonnent cette savante combinaison des manœuvres, soit rétrogrades, soit sur un flanc, pour tendre un piège à son ennemi et l'attirer dans une position désavantageuse, l'habilité de ces mouvements dérobes pour écraser un corps séparé ou une aile de l'armée ennemie; voilà ce que ce général se fait gloire d'avoir appris sous Bonaparte, que je lui ai entendu souvent nommer *le plus grand homme de guerre qui ait encore paru*; et le général dont je parle, occupe, sans contredit, un des premiers rangs parmi les plus célèbres capitaines de l'Europe.»

Pikanteriet i denna parallell, skriven i det napoleonska väldets zenittimma, mellan de båda rivalerna från 1799, som en gång skulle mäta sina krafter med varandra på Nordtysklands valplatser, må vara bestickande; tendensen i jämförelsen är i varje fall den servila att på Bernadottes bekostnad förhärliga Napoleon. Sarrazin har knappast haft i uppdrag att å den förres vägnar presentera denna komplimang åt den senare. Det finnes heller intet fog för att tro, att Sarrazin under den följande tiden varit Bernadottes förtrogne, helst som denne fr. o. m. sommaren 1804 till augusti 1809 redan av geografiska grunder blott obetydligt torde ha råkat sin förre adjutant. Om möjligt än mindre sannolikt är det, att polisminister Fouché skulle ha anförtrött sig åt en person av så ringa kraft och sådan oberäknelighet. När ovan sagts, att Sarrazin måhända protegerats av Napoleon, är också därvid det förbehållet att göra, att den senare näppeligen inlåtit sig med den förre, blott låtit honom bedriva sitt angiveri utan efterräkningar. I annat fall skulle Sarrazin säkerligen efteråt ha låtit slöjorna falla från deras förbindelser. Man har frågat sig, varför Sarrazin egentligen begav sig i landsflykt till England. Förmodligen motiverades denna av fruktan för att Sarrazins redan inledda förbindelser över Kanalen skulle avslöjas; hans landsflykt är till sist — för att tala med rapporten av år 1810 — en följd av »hans lynnes genstörtighet, bristerna i hans karaktär och han talrika självemotsägelser».

Tilläggas skall blott, att Sarrazin den 15 nov. 1810 *in contumaciam* dömdes till döden av en fransk krigsdomstol såsom skyldig till att ha deserterat till fienden.

III. Sarrazins Sverigefärd.

Om Sarrazins följande vistelse i England, hans misär, hans kärleksäventyr, hans fantastiska anspråk på att av engelska staten erhålla samma lön, som den högre engelske officer, general Sir Harry Burrard, mot vilken han år 1798 utväxlats efter sin fångenskap, och om hans vidlyftiga författarskap vore visserligen mycket att säga. Det verkliga intresset därav försvarar dock icke dylika utvecklingar, även om de i sin mån skulle belysa vår hjältes excentriska person. För att nu hålla oss till Sarrazins ställning till Bernadotte under denna tid, innefattade, såsom vi sett, den förres debutskrift på engelsk mark ting, som ej kunde vara behagliga för den senare. Men i juli 1810 var ju Bernadotte endast marskalk i halv onåd hos Napoleon; kort därpå blev han emellertid kronprins av Sverige. Från och med denna stund återvända Sarrazins fantasier och reminiscenser oavlätligt till den forne Bernadotte, den gamle vapenbrodern, ehuru väl på brigadgeneralens uppträdande i denna del stundom kan tillämpas ordstävets, att den man älskar, den agar man. Ja, man kan väl påstå, att Sarrazins kuriösa jargong och ovederhäftiga nyckfullhet allrabäst framträda, när han nu alltemellanåt nagelfar eller i beskyddande ton förmanar den av sina förra kamrater, av vilken han dock i sitt betryck kunde hava någon nytta.

Det vill synas, som om Sarrazins första intryck vid budskapet om, att Bernadotte blivit den svenska kronprinsen Karl Johan, varit, att han nu lämpligen kunde på publicistisk väg exploatera sin kännedom om dennes tidigare bana. Om man får lita på autenticiteten hos ett brev från en engelsk tjänsteman till Sarrazin av den 3 sept. 1810,¹ skulle denne ha till påseende inlämnat och sedan återfått några »notes sur le nouveau prince Suédois, le général Bernadotte»; anteckningarna »kunna blott göra nytta», heter det. Vare sig detta brev nu efteråt fabricerades av Sarrazin eller ej, så återfinnes i varje fall i Morning Chronicle för den 20 okt. 1810 en

¹ Tryckt såsom dok. 42, s. 67 i »Recueil de pièces authentiques concernant le général Sarrazin» London 1828 (Bibl. national, Paris). Förmodligen är S. själv utgivaren. Det ovan anförda brevet bär underskriften W. Hamilton. Anmärkas må, att — fränsett spörsmålet om Sarrazins nominering inom krigsministeriet år 1799 — intet av de dokument, som han publicerat, mig veterligen ifrågasatts vara förfälskning, men däremot flera visat sig vara autentiska, såsom också nyss anförda publikation utvisar. I den ovan anförda skriften »Histoire de la guerre de Russie et d'Allemagne etc.» 1815 återfinnes en översikt över Englandsvistelsen, Préface IX.

lika grotesk som betecknande notis.¹ Denna förtäljer, att general Sarrazin förlorat eller blivit bestulen på ett manuskript, innehållande »historien om trehundra-trettio generaler och tvåhundra-trettio statsmän i Bonapartes tjänst». Det försäkras, att Sarrazins avsikt var att varje månad offentliggöra en volym av detta verk »som bevis på sin allvarliga tillgivenhet till detta land och det lojala hat, som han hyser mot Bonaparte». Det hela verkar givetvis reklam och humbug av utpräglad misstänkt art. Skulle uppgifterna tillnärmelsevis motsvara verkliga förhållandet, måste detta ha inneburit, att Sarrazin, som ju endast ett par månader vistats i England, redan vid sin flykt dit medhaft största delen av de ifrågavarande manuskripten och att han på synnerligen lång sikt förberett sitt avvikande från Frankrike. Alldeles otänkbart är detta nu icke, och att Sarrazins författarplaner förmodligen länge gått i dylik riktning, visas ju även av hans senare publikationer, främst *The Philosopher*. I varje fall vittnar själva den bombastiska avfattningen av notisen om Sarrazins propagandametoder.

I den nyssnämnda skriften *The Philosopher*, just en brokig samling biografier över samtida fransmän, möter oss (II. 1812 Preface. IV.) den överraskande uppgiften: »I am a Swedish Citizen since the 4th of April 1812.» Huru därmed förhöll sig, framgår av några notiser ur korrespondensen mellan vårt sändebud i London von Rehausen och utrikesstatsministern von Engeström från samma tidpunkt.² Rehausen meddelar först den 31 mars 1812, att Sarrazin begärt pass till Sverige och yppat att han ämnar begiva sig till vårt land på ett svenskt handelsfartyg. Allmänt ogillande av Sarrazins uppträdande råder emellertid i England. Fördenskull har Rehausen låtit förbjuda samtliga svenska sjökaptener på platsen att taga Sarrazin ombord, och Rehausen har anhallit om, att Sarrazin ej skulle få begiva sig till Sverige. Den 10 april 1812 kan Rehausen delgiva sin regering »ett kuriöst aktstycke av general Sarrazin». Det är ett missiv av den 5 april (sic!) till svenske konsuln Grill, vari Sarrazin åberopar den behandling, för vilken han utsatts i England; han hade ej kunnat erhålla medborgarrätt, ej lön; man hade nekat att bereda honom plats i ett fängelse och ävenså nekat honom pass. Därför förkunnar Sarrazin på egen auktoritet att han »a resolu de se declarer et se declare par la présente sujet de sa Majesté Charles treize, Roi de Suède». Man

¹ Jfr »La trahison du général Sarrazin (1810) racontée par lui-même et publiée par M. Léonie Grasiliers» (Extrait de la Nouvelle Revue rétrospective du 10 décembre 1897). Paris 1897, s. 41 (under »Avis au Public»).

² Depescher, Anglica, Utrikesstatsministerns arkiv, Konzept, RA.

förstår, när Rehausen till sitt meddelande härom fogar, att han efter »denna handling av galenskap» låtit delgiva Sarrazin, att om han utan bemyndigande ankomme till Sverige, skulle han sändas tillbaka utan att få tillfälle att landstiga. Det skulle snart visa sig, att Sarrazin lika litet tog hänsyn till några ministeriella maktspråk som till sunda förnuftsbud.

Utrikesstatsminister von Engeström besvarade den 12 april 1812 från Örebro Rehausens förstnämnda upplysningar med, att konungen godkände de åtgärder, som träffats för att avvända Sarrazin från hans plan. Man ville ingalunda skydda överlöpare. »On est toujours un peu traître, quand on quitte sa patrie pour se rendre chez l'ennemi». En vansklig sentens i en växlingsrik tid! Landshövdingen i Göteborg von Rosen hade erhållit order att omedelbart återbefordra Sarrazin, om han mot varje förväntan funne tillfälle att landstiga i Sverige.

Vi återvända till *The Philosopher*, del II. I dess bisarra och virriga företal (Preface V—VII) är även inryckt ett »Letter to lord Ellenborough» d. v. s. själve lordkanslern (London 24 aug. 1812) av delvis rätt pikant art, i synnerhet med hänsyn till Sarrazins planer på ett strandhugg i Sverige. Däri avhandlas nämligen Sarrazins förhållande till Karl Johan eller Bernadotte, såsom brigadgeneralen framhårdar att benämna denne. Sarrazin förklarar, att Bernadotte vore fästad vid honom; därför försökte engelsmännen att genom att illa behandla Sarrazin förmå Bernadotte att antaga någon för Sverige oförmånlig plan. Sarrazin prisar Bernadotte för att denne uppskötte Sveriges ingripande mot Napoleon, till dess de allierade satt in hela sin kraft på företaget. Här till kan anmärkas, att hur befängt än det sammanhang är, i vilket dessa yttranden ingå, de likväl vittna om en förvånansvärd inblick i det läge, som faktiskt rådde år 1812, då *The Philosopher* utkom; en svensk allmänhet hölls ju i okunnighet om förhållandena ännu på våren 1813. Obetalbar är dock Sarrazins följande förmaning till Bernadotte: »Bernadotte ought especially to take the surest precautions, that he may not be hereafter reduced to become the publisher of pamphlets in London — a trade as little pleasing as little gainful to persons who, like him and me, are fond of justice and truth.» Mitt i allt vanvett kan denna reflexion icke fränkännas en viss anstrykning av humor. Sarrazin betraktade tydligen i sina mer filosofiska stunder livet under bilden av lycans oavlätligt svängande hjul. Vem kände dess gång?

En besynnerlig rekommendationsskrift är även den för övrigt

intressanta biografiska Bernadottestudie, som Sarrazin publicerar på samma ställe. Man observerar strax med undran det motto ur Taciti Historia lib. 2 c. 5 om Vespasianus, vilket inleder skildringarna och vari bl. a. läses: »prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par». Framställningen är, såsom redan nämnts, kanske det bästa Sarrazin skrivit, och detta särskilt vad angår tiden före 1798, då politiken ännu ej blandat sitt förvirrande inflytande i de militära rådslagen, men i förevarande sammanhang stannar man likväl ytterligare inför ett och annat, som måhända hedrar Sarrazin såsom sanningsapostel men nu näppeligen var ägnat att bana honom väg till den svenska hamnen. Sålunda betonas det, s. 2, att Bernadotte saknade den klassiska bildning, som för honom kunnat öppna vetenskapens fält. När Maestrichts belägring skildras, s. 11, framhäves det — visserligen i smickrande ordalag — att Bernadotte saknade utbildning såsom fortifikationsofficer och helt måste lita på sina artilleri- och ingenjörsofficerare. Givet är, att man ej heller i denna annars förtjänstfulla Sarrazinskrift kan lita på allting. Däri lanceras t. ex. legenden om att Bernadotte tjänstgjort i Ostindien under en del av Nordamerikanska kriget under en M. de Bussi i skvadronen Bailly de Suffrein och återvände till Frankrike år 1783, s. 2.¹ Episoden, då Bernadotte räddade markis d'Ambert, förlägges till 1789 i stället för mars 1790. Även i dessa fall kvarlämnar emellertid Sarrazins skildring intrycket av en tradition, spunnen vid bivacker och lägereldar, vilken förtjänar att räddas undan glömskan. När en vetenskapligt hållen framställning en gång skall skrivas rörande Bernadottes krigarbana t. o. m. 1797, kommer Sarrazin att utgöra ett huvudvittne.

På hösten 1812 satte nu Sarrazin trots allt sin beramade Sverigefärd i verket. Vi skola nu referera Sarrazins egen skildring.²

Sarrazin berättar, att han den 12 sept. 1812 embarkerat i Harwich och färdats till Helgoland, där han enligt uppgift skulle kunna finna någon neutral Sverigefarare från Hamburg. På Helgoland, där allmän gästfrihet rådde, gjorde han bekantskap med en viss Ellerman, en rik köpman, hos vilken Gustav IV Adolf logerat under sin vistelse på ön. Denne hade varit en stillsam och hövlig gäst, som blott hade en tjänare och vars hela galenskap blott bestått i att vägra underkasta sig den despotiske Napoleon.³ Den 30

¹ Se P. Samzelius' uppsats »Bernadotte i Indien», denna tidskrift årg. 1917, s. 9 ff.

² Sarrazin, »Mémoires», Bruxelles 1839, därefter med komplement 1848 (Bibl. national, Paris). Sverigefärden beskrives i sistnämnda upplaga s. 312—319.

³ C. H. Trolle, »Överste Gustafsson. Gustaf IV Adolfs liv efter avsättningen» (Stockholm 1923), innehåller inga upplysningar härom, jfr s. 104—107. Sarrazins

okt. 1812 lämnade Sarrazin ön på en föga sjöduelig båt, vilken efter en svår storm ankrade utanför Göteborg den 4 nov. Där kom omedelbart landshövdingen greve von Rosens adjutant ombord och företedde en kunglig order av den 22 okt. om att Sarrazin genast skulle återvända till England. Då Sarrazin påyrkade att få tala med von Rosen nekades detta, men Sarrazin trängde sig ned i den slup, »canot», som medfört adjutanten, samt befallde matroserna att ro honom in till Göteborg. Så skedde. För von Rosen företedde därpå Sarrazin handskrivna brev från Bernadotte. Den förre ändrade då sin hållning, bjöd Sarrazin på middag och lät tills vidare inhysa Sarrazin i staden.¹ Bernadotte utverkade därpå av Karl XIII att Sarrazin finge bege sig till Hälsingborg, varifrån han ämnade fortsätta till Ryssland. Den 12 dec. 1812 lämnade Sarrazin sålunda Göteborg och färdades till Torekov; den 18 dec. anlände han slutligen till Hälsingborg i stark köld.

Major Geijer vid Mörnerska husarerna mottog därstädes Sarrazin artigt och lät honom förstå, att han utan att störas kunde begiva sig över till Köpenhamn. Sarrazin avlät en skrivelse till franske ministern i Köpenhamn Alquier med anhållan, att denne till sin regering skulle göra en framställning om att Sarrazin finge användas i sin militära grad inom den danska armén. Alquier svarade, att Sarrazin visserligen kunde finna en tillflykt i Danmark, men blott för tillfället. Sarrazin var alltså beredd på att resa till Köpenhamn, då Geijer plötsligt meddelade honom att en order, daterad den 10 jan. 1813², ankommit från Stockholm om att Sarrazin under eskort skulle föras tillbaka till Göteborg, och därifrån sändas vidare till England. Sarrazin vägrade då att foga sig

skildring återspeglar ännu stämningen på flera håll gentemot den landsflyktige konungen. Jfr t. ex. von Rehausens devesch 16/11 1810 ang. Gustav IV Adolfs landstigning i England 14/11: »Folket som hade församlat sig omkring bryggan till ett antal af flere tusend, togo hästarne från vagnen, som amiralen hade skickat, och drogo högbemälte Herre till stadens förnämsta hotel. Där blef han ombuden att visa sig i fönstret, och pöbeln välkomnade honom med den största entusiasmes. (Rehausens devescher, RA). Se för övrigt Trolle, a. a., s. 86, 87.

¹ År 1818, alltså endast sex år efter det att de ifrågavarande händelserna inträffat, hade Sarrazin tydligen ett annat intryck av von Rosens hållning. I en inlaga av den 4/9 detta år till kronprins Karl Johan, bifogad en devesch från Paris s. d., berättar S. sålunda, att han tänkt begiva sig till Sverige och begära Karl XIII:s bistånd i sina dåvarande olyckor och fortsätter: »mais j'en ai été empêché par les raisons que m'allégué le Gouverneur de Guthembourg, furieux de mon séjour dans cette place, en 1812.» (Handlingar rörande enskilda personer, Fascikel 1818, RA). Sistnämnda notis, ehuru nog även i sin mån överdriven, stämmer säkert bättre med vad von Rosen själv, såsom vi skola se, andragit i saken, än texten i Mémoires.

² I den ovan citerade »Recueil de pieces etc.» (Londres 1828) förekommer såsom dok. 68 ett meddelande till Sarrazin från »Le Gouverneur d'Helsingborg de Geyer» om Sarrazins avresa därifrån enligt regeringens order den 10 jan. 1813. Detta datum bekräftas av, såsom nedan visas, autentiska svenska handlingar.

och barrikaderade sig på sitt rum. Den 17 jan. anlände Geijer dit med ett 20-tal officerare av sitt regemente. Sarrazin insåg då, att ordern om hans avresa stammade från kabinettet i London, och att motstånd vore omöjligt. Som eskort erhöll han en »comte de Bar»,¹ husarofficer, en hövlig ung man. Anländ till Göteborg² yppade Sarrazin för landshövding von Rosen sin förvåning över det behandlingssätt, som han fått undergå. Denne skulle därpå ha svarat, »qu'on avait assez d'un Français et qu'on n'en voulait pas deux; que Bernadotte me prioit de lui prouver la sincérité de mon attachement en me soumettant aux ordres de Charles XIII, dont il était le premier sujet, et que quand il serait maître à son tour, je ne devais pas douter qu'il me traiterait comme son ancien chef d'état major». Sarrazin fann emellertid, att detta meddelande vore macchiavellistiskt och anhöll att få vistas i fängelse i Göteborg, till dess en lägenhet yppades till S:t Petersburg. Men Rosen uppenbarade sig med den engelske konsuln Smith; denne lovade Sarrazin, att han efter ankomsten till England skulle erhålla rang och betalning som generallöjtnant i aktiv tjänst. Den 23 jan. 1813 anlände Sarrazin åter till Harwich.³ Han hade från Karl Johan erhållit två pass, ett på Konstantinopel och ett på Förenta Staterna. I London begav sig Sarrazin till Rehausen för att ställa sig under dennes beskydd. Han erhöll av honom upplysning om att passen blott utfärdats för att påskynda Sarrazins avresa till England och uppmanades att lugnt avvakta Bourbonernas återkomst till Frankrike.

Så lyder denna historia, fantastisk som en pikaresk roman, ett reseäventyr med ständigt växlande scener och personer. Skillnaden från denna litterära genre synes blott vara, att denna självbiografi icke är fingerad och att de oberäkneliga lynnesdrag, som utmärka romanens hjälte, restlöst tyckas återgå på författaren själv. Det är visserligen en verklig händelse, som utgör legendens kärna, inträffad på angiven tid men den åldrande och för-

¹ Härmed menas säkerligen greve Nils Anton Barck, som 1813 var löjtnant vid Mörnerska husarregementet.

² I nyssnämnda Recueil etc. ingår såsom dok. 69 en skrivelse från von Rosen till Sarrazin av den 20/1 1813 med delgivande av order från regeringen om dennes avresa. Den av Sarrazin uppgivna datum för avfärden från Helsingborg och datum för von Rosens meddelande överensstämma tydligen ungefärligen.

³ I Recueil etc. ingår, s. 94, ett utdrag ur *The Philosopher*, II, s. 297, där det heter, att Sarrazin lämnat Göteborg på engelske konsuln Smiths föranstaltande. Denna uppgift tyder på att den senare delen av *The Philosopher* delvis utkommit 1813 och att eventuellt flere uppgifter därstädes kunna föreligga om Sarrazins Sverigefärd, uppgifter, som jag, såsom ovan sagts, i varje fall ej varit i tillfälle att kontrollera, men vilka måhända återkomma i *Mémoires*. Notisen om dagen för Sarrazins återkomst till Harwich är, såsom nedan framgår, oriktig.

brände Sarrazin har utsmyckat alltsammans på sitt karakteristiska vis. Några kontrollprov på berättelsens vederhäftighet skola här nedan lämnas utöver vad som redan anförts i några notanmärkingar.

Först en allmän reflexion. Hur ytterst ovälkommet måste ej den galne brigadgeneralens uppträdande på svensk mark ha tett sig för kronprinsen! Man ihågkomme, att Karl Johan vid årsskiftet 1812—13 intog en synnerligen isolerad ställning i vårt land, av de höga herrarna hart när misstänkt som en jakobin, vilken kunde väntas i sinom tid fullfölja den författningspolitiska revolutionen i social riktning, av vår diplomati delvis ogillad för den antifranska och — ej minst — antidanska kurs, på vilken han slagit in så gott som på egen hand. Just på senhösten 1812 gick det till en kris i de svensk-danska förbindelserna, en kris, i vilken Karl Johan genom en impulsiv diplomatisk aktion vann överhand och som utgör en vändpunkt i hela det utrikespolitiska spelet.¹ Då anmäler sig en suspekt figur som Jean Sarrazin och presenterar sig i rätt överlägsen ton som Karl Johans gamle hjärtevän. Komprometterande i sig själv kunde Sarrazin vara en spion åt Napoleon likaväl som åt England, och om han också ej ägde något uppdrag från dessa håll, kunde han förväntas slå mynt av varje favör hos vem helst, som ville betala. Parollen måste därför nödvändigtvis bliva att avlägsna Sarrazin snarast möjligt och snart sagt till varje pris. Och likväl har han ej blivit över hövan kärvt behandlad.

Åtskilligt rörande Sarrazins Sverigebesök står att inhämta i utrikesstatsministern von Engeströms korrespondens med von Rosen och Geijer.² Den förstnämnde skrev sålunda den 10 dec. 1812 till Göteborg och meddelade, att han erhållit ett långt brev från Sarrazin, som bett om tillstånd att resa landvägen till Köpenhamn. Kronprinsen hade dock avböjt detta, eftersom Sarrazin »är överlöpare och bör såsom sådan icke hysas». Å andra sidan hade Karl Johan påyrkat, att åt Sarrazin skulle »förskaffas ombord alla möj-

¹ Jfr F. W. Morén, »Kring 1812 års politik. Studier i svensk och dansk utrikespolitik från Pommerns ockupering 1812 till vapenvilan i Poischwitz 1813» (Stockholm 1927, s. 97 ff.); H. Almquist, »Karl Johan, utrikespolitiken och pressen år 1813» (Scandia, II, 1929, s. 134 ff.).

² De svenska handlingar, som i fortsättningen anföras, återfinnas i följande serier. På Riksarkivet: Utrikesstatsministerns arkiv, Koncept, Publika verk och ämbetsmän. — Kungl. biblioteket: 1) Lars von Engeströms samling, Brev till v. E., 2) Överstelöjtnant C. E. von Geijers samling, Brev från Sarrazin jämte inledande handskrivna not av Geijer om denne. Märkligt nog ha inga dokument rörande ämnet påträffats vare sig i utrikesstatsministerns koncept till skrivelser till Köpenhamn och svenska sändebudet i Köpenhamn Oxenstiernas depescher hem eller i skrivelser från länsstyrelsen i Göteborg till K. M:t. Länsstyrelsens koncept ha dock ej genomgåtts (Landsarkivet, Göteborg).

liga bekvämligheter, ty ehuru han själv ådragit sig olyckan, är han nu däruti, och var olycklig förtjänar medlidande». Engeström anförtrot slutligen von Rosen, för övrigt med förbluffande uppriktighet, att han finner det vara obehagligt att sålunda spela rollen av en »faiseur de lettres de cachet»; han uppmanar därjämte sin adressat att låta Sarrazin förstå, att denne i brev till en minister bör med avseende på kronprinsen iakttaga »en noggrannhet i uttryck, som tillåter mig att emottaga hans brev och göra avseende på deras innehåll».

Engeströms skrivelse korsades tydligen på vägen av ett privatbrev från von Rosen, daterat den 11 dec. 1812. Det framgår därav att man — tvärtemot uppgiften i Sarrazins egen berättelse — upprätthållit förbudet för Sarrazin att vistas på svensk mark. »Han hade legat ombord», heter det, »på ett skepp, som skulle gå till Dannemark, gått uti land, blivit återsänd, kommit tillbaka och detta flera gånger.» Redan den 9 dec. — alltså icke den 12 dec. enligt Sarrazins uppgift — avreste han: »en sjökapten, som hade ordres att avsegla till Åbo, tog honom med sig för att avlämna honom uti Köpenhamn». Endast med hot om tvångstransport ombord kunde Sarrazin förmås att medfölja. »Hans sista konversation med mig var häftig», skriver von Rosen. »Han lovade», säger R. vidare, »att i egenskap av auktor intet glömma att låta mig figurera tillika med flera andra svenskar uti vår rätta dager. I Dannemark tänker han ställa sig in hos Alquier genom upplysningar om England, gående ut därpå att förstöra denna nation i en moment, vilken hemlighet han påstod sig possedera. Bliver han intet mottagen i Köpenhamn, går han tillbaka till England och skriver illa om hela Europa». Rosens slutomdöme om Sarrazin är ej överraskande: »Av allt detta tyckes tydligen, att mannen är tokig».

Rörande Sarrazins därpå följande vistelse i Hälsingborg föreliggå några senare minnesanteckningar av kommendanten där, dåv. majoren C. Em. Geijer (1817 adl. von G.), samt ett par biljetter, som Sarrazin under sitt besök på platsen skrivit till denne. I de förra heter det om Sarrazin: »Blev av mig på befallning arresterad i Hälsingborg men icke i något svårt fängelse, emedan Karl Johan befallt, att han skulle få alla bekvämligheter och läckerheter, som kunde anskaffas.» Geijer tillägger: »Han drack tappert, svor och regerade som en ursinnig människa och utbjöd mig på duell samt hotade att införa en beskrivning i engelska tidningar över en riktig vandal, nämligen kommendanten i Hälsingborg. — Utmaningen antog jag, men underkastade mig icke att slåss, förrän han

blivit fri från arresten. — Saken förföll naturligtvis och jag blev honom slutligen kvitt, när han avreste med sin neger, som följt honom ända sedan Boulogne.» Obetalbar ehuru nog med verkligheten överensstämmande, är Geijers slutanmärkning: »Han lär för något brott kommit i halsjärn. — Är en historisk person.»

Förmodligen vistades sålunda Sarrazin i mild arrest under hela sin Hälsingborgsvistelse. Att han varit alkoholist, framgår icke direkt av någon annan källa, men passar i stycke och karakteriserar gott hans psykologiska typ. Sarrazins ena biljett — båda odaterade — till Geijer yppar hans lust att göra upp räkningen för sjöresan från Göteborg till Torekov, förmodligen ett löst infall, då han säkert var utblottad på pengar. Den andra gäller väsentligen hans förhandlingar med Alquier och lyder i denna punkt: »Le général Sarrazin présente ses compliments à Mr. Le Commandant, et il le prévient qu'il a reçu des nouvelles de Copenhague de son Excellence l'Ambassadeur de France, d'après lesquelles il paraîtrait que Sa Majesté l'Empereur Napoléon peut seul autoriser l'établissement du Général en Danemarck.» Det må anmärkas, att försåvitt några slutsatser alls kunna dragas av Sarrazins besynnerliga uttalanden och åtgärder, hans hänvändelse till Alquier och Napoleon möjligen kunde bestyrka förmodandet, att han tidigare varit eller velat vara den senares hemlige kunskapare inom franska armén.

Nästa dokument i Sarrazinaffären är en order från von Engeström till Geijer av den 10 jan. 1813. På »nådigste befallning» får den senare i uppdrag att utbetala kostnaderna för Sarrazins vistelse i Hälsingborg. Denne skulle strax under bevakning sändas landvägen till Göteborg. Utgifterna för resan skulle också ersättas, och räkningen insändas till »kabinettet». Av den 11 jan. är ett brev från von Engeström till landshövdingen i Göteborg, där det berättas, att »general Sarrazin hant icke längre än till Sundet, enär vintern hindrade all vidare resa. Han landsteg således i Hälsingborg. Tillstånd är för honom begärt att resa till Danmark, men i det landet vilja de ej mottaga honom. Till Ryssland kan han under denna årstiden icke komma. Han vill nu mera icke heller resa dit, utan vill till England för att komma till Amerika. Ehuru H. K. H. kronprinsen önskar, att han icke måtte resa landvägen till Sverige, så nödgas man dock för att bliva av med honom vidtaga den utvägen. Major Geijer har fått befallning att skicka honom under bevakning till Titulus.» Hans resa skulle ske gratis,

liksom hans vistelse i Göteborg och hans överfärd till England eller Amerika. »Han bör vara alldeles utblottad, och på det han icke måtte lida nöd, önskar K. H. H. att honom penningar måtte gratis givas. Kronprinsen sade, att man kunde gå till summan av 1,000 Rdr. Banco.» Engeström funne för sin del, att detta vore väl dyrt.

Den 27 januari 1813 skriver slutligen Axel von Rosen till utrikesstatsministern: »General Sarrazin är avseglad för 2:ne dagar sedan. Hans färd kostade knappt 1,000 Rdr. Banco, men jag har ännu ej alla räkningarna uppgjorda, så att jag precis kan säga beloppet.»

Den dokumentering, som ovan förelagts, visar hurusom Sarrazins skildring i denna del kännetecknas av otillförlitlighet i de flesta detaljer. Det är icke skäl, att utan vidare granskning tillmäta hans övriga »historiska» exposéer större värde. Rosen har sålunda ej behandlat honom kordialt; han har icke fått vistas i land i Göteborg. Han har icke fått rörelsefrihet i Hälsingborg. Han har icke av Alquier fått tillstånd att tillsvidare vistas i Danmark. Vissa orimligheter behöva knappt påpekas, t. ex. uppgifterna om de 20 officerare, varmed Geijer velat häkta Sarrazin, om löftena till denne vid avfärden från Göteborg o. s. v. Att data i memoarerna ej stämma med primäruppgifterna, kan knappast läggas Sarrazin till last, då inga vanställningar av dokument kunnat påvisas. Karl Johans välvilja mot Sarrazin intygas dock både av denne och av samtida vittnesbörd och kan knappast uteslutande förklaras genom en naturlig olust att komma i konflikt med en samvetslös publicist av Sarrazins typ; den kamratkänsla, som trots allt yppas även i Bernadottes förhållande till Napoleon, har säkerligen också kommit till uttryck i hans hållning till den forne vapenbrodern från Tagliamento och Gradisca.

I och för sig äro emellertid onöjaktigheterna i Sarrazins långt senare upptecknade memoarer icke överraskande. Jämförelsen mellan memoarerna och samtida dokument visar endast, att de förra icke böra upptagas med exceptionellt förtroende. Förloppet av hans Sverigefärd synes nu ha varit i huvudsak följande. Sedan Sarrazin anlant till Göteborg, hindrades han från landstigning, ett förbud, som han oupphörligt överskred. Han fick dock sätta sig i förbindelse med myndigheterna i Stockholm. Genom Karl Johans generösa inskridande sörjdes det dels för Sarrazins kroppsliga välbefinnande, dels för att han i möjligaste mån skulle få förverkliga sina närmaste planer. Dessa gingo i första rummet ut på att

erhålla en fristad i Danmark och en tjänst i danska armén, en åstundan, som i betraktande av att Danmark var Napoleons allierade och att Sarrazin dömts till döden av fransk krigsdomstol, måste betecknas som bisarr. Sarrazin, som avsändes till sjöss med destination till Köpenhamn, uppehölls av ishinder vid Torekov och hamnade i Hälsingborg, där han av kommandanten hölls i mild arrest. Sarrazins hemställan i ovan angivet syfte till franske ministern i Köpenhamn, vilken f. ö. var ackrediterad även i Stockholm, avböjdes. Isen spärrade sjövägen till Ryssland, dit Sarrazin i nödfall tänkt begiva sig. Med eller mot sin vilja återfördes Sarrazin då till Göteborg och nödgades återvända till England.

IV. Sarrazins senare öden.

Märkligt nog finnas inga uppgifter om, att Sarrazin, som fick tillbringa ännu mer än ett år i England, under denna tid enligt sina hotelser skulle ha smädat sina förra svenska värdar; i Michaud's Biographie universelle berättas om hans publicistik endast, att han i Times publicerat en serie artiklar mot Napoleon.¹ I slutet av april 1814 återvände han emellertid till Paris för att sälla sig till de triumferande Bourbonerna. Han uppfördes den 3 sept. 1814 i arméns rulla såsom maréchal de camp; den 2 febr. 1815 sattes han liksom så många andra officerare på *demi-solde*. Genom ministeriellt beslut den 28 febr. s. å. avslogs hans framställning om utbetalning av lön för hans landsflykt. Samma månad gavs emellertid utslag, enligt vilket dödsdomen över Sarrazin av år 1810 skulle betraktas såsom en nullitet.

¹ Såsom ovan nämnts, utgav Sarrazin 1811 i London en skrift »Confession of general Buonaparte to the abbé Maury & c.» (Bibl. national, Paris), även i en fransk översättning (K. Bibl., Sthlm), vilken nedan citeras. Maury är naturligtvis den såsom ivrig rojalistisk oppositionsman från nationalförsamlingen bekante prelaten, vilken sedermera anslöt sig till kejsardömet. Sagda skrift utkom år 1813 också på svenska i ej mindre än tre upplagor under titeln »Bonapartes hemliga bekännelse för Cardinal Maury», en upplaga i S:t Petersburg, de två övriga i Stockholm (samtliga å K. Bibl., Sthlm). Sannolikt har publikationen brukats som propagandaskrift bland svenskarna i Finland liksom i Sverige. Det ligger nära till hands att tro, att Sarrazin i detta samband doterats på ett sätt, som förklarar hans tystlåtenhet vid denna tid rörande sin svenska resa. Starka förkortningar ha emellertid skett vid översättningen delvis av tendentiös natur. Bortfallet är sålunda ett fingerat uttalande av Bonaparte om Bernadotte på tal om brumairekuppen (fr. uppl., s. 39): »Je fis parler à Bernadotte, que je savais être fort aimé des troupes. On lui promit de ma part des honneurs et des richesses. *Il aime l'agréable et l'utile*. Je fus obligé de le ménager, parce qu'il était beau-frère de Joseph, ayant épousé sa belle-sœur. Dans ce rapprochement, je ne consultais que mes intérêts du moment, et je résolus de profiter de la première occasion de l'expatrier à tout pris.» Jfr även fr. uppl., s. 84, S:t Petersburguppl., s. 84.

I detta samband måste någon uppmärksamhet fästas vid Sarrazins åtskilligt oregelbundna äktenskapsförhållanden, vilka i den franska litteraturen om honom spela snart sagt en huvudroll, när det gäller att diskreditera fanflyktingen.¹ Hur betecknande för hans karaktär de än må vara, skola de här endast i största korthet vidröras i deras anknytning till hans senare öden. Det är nämligen under alla förhållanden vanskligt att på dylika grunder indirekt söka belysa Sarrazin, särskilt när det som i detta fall är fråga om hans politiska och historiska publicistgärning. Den 4 juni 1799 hade alltnog Sarrazin i Milano lovat att gifta sig med en viss Charlotte Schwartz, och fördenskull lär han hos hennes far ha placerat 60,000 francs, som säkerhet för sin soliditet. Då Sarrazin sedan återfordrade summan, skall fadern ha förskingrat den. Sarrazin gifte sig dock med dottern, såsom ett bevarat äktenskapskontrakt utvisar. På hösten 1799 köpte han egendomen Château-Fraye nära Villeneuve-Saint-Georges. En son till honom föddes i febr. 1805. Under sin Englandsvistelse ingick han emellertid den 28 maj 1813 utan vidare nytt gifte med Georgiana Marie Hutchinson, som, efter vad det vill synas, var en dam av tvetydig art; med henne fick han en dotter. Efter sin återkomst till Paris skildes han från sin första hustru.² I december 1814 blevo Sarrazins äktenskapshistorier kända i Paris till följd av Hutchinsons inskrifande. Samtidigt hade Sarrazin inlagt ansökan om äktenskap med en tredje person, en fransk dam, något som ej lände till resultat.³ I febr. 1815 upptogs saken med Hutchinson vid fransk domstol, och samma månad blev Sarrazin helt struken ur arméns rullor.

Vid Napoleons återkomst snart därpå ingav Sarrazin till Ludvig XVIII ett erbjudande om sina tjänster »contre l'ennemi du repos de la France», dagtecknat den 7 mars 1815. Han kvarstannade dock i Frankrike under den nya regimen, ty den följande 23 mars föreslog Napoleons krigsminister sin herre, att Sarrazin skulle utvisas såsom en emigrant, som ej tillåtits återvända (émigré non éliminé). Ett dekret av den 24 i samma månad bestämde emellertid, att han skulle arresteras och dömas av en utomordentlig militär domstol

¹ Lioret, a. a. Delacour, a. a.

² Enligt Lioret lät Charlotte Schwartz under mannens vistelse i England publicera ett brev i Londontidningarna, som bl. a. innehöll, att Sarrazin sedan St. Domingo-expeditionen vore från sina sinnen och att han misshandlat henne.

³ Huvudkällan i det följande är den redan ovan åberopade »Le dossier de Sarrazin. 759. Archives du ministère de la guerre», Paris, 2 buntar. Om Sarrazins förhållande april 1814—mars 1815 handlar en exposé: »Ministère de la guerre. 8:e division. Bureau de la police militaire. Rapport fait au ministre le . Mars 1815.» När intet särskilt anmärkes nedan, stamma uppgifterna från dossiern.

såsom desertör och spion. Den 31 mars inspärrades sålunda Sarrazin på l'Abbaye, trots att han under tiden hunnit med att erbjuda sina tjänster även åt Napoleon. Domstolen ansåg sig dock ej behörig. Sarrazin synes sin vana trogen under april 1815 ha bombarderat krigsministern med inlagor,¹ vari han förklarar sig ha blivit tillräckligt straffad för sina förbindelser med engelsmännen genom deras otacksamhet, och erbjöd sig att beredvilligt lämna upplysningar om engelska förhållanden. Den 19 och 29 april ingav han dessutom nådeansökningar till Napoleon. Sarrazin tyckes i varje fall ha lyckats förhålla saken eller rent av blivit bortglömd, ty nästa aktstycke om honom är en ministeriell befallning, av den 6 juli 1815, att han skulle frigivas såsom en följd av bestämmelserna rörande Paris' kapitulation (artikel 12). De allierade intågade nu efter Napoleons avsättning i huvudstaden.

Följande data i hans senare liv äro i sin lakonism talande. Han synes först i villervalla ha tillerkänts en militär ställning. Den 14 maj 1817 ingick han nytt äktenskap med en fröken Delard. Då hade han emellertid redan den föregående 15 jan. genom en kunglig ordonnans berövats grad och pension på grund av oregelbundenheterna i sin levnad. Han arresterades den 8 okt. 1818 i Paris, beskylld för tvegifte. Den 23 juli 1819 dömdes han vid Cour d'Assises de Seine till 10 års straffarbete och tio års uppsikt, böter och skadestånd till Hutchinson samt utställdes slutligen vid skampålen på Place du Palais de la Justice samt berövades där ostentativt sina militära gradtecken.² Han förvarades till juni 1822 i Bicêtre-fängelset, fick sedan vistas på sjukhus samt erhöi den 11 sept. 1823 kunglig nåd.

Härtill skall såsom kommentar blott fogas ett utdrag ur en skrivelse, dagtecknad den 4 sept. 1818,³ som Sarrazin i sin nöd insände till konung Karl Johan och vari det bl. a. heter:

»J'ai sollicité en vain d'être traduit par devant les tribunaux compétents, parcequ'on est bien persuadé que quand j'ai reçu des éloges publics du directoire pour avoir tué 20 anglais de ma main

¹ En karakteristisk passus i inlagan 12/3 1815: »En 1799, pendant le ministère du général Bernadotte, je fus chargé de la division du personnel et du Bureau du mouvement des troupes.» I en senare »Refutation du rapport fait à la chambre des députés le 24 mars 1838. Par le général Sarrazin» heter det (s. 9): »J'étais tout-puissant au ministère de la guerre en 1799 —».

² Generalkonsul Signeul i Hamburg skrev till svenska regeringen 1/10 1819 med uppgift, att uppskov skett med Sarrazins utställande vid skampålen, enär han hotat att från denna angiva en person i hög ställning för bigami! Från den slutliga exekutionen berättas dock ingen sådan episod. Signeuls skrivelse i Handlingar rörande enskilda personer, Fascikel 1819, RA.

³ Handl. rör ensk. pers., Fasc. 1818, RA.

à la bataille de Cassepabar [sic] en Irlande de 29 août 1798, les juges déclareront nulle l'accusation d'avoir fait deux enfants à deux anglais, quand la France était en guerre avec l'Angleterre.» Om man finge tro Sarrazin, skulle hans brott alltså ha bestått i att under ett franskt-engelskt krig ha ökat den engelska folkstocken.

Sarrazin befann sig under sina sista år i landsflykt, att börja med i England, sedan merendels i Belgien, dock utan att fördenskull uppgiva tanken på att återvända till Frankrike och återinsättas i sina rättigheter. I hans dossier i franska krigsarkivet återfinnes en annotation från 1829 om, att krigsministern på grund av hans oupphörliga framställningar förbjudit sitt departement att vidare besvara dem. Han petitionerade till deputeradekammaren åtminstone 1822, 1837 och 1838. Från sistnämnda år stannar en av honom författad, tryckt klagoutgjutelse, dagtecknad Bryssel 4 juli 1838 och med överskrift »Appel à la France et à l'Europe contre les ministres, juges et jurés de Paris, prévaricateurs, faussaires, voleurs et assassins». I sitt sista äktenskap, som i domstolsutslaget 1819 betecknas som en nullitet, har Sarrazin haft en dotter, Louise, som i sinom tid gifte sig. Till henne är ställt ett offentliggjort brev, som daterats Bryssel den 16 mars 1840; däri talar mycket om Sarrazins tidigare förhållande till Bernadotte under dennes krigsministertid, för övrigt ett favoritämne i Sarrazins inlagor. »Quand je dirigeais le ministère de guerre à Paris», är hans refräng i detta sammanhang. Till sist erinrar han Louise om att han till hennes man överlämnat ett brev från en M. de La Peyrière de Ferasson av den 11 dec. 1816, »qui constate l'offre d'épouser une personne fort élégante, si je consentais à renoncer à mes engagements avec votre mère, alors M:elle Delard».

Sarrazin är sig lik. Men det är, väl att märka, under denna tid, då han var mellan 60 och 80 år gammal, härjad av vidriga öden och säkerligen också av ett vidlyftigt levnadssätt, som han avfattat sina breda historiska skildringar, som tagits för goda av Barton, men även av en Albert Vandal. Hans dödsår är obekant, men har väl infallit omkring 1850.

I sin rang, heder och värdighet av äventyrare är Sarrazin obestridligen mindre intresseväckande än en d'Antraigues eller en Fauche-Borel. Även som psykologisk typ är han rätt enkel. Vem känner ej till skrodören, som duperar folk med tal om sina fina förbindelser, mystifikatören, som kommer en att haja till med sina suggestiva antydningar om höga hemligheter men som snart blott visar sig som en urspårad pratmakare? Svagheten för

könet och svagheten för flytande stimulantia te sig som nycklarna till en sådan figurs sekretesser. Skandalskrivare i utpresarsyfte blir lätteligen det oförblommerade eftermälet. Dock lystra vi till, när Karl Johan genom von Engeström låter hälsa major Geijer, att Sarrazin bör behandlas väl, ty »var olycklig förtjänar medlidande». Sarrazin hade sett bättre dagar; vem vet, hur lyckans hjul svänger? Uppgiften i Michaud's Biographie universelle, att Karl Johan sedermera skulle hugnat Sarrazin med en liten pension, är därför icke osannolik, och behöver alls icke innebära, att den förre på sistone anlitat den stackars mannen som sin agent. Med en liten förändring och ett bestämt förbehåll kunna ett par ord av V a n d a l om Bernadotte tillämpas på dennes forne stabschef: Sarrazin commença noblement. Vid Castlebar och Trebia förtjänade han ärligt sina sporrar, om de också sedermera blevo betänkligt rostiga på Europas dåtida allfarvägar.

Man måste nämligen medgiva, att lika oriktigt som det kan vara att utan vidare lägga Sarrazins emigrantpublicistik till grund för en skildring av hans tidigare bana, lika litet bör man låta hans senare förvillelser fördunkla hans ungdoms bragder. Desbrières beskrivning av 1798 års irländska expedition blir i all exakt aktmässighet ovillkorligen en hymn till Sarrazins omdömesgillhet, hans raskhet och hjältemod. Man har fog för att föreställa sig, att den värdighet av divisionsgeneral, som Sarrazin då förvärvade med svärd i hand, för honom betecknade en triumf, som måste bilda utgångspunkten för en fortsatt lysande karriär. Men denna värdighet annullerades sedan av direktoriet. Sarrazin måste börja om på nytt. Det var ett alltför tungt belastningsprov för hans romaneska sinne. Ja, än mer — det var en personlig orättvisa, som måste ha verkat deprimerande på envar. Samtidigt inbröt det skede, som benämnts de politiserande officerarnas, med en Bonaparte, en Bernadotte, en Augereau i täten. Det blev en farlig atmosfär för den desperate Sarrazin, vars obestriddliga litterära talang förenades med en fantasifullhet utan självkontroll. Hans karaktär bestod ej provet. Sägna vad man vill — en skugga av tragik faller likvisst däröver. Den förminskas icke därav, att det är möjligt, att Sarrazins många egendomligheter, sådana de sedermera springa i dagen, till stor del varit av rent patologisk art. Man erinrar sig det vittnesbörd, som citerats efter den första hustrun om att han under St. Domingoexpeditionen ådragit sig en sinnessjukdom. Emellertid har denna i varje fall icke förhindrat, att Sarrazin uppnått en mycket hög ålder.

Några meddelanden angående släkterna Cuyper och Cuypercrona.

Av Birger Lindén.

Bland de under slutet av 1600-talet å svenska riddarhuset introducerade nyadlade släkterna av utländsk härstamning intager adliga ätten n:r 896 Cuypercrona ett ganska blygsamt rum. Ättartavlorna hava både i G. Anreps och i G. Elgenstiernas editioner endast spridda notiser om ättens fåtaliga medlemmar. Under forskning i svenska riksarkivet och i statsarkivet i Danzig för biografier i Svenskt biografiskt lexikon över Anton och Per Cuypercrona har jag insamlat ytterligare notiser angående några av släktens tidigare generationer och övriga medlemmar, vilka kompletterats med upplysningar från statsarkivet i Hamburg och stadsarkivet i Amsterdam.¹ Som flere av dessa uppgifter icke kunna finna plats vare sig i Svenskt biografiskt lexikon eller i ett eventuellt blivande supplement till Elgenstiernas Ättartavlor, har jag för denna tidskrift sammanställt nedanstående tabeller. Dessa spridda notiser kunna givetvis genom mera systematisk källforskning än jag haft tillfälle att verkställa kompletteras på många punkter. Men även i sitt nuvarande skick kunna de dock belysa köpmannasläkternas vittförgrenade internationella förbindelser.

Tab. 1.

ANTHONIS DE CUYPER nämnes som köpman i Hamburg, när han inför notarien i Amsterdam Ghysberts den 27 juli 1595 av sina kompanjoner Johan Verhoeven och Sebastiaen de Cuyper² befullmäktigas att inkassera ett från Danzig draget växelbrev. Samma notaries akter för den 22 okt. 1597 nämna honom som köpman i Amsterdam.³ Han torde alltså ha överflyttat från Hamburg till Amsterdam mellan 1595 och 1597. Någon inskrivning i borgar-

¹ Dossier (avskrifter och meddelanden) i Avskriftssaml., RA.

² Om honom se nedan sid. 171.

³ Som sådan förekommer han ock i generalstaternas resolutioner 7 aug. och 31 aug. 1598 med tillhörande akter i riksarkivet i Haag (se härom Resolutiën der Staten-Generaal van 1576 tot 1609, bd. 10, 1930, sid. 188—189).

boken i den senare staden har emellertid icke påträffats. — G. m. MARIA VAN HOUTEN, med vilken han upprättade ett inbördes testamente¹, som registrerades hos notarien Bruyning i Amsterdam 15 aug. 1602 (om de släktskapsförhållanden, som framgå därav, se nedan sid. 172).

BARN (döpta i lutherska församl. i Amsterdam):

MERRY (Marie).

JOHANNA, döpt 1 nov. 1598, † före 15 aug. 1602.

MAGDALENA, döpt 3 okt. 1599.

CORNELIUS, döpt 13 sept. 1601.

ANTHONIS, döpt 5 aug. 1603, se Tab. 2.

SARA, döpt 23 apr. 1606.

Tab. 2.

ANTHONIS DE CUYPER d. ä., f. 1603 (döpt 5 aug.) i Amsterdam, † 1678 i Danzig och begr. i familjegraven i S:t Petri- och Paulikyrkan 20 sept. 1678. Han lämnade Holland 1623 och kom omkr. 1630 till Danzig, där han blev borgare 1636 i sin egenskap av köpman. Under en lång följd av år var han faktor åt de polska konungarna Vladislav IV och Johan Kasimir och åt konungarna Christian IV och Fredrik III av Danmark. Han byggde åt sig det ännu bevarade huset Ankerschmiedegasse 10 (ett stenhus i två våningar och vindsvåning) och skänkte ett altare till den reformerta Peter-Paulskyrkan, i vilken han 1676 inköpte en familjegrav i högra sidoskeppet. Graven är ännu bevarad och täckt av en gravsten med inskriptionerna A. C. och D. 1676. Vidare finnes därå och ovanför ingången till det nämnda huset A. C:s vapen, ett gammalt (enligt uppgift adligt) familjevapen, av följande från det senare adliga vapnet (se Elgenstierna) något skiljaktiga utseende. Skölden är kluven: i högra fältet ett kors, på dess högra tvärrarm en sittande fågel, vänstra fältet delat, överst tre bjälkvis ställda, sexuddiga stjärnor, nederst tre stolpar. På hjälmen en sittande fågel. — Den 22 aug. 1678 upprättade A. C. sitt testamente, vilket in extenso intogs i Danzigs Schöffenchuch² den 26 aug. 1678. Däri ger han som legat bl. a. åt sonen Anthon allt porslin, vissa tavlor och alla sina kläder, åt sonen Huybrecht tre tavlor eller deras värde samt åt de fattiga i församlingen 300 polska floriner. Kvarlåtenskapen i övrigt skall delas i fem delar till de överlevande sönerna och de båda döda barnens arvingar; under de första tio åren skulle dock intet skifte få

¹ Avskr. i ovannämnda saml., RA.

² Abt. 300: 43: 80, Statsarkivet i Danzig. Avskr. i ovannämnda saml., RA.

ske av den fasta egendomen, utan denna skulle odelad förvaltas. Sonen Johannes, som varit en olydig och slösaktig son, som fört ett liderligt liv och gjort sin fader skam och sorg, skulle endast utfå räntan av de tillgångar, som kunde överstiga hans skulder till fadern. Vidare gåvos föreskrifter om förvaltningen av de omyndiga barnbarnens lotter. Sönerna Anthon och Huybrecht skulle fortsätta handelsrörelsen och vara testamentsexekutorer. — G. m. SUSANNA VAN EEMSEN, † före 1655.

B a r n (döpta i reformerta församlingen i Danzig):

ANTHON, döpt 9 nov. 1631, se Tab. 3.

HUBERTUS (Huybrecht), döpt 5 dec. 1634.

SUSANNA, döpt 19 juli 1637, † före 22 aug. 1678, gift CLEMENTS, barn: *Abraham* och *Sara Clements*.

CORNELIUS,¹ döpt 3 jan. 1640, † före 22 aug. 1678; hade med sin hustru ADELGUNDE ARMACK barnen *Anthon*, *Cornelius* och *Adelgunda Cuyper*.

JEREMIAS, döpt 10 nov. 1643, † före 22 aug. 1678.

JOHANNES, döpt 22 apr. 1646.

Tab. 3.

ANTHON CUYPER d. y., adlad CUYPERCRONA, f. 1631 (döpt 9 nov.) i Danzig, † 1 aug. 1688 (begr. 9 aug.) i Danzig. Efter resor i främmande länder var han köpman i Danzig åtminstone t. o. m. 1655; köpman i Elbing; överflyttade till Danzig i slutet av 1659; av de svenska fredsunderhandlarna konstituerad som svensk kommissarie i Danzig 28 maj/7 juni 1660 (fullmakt 29 maj 1660); erhöll förmyndarregeringens konfirmation 10/20 okt. 1660 (kreditiv 12 dec. 1660); adlad 12/22 apr. 1676 (introducerad 1678). Se i övrigt biografi i Svenskt biografiskt lexikon. — G. 1) omkr. 1652 m. MARIA GELDT-SACK, † 21/31 dec. 1665 i Danzig, trettioett år gammal, dotter av svenske faktorn i Elbing Gerhardt (Gert) Peterson Geldtsack och Jacomina Splis; 2) 17 jan. 1667 i Danzig m. MARIA BALFOUR, f. 1639 (döpt 3 apr. i reformerta förs. i Danzig), † 1685 (begr. 11 okt.), dotter av köpmannen i Danzig Wilhelm Balfour († 1653, 53 år gammal), vilken 1636 inflyttat från St Andrews i Skottland, och Maria von Hoven (Hoffen; de vigdes i Danzig 22 sept. 1636).

B a r n (döpta i reformerta församlingen i Danzig):

1) ANTHON, döpt 28 aug. 1653.

GERHARD² döpt 11 aug. 1655.

¹ Brev från honom finnes i Biographica, RA.

² Brev från honom finnes i de diplomatiska serierna i RA.

PIERRE (Per) se Tab. 4.

CARL¹ döpt 5 sept. 1660, officer i svensk tjänst.

SUSANNA, döpt 8 maj 1663.

HEINRICH, döpt 30 juli 1665.

2) DIETRICH, döpt 19 nov. 1667.

MARIA ELEONORA, döpt 26 sept. 1679, † 1738 (begr. 24 apr. i den Cuyperska familjegraven).

Tab. 4.

PIERRE (Per) CUYPERCRONA, f. på 1650-talet, trol. i Elbing, † 16/26 mars 1711 i Stettin. Överflyttade med föräldrarna till Danzig hösten 1659; vistades i Stockholm för indrivning av faderns lönekrav hösten 1679—hösten 1684 samt okt. 1692—maj 1693; svensk kommissarie i Danzig 26 sept. 1688; nödgades lämna Danzig 5 okt. 1709. Se i övrigt biografi i Svenskt biografiskt lexikon. — G. 20 apr. 1690 m. ANNA AM ENDEN, f. 1653 (döpt 4 apr.), † juni 1718 i Danzig (begr. i faderns grav i Mariakyrkan), dotter av köpmannen i Danzig Jakob Am Enden, som inflyttat från Bremen 1650, och förut g. omkr. 1669 m. köpmannen i Danzig Johann Brandlicht, † juli 1688, fyrtioåtta år gammal, vars fader inflyttat från Helsingör.

Dotter:

MARIA CONSTANTIA, f. 1691 (döpt 8 juli i reformerta förs. i Danzig), † 24 okt. 1717 i Hamburg,² g. 1710 m. regeringsrådet JOAKIM WIBLING, adlad (Gripenhem, senare) VON GREIFFENHEIM i Stralsund (f. 1661, † 1739) i hans andra gifte (om deras efterkommande se G. Elgenstiernas ättartavlor).

* * *

Rörande den i Tab. 1 omtalade Anthonis de Cuypers släktskapsförhållanden kan följande ytterligare meddelas. Han var troligen släkt med (möjligen brorson eller kusin till) den där likaledes nämnde hamburgske köpmannen Sebastiaen de Cuypers, vilken Sillem³ velat identifiera med en Sebastian Cuypers, som 1567 för-

¹ I RA finnas brev från honom dels i Biographica, dels till Nils Bielke (1688) och dels, i Polonica, från honom (som faderns vikarie) till K. M:t.

² Se J. von Greiffenheims brev till ombudsrådet G. H. von Müllern 29 okt. 1717, RA.

³ W. Sillem, Zur Geschichte der Niederländer in Hamburg von ihrer Ankunft bis zum Abschluss des Niederländischen Contracts 1605 (i Zeitschrift des Vereins für Hamburgische Geschichte, 7, 1883, s. 534).

drevs från Antwerpen.¹ I hamburgska källor uppträder denne åren 1600—1603. Han hörde sålunda till de Joakim von Campens borge-närer, mot vilka dennes svärfader Johann Keding appellerade till rikskammarrätten (mot dom av obekant innehåll av Hamburgs råd 2 juni 1600). Den 19 mars 1601 utställde S. de Cuyper en besegrad² fullmakt i denna sak med förklaring, att han överlåtit sin fordran hos von Campen på Peter Laeck i Middelburg, vilken gjort sig be-talning därför ur dennes i Calais befintliga, med kvarstad belagda tillgångar. Med denna förklaring sluta akterna (Rikskammarrät-tens arkiv K 19). — Räkenskapsåret 1602—03 var S. de Cuyper årsförvaltare av den nederländska fattigkassan, en år 1585 av ut-vandrade nederländare till förmån för sina fattiga grundad inrätt-ning.³ Han hörde dock icke till de 130 nederländare, som 1605 inträdde i ett kontraktsförhållande till staden Hamburg. Icke heller förvärvade han borgarrätt eller fast egendom där. — Förutom S. de Cuyper nämner Sillem ock en syster till honom, Josyntgen Weyns i Hamburg änka, som 13 maj 1592 återfinnes bland kommunikan-terna i vallonska församlingen i Stade. Vidare omnämner Sillem en 1592 i Hamburg levande Hendryk de Cuiper, möjligen identisk med den här nedan omtalade Hendrick de Cuyper.

Som nämnts kunna ytterligare släktuppgifter om Anthonis de Cuyper och Maria van Houten hämtas ur deras testamente,⁴ regi-strerat i Amsterdam 15 aug. 1602. Dessa upplysningar kunna ta-bellvis återgivas på följande sätt:

N. N.			
Hans de Cuyper.	N. N. de Cuyper g. m. Cornelia van Beringen.		
Hendrick.	Magdalena, g. m. Berthelmeus le Wytre.	Johanna. Cornelia Kersbooms.	Anthonis, g. m. Maria van Houten. Se tab. I.

Anthonis de C. och hans syskon hade även en halvbroder, Cornelis de Mou-cheron⁵, vars moder var Cornelia van Beringen.

Jan Bode		
N. N. van Houten g. m.	N. N. Bode.	Jan Bode.
Gerhardt.	Maria, g. m. Anthonis de Cuyper.	Hans.

¹ Ch. Rahlenbeck, L'inquisition et la réforme en Belgique (Bryssel 1857), s. 261.

² Sigilletts bomärke är reproducerat i Konrad Hüseler, Hamburgische Hausmarken (1925), s. 107. Bomärket visar en å en kort, horisontell linje placerad, upp-åtriktad spetsig vinkel, vars vänstra ben står vinkelrätt mot horisontallinjen; på det lodräta vinkelbenet ett stort S inskrivet.

³ [C. F. Gaedechens], Die Niederländische Armenkasse (Hamburg 1880), s. 6.

⁴ Avskr. i ovannämnda saml., RA.

⁵ En släkt De Moucheron finnes i Elgenstiernas ättartavlor, bd 2, s. 258.

Vidare omnämnas i testamentet en Sebastian de Cuyper g. m. Anna Bode, en Jan Bode samt en Nicolas van Ceulen, g. m. Catharina Bode.

Testamentet stadgar (förutom legat till lutherska församlingen i Amsterdam m. m.), att kvarlåtenskapen skall delas mellan de tre då levande och senare födda barnen ilika delar samt den efterlevande maken skall sitta i orubbat bo med fri dispositionsrätt.

*
*
*

Även i Sverige återfinnas åtskilliga personer under 1600-talets senare och 1700-talets förre del, vilka bära namnet Cuyper men vilkas släktskap med de ovannämnda är okänd. Bl. a. finnes en handlande i Stockholm *Konrad Cuyper*,¹ † aug. 1706, och en sekreterare *Johan Adolf Cuyper*. Båda förekomma i personregistret till justitieregistraturet på Karl XII:s tid, och från den senare finnas brev bland Anton Cuypercronas brev till K. M:t 1678 samt i Biographica, Sten Bielkes arkiv och Königsmarck-Rabelska samlingen, allt i riksarkivet. I mantals- och taxeringslängderna för Stockholm förekomma också flera personer med detta eller liknande namn (Kuper, Kupper o. dyl.). Det är tämligen säkert, att familjen Cuyper haft släktingar i Sverige; det framgår ju dels av de ovannämnda brevens placering, dels av den omständigheten, att P. Cuypercrona väl icke rimligen kunnat uppehålla sig i Stockholm så långa tider, som han gjorde (se ovan), utan släktingars hjälp.

¹ Enligt L. M. V. Örnberg, Sv. ättartal, bd 9, s. 47, blev han g. 1705 m. Maria Juliana Paradis, † 1754, dotter av köpmannen Henric Paradis i Heidelberg. En son *Johan Henric Cuyper*, f. febr. 1706, blev i febr. 1754 utesluten från arv.

Carl Henrik Anckarsvärd och »disciplinbrottet» 1813.

Av Bo Enander.

Föreliggande uppsats avser att skildra upphovet till det egenomliga förhållandet mellan Karl Johan och riddarhusoppositionens främste ledare, Carl Henrik Anckarsvärd. Den brytning, som ägde rum mellan Anckarsvärd och dåvarande kronprinsen 1813, har utan tvivel varit av avgörande betydelse för Anckarsvärds politiska utveckling. Anckarsvärd hade i egenskap av Adlersparres adjutant varit en av dem, som verksammast bidragit till 1809 års revolution. Såsom äldste son till revolutionsriksdagens lantmarskalk hade han också för en tid stått nära politikens centrum. Han hade också varit en av dem, som ivrigast verkat för Karl Augusts tronföljarval, och efter kronprinsens plötsliga död torde han närmast hava önskat Fredrik Kristians val. Resultatet av valriksdagen i Örebro mottog Anckarsvärd därför med blandade känslor, även om han med viss tillfredsställelse måste hälsa en av Napoleons mest berömda marskalkar som Sveriges kronprins. Som många väntade han väl också, att valet skulle gynna ett svenskt närmande till Frankrike. Hans intresse upptogs annars vid denna tidpunkt av enskilda angelägenheter. På hösten 1810 ägde nämligen hans bröllop rum med Charlotte Bonde, äldsta dotter till Karl XIII:s vän Carl Göran Bonde. Giftermålet medförde bland annat, att Anckarsvärd kom i besittning av Fällnäs, och hans tid upptogs av godsets skötsel.

Redan i december 1810 presenterades han emellertid för Karl Johan, som gjorde starkt intryck på honom.

»Man är entusiastiskt intagen av Prinsen», skriver han, »och hans sätt att vara är äfven i högsta motto lätt och intagande med fullkomligt bibehållande af all furstelig värdighet». ¹ Han är dock

¹ 21 dec. 1810, EA (Ericssbergs arkiv). — För handskriftslån från Ericssbergs arkiv står förf. i tacksamhetsskuld till Förste hovjägmästaren frih. C. G. Bonde.

en smula besviken över, att kronprinsen ägnat så liten uppmärksamhet åt honom, som dock tagit så verksam del i revolutionen. Det första samtalet han hade med Karl Johan rörde blott militära tjänsteangelägenheter, men hans belåtenhet med den nye tronföljaren är dock omissskänlig, om också inte så översvallande som de övriga revolutionshjältarnas. I likhet med flera av dessa hade också Anckarsvärd hoppats på ett snabbt ingripande från Sveriges sida i den europeiska politiken. Däremot är han, vilket är ganska anmärkningsvärt med hänsyn till den allmänna stämningen i Sverige, mycket skeptisk mot tanken på ett revanschkrig mot Ryssland och ställer sig från första början förstående för planerna på Norge. Han säger på våren 1811, att »Vårt fäderneslands nuvarande politiska tillstånd så i afseende på dess invärtes svaghet, som i betraktande af dess förhållande till det af näfrätten för hela Europa fastställt politiske system, förtager nästan all utsigt till af sjelfva naturens gränser utstakadt skadestånd för våra gjorda förluster och förbjuder således ändå mera hoppet om deras fullkomliga återställande.»¹ Napoleons kontinentalsystem skulle heller icke tillåta något slags sammanslutning av den skandinaviska halvöns båda riken. Ej heller skulle den napoleonska tidens hastiga och varandra motsägande systemskiftningar finna något varaktigt intresse av en svensk-finsk gränsmur mot Ryssland. Den allmänt väntade brytningen mellan Napoleon och Alexander skulle däremot kunna medföra ett gynnsamt ögonblick för förverkligandet av planerna på Norge. I föreningen med Norge, säger han, skulle Sverige »vinna den grad af sjelfständighet, som endast läget förmår tilldela smärre stater och som upphör, om dess gränser utvidgas öfver det localförsvar naturen utstakadt och dant.»² Och han förklarar sig bestämt vara av den övertygelsen, »att Finland åtminstone icke på en mansålder kan blifva återför-enadt med moderlandet.»¹ Man tycker sig nästan märka, att denna uppfattning egentligen inspirerats av kronprinsen själv. I någon personlig förbindelse stod han icke med Karl Johan² men genom brodern August Anckarsvärd, som var adjutant hos kronprinsen, hade han tillfälle att få den nya politiken belyst från allra högsta ort. Karl Johan brukade ju inte spara på förtroliga samtal med sina adjutanter. Själv var ju Anckarsvärd visserligen

¹ Till fadern 4 apr. 1811, EA. Hur starkt övertygad Anckarsvärd var om omöjligheten av att återvinna Finland, visar också hans förslag till fadern om försäljning av familjens finska egendomar.

² I ett brev 5 dec. 1811 till kronprinsen säger han, att han »icke eger den lyckan vara personligt känd af E. K. H.», B. v. Schinkel, »Minnen ur Sveriges nyare historia», bd 7, s. 399.

född i Finland och hade där tillbragt sina första barndomsår, men han hade aldrig betraktat sig som finländare. Att han lyckats komma till denna uppfattning av målet för Sveriges utrikespolitik är så mycket märkligare, som han just vid samma tidpunkt kommer i en mer intim kontakt med Adlercreutz,¹ vilken intagit en mycket kritisk hållning mot den nya politiken.² Anckarswärds förhållande till Adlercreutz bjuder mycket av psykologiskt intresse. Att den beundran, den förre hyser för Adlercreutz är ren och oförfalskad, därom råder intet tvivel, och även Adlercreutz synes omfatta Adlersparres forne adjutant med verklig vänskap. Från Adlersparre, som dock har så många med Anckarsvärd lika karaktärsdrag, hade han redan skilt sig kort efter revolutionen och i stället är det nu Adlercreutz' enkla och föga komplicerade natur, som utövar ett mäktigt inflytande på honom. Detta hindrar honom dock icke från att alltid till Adlercreutz framhålla sin egen syn på det utrikespolitiska läget. I ett mycket intressant brev av 30 jan. 1812³ förklarar han för Adlercreutz: »Att föreningen med Norrige är det enda, som kan återföra oss på listan utaf magter, medgifves utaf alla, och att denna förening ej lär väckas utaf några norska hästskojarare tyckes numera af ärfarenheten tämmeligen bestyrkt.» Och han fortsätter »Vårt lyckliga läge gör för Sverige ett undantag uti den lag, som af den starkaste för alla andra smärre stater föreskrifves och i det tvång de af naturen underkastas att alltid bero af någon; ty Sverige förenadt med Norrige utgörande [sic] ett oberoende helt, som under en vis styrelse alltid vore starkt nog att försvara sig, som aldrig kunde få någon billig eller klok anledning till anfallskrig och som uti sin invärtes förkofvran kunde lämna tillräckligt föremål för många regenters äregirighet.» Mer entusiastiskt hade väl knappast Karl Johan själv kunnat utveckla målet för 1812 års politik.

I Örebro riksdagen 1812 hade Anckarsvärd ej deltagit och överhuvudtaget ser han ytterst skeptiskt och illusionsfritt på det politiska nydaningsarbetet efter 1809. Den brinnande ärelystnad, som kanske var det mest framträdande draget i hans karaktär, hade måhända ej tillfredsställts genom de yttre utmärkelser, som kommit honom till del efter 1809.⁴ Han hade i någon mån ställts

¹ Denne blev f. ö. Anckarswärds närmaste granne, sedan han på nyåret 1812 köpt Nynäs i Södertörn.

² Jfr G. Rein, »Karl Johan Adlercreutz» (1925—27), bd II, s. 439.

³ Konceptet i EA.

⁴ Han hade dock 1 maj 1810 utnämnts till överste i Närke och Värmlands regemente.

åt sidan för de mer framträdande av 1809 års män. Den av honom så beundrade Adlercreutz hade ej heller vunnit det inflytande han i Anckarswärds ögon förtjänade. Överhuvudtaget äro de stämningar, som han ger uttryck åt under åren efter revolutionen, fyllda av häpnad inför det faktum, att i Sverige det åter är en vilja, som ensam gör sig gällande, en man, vars blotta ord lydes. För Anckarsvärd stod det ännu inte vid denna tidpunkt klart, vad som verkligen skedde den 13 mars 1809. För honom tedde sig nog ännu revolutionen i stort sett som en lyckligt genomförd Anjalakupp och knappast något därutöver. Den i viss mån kritiska ställning, han intager mot den nya regimen — och som aldrig vänder sig mot den nya utrikespolitiska orienteringen — är inte heller på något sätt dikterad av något slags radikal oppositionslusta. Tvärtom, han reagerar kraftigt emot det alltför hänsynslösa utnyttjandet av den nya tryckfriheten. »Allmänna papperen», skriver han på våren 1812, »hafva en tid varit grufveliga, och om denna hydra ej snart tillintetgöres, så bereder den säkert ondt, ty tonen närmar sig uti dessa libeller till det mest revolutionära i Frankrikes bedröfveligaste tid.»¹ Att hans senare uppfattning av tryckfriheten dock inte bottnar i det slag av hållningslöshet, som annars ofta karakteriserar honom, är emellertid tydligt. Fjorton år senare, då hans ställning till de politiska frågorna är en helt annan, säger han, att han vid tiden för 1812 års riksdag ansåg »de af en nyfödd tryckfrihet understundom sig företeende missbruk af mera allvarsam natur, än de verkligen voro och att jag kanske då delade den tanken, att någon temporär inskränkning icke kunde skada.»² Inte heller »partiväsendet» finner hans gillande; vid 1812 års riksdag var väl Staël v. Holstein dock den ende, som i viktigare frågor representerade en mot regeringen avvikande mening. »Om partier talas efter vanligheten och jag anser dem ändå ej vara andra än alster af svaghet hos styrelsen och således hvad dag som helst kunna tillintetgöras»,³ skriver han i samma brev. Att han dock tillhör de missnöjda i landet är tydligt och på åtminstone en punkt i sin kritik har han fått ögonen öppna för en verklig svaghet i Karl Johans system, misstänksamheten och bristen på förtroende till den närmaste omgivningen. I

¹ Till fadern 9 apr. 1812, EA. En orsak torde väl särskilt hava varit Grewes-möhlens angrepp på Adlercreutz. Även den gamle Mikael Anckarsvärd hade ej fullständigt undgått konsekvenserna av den nya tryckfrihetsförordningen. Vid 1809 års riksdag hade han också som lantmarskalk varit utsatt för svåra personliga angrepp.

² »Ett och Annat», s. 3r.

Till fadern 9 apr. 1812, EA.

det nyss citerade brevet till Adlercreutz säger han också, att »den fruktan regeringen tyckes hysa för det afsatta konungahuset, röjer en svaghet, som äfven är föga uppmuntrande, och man tyckes med våld vilja påtvinga allmänheten, att en förändring till Gustaf Adolphi förmån vore möjlig och med flit väcka tanken på ett ämne, som eljest varit dömt till glömskan». Det är huvudsakligen ur dylika stämningar man får utläsa orsaken till hans beslut att lämna statstjänsten.

Till detta beslut bidrog naturligtvis också i någon mån hans alltmer utvidgade verksamhet som lantbrukare — han biträdde bl. a. fadern vid skötandet av Carlslund vid Örebro — även om huvudorsaken är att söka i hans bristande tilltro till den nya regimen. Den 30 nov. 1811 inlämnar han sin ansökan om avsked ur krigstjänsten, men förklarar i sin ansökan, att han hoppas i »en inskränktare värkningskrets som medborgare»¹ kunna tjäna fäderneslandet. Hans avskedsansökan avslogs emellertid på ett för Anckarsvärd ytterst smickrande sätt. Men han uppvaktar dock kronprinsen med en mycket öppenhjärtig privat skrivelse, där han närmare utvecklar de motiv, som drivit honom till detta steg. Han erkänner de utmärkelser, som efter revolutionen kommit honom till del, men han framhåller, att de förföljelser, som drabbat Adlercreutz, »hvilken hela Sverige är tack skyldig för det det undslupit farorna af ett inbördes krig»,² och också i någon mån hans egen far, har ingivit honom avsmak för statstjänsten. Pressen och pamflettisterna fördömer han på det kraftigaste. »Gift med det mest förtjusande fruntimmer, hvilket tillika med den fullkomligaste lycka skänkt mig en angenäm och oberoende existens, har jag icke heller kunnat vara känslolös för hennes oro i och för min ställning som militär», fortsätter han. Genom brodern August Anckarsvärd hade han fått höra Karl Johans avsikt att utnämna honom till generaladjutant, men även denna hedrande utnämning undanber han sig. Han förklarar, att en dylik utnämning blott skulle skada såväl kronprinsen själf som förslagsställaren Adlercreutz. Hans ansträngningar att slippa tjänsten misslyckades emellertid, trots en personlig uppvaktning hos kronprinsen på nyåret 1812. Han blev väl mottagen av kronprinsen, men

¹ Militaria, RA. — Att hans önskan om att lämna krigstjänsten så kort före krigsutbrottet skulle kunna härröra ur den brist på personligt mod, som tillskrives honom bl. a. av Skjöldebrand (Memoarer, bd 5, s. 24 f.) är orimligt. Anckarsvärd är dock inte bättre orienterad i den politiska situationen än att han så sent som den 13 febr. 1812 skriver till fadern: »intet tror jag på några blodiga uppträden, det skulle förutsätta för mycket oförstånd antingen å vår eller de angripandes sida». (EA.)

² Schinkel, a. a., bd 7, s. 400. Konceptet (på franska) i EA.

hans framställning om att ej komma i åtanke med utnämning till generaladjutant togs ej nådigt upp, skriver han till fadern.¹ Till slut resignerar han också och förklarar sig vara nöjd med »att hafva gjort allt, hvad som berott af mig för att få tillfredsställa den enda äregirighet jag nu känner, som är att göra min lilla goda hustru lycklig, men man går förgäfvnes emot sitt öde».²

Men det är också en annan sak, som irriterar Anckarsvärd för alla yttre utmärkelser mycket ömtåliga natur. Då Mikael Anckarsvärd 6 juni 1809 utnämns till greve hade i utnämningsprotokollet ej R. F. § 37 iakttagits, utan grevevärdigheten skulle även tillfalla äldste sonen under faderns livstid. Vid grevediplomets utfärdande ett år senare, hade visserligen felet rättats, men icke desto mindre tituleras Carl Henrik Anckarsvärd i tvenne k. fullmakter³ för greve. Detta föranledde honom att på nyåret 1812 i en skrivelse till konungen⁴ begära förklaring, huruvida han vore greve eller ej. Episoden, ehuru i och för sig bagatellartad, har dock icke oväsentligt bidragit till det missnöje med den nya regimen, som kan utläsas i hans brev från denna tid. Adlercreutz försökte emellertid att dämpa detta missnöje och i stället framhålla vikten av, att han icke undandrog fäderneslandet sina tjänster.

Till de omfattande krigsrustningar, som Karl Johan företog hela året 1812, hörde bl. a. utarbetandet av en fullständig anfallsplan mot Danmark. Armén indelades i 8 brigader, och befälet över en av dessa, som med Sandels som divisionschef skulle förläggas i Göteborg, anförtroddes åt Anckarsvärd. Karl Johans krigsplaner måste emellertid hastigt genomgå en förändring. Slaget vid Borodino syntes åter för ett ögonblick hava stärkt Napoleons ställning, och Moskväs intagande tycktes omöjliggöra en utveckling av Sveriges nya utrikespolitik. De ryska hjälptrupper, Alexander vid mötet i Åbo lovat ställa till Sveriges förfogande vid ett angrepp mot Danmark, uteblevo och i oktober måste alla svenska krigsrustningar inställas. Clason⁵ har framhållit dessa händelsers menliga inverkan på den svenska opinionen. 1812 års politik syntes stäckad och följderna av närmandet till Ryss-

¹ 1 febr. 1812, EA.

² Till fadern 13 febr. 1812, EA.

³ Fullmakterna som överste i Närkes och Värmlands regemente 1 maj 1810 och som generaladjutant i armén 14 jan. 1812, KrA.

⁴ 30 jan. 1812, K. B:s autografsamling. Hos G. W. Hamilton (Anteckningar, utg. av G. Carlquist, 1921, s. 136) heter det: »i allmänna lifvet kallades han greve».

⁵ S. Clason, Karl XIII och Karl XIV Johan (Hildebrand-Stavenow, Sveriges historia till våra dagar, bd XI), s. 224.

land kunde bli oöverskådliga för Sverige. Att Anckarsvärd tillhörde dem, som alldeles särskilt lätt påverkades av händelserna hösten 1812, var helt naturligt. Det är också med ytterlig tvekan, som han tillmötesgår Adlercreutz' önskan att övertaga ett regemente. Närkes och Värmlands regemente hade 1812 delats och efter mycken övertalning från Adlercreutz' sida gick Anckarsvärd till sist in på att bli det nyuppsatta Närkes regementes första chef. Den 2 februari 1813 utnämndes han alltså till överste och chef för detta regemente.

Napoleons oerhört förlustrika reträtt genom Ryssland hade på nyåret och våren 1813 ånyo ökat möjligheterna för Sverige att nå den nya utrikespolitikens slutliga mål, Norges erövring. Krigsrustningarna återupptogos med ännu större styrka och iver än föregående år. På grund av påtryckningar från Sveriges allierade måste emellertid krigsskådeplatsen förläggas från Själland till kontinenten. Danmarks vacklande politik på våren 1813 försvårade också ett omedelbart svenskt ingripande på danska öarna, och Anckarsvärd uttrycker i brev ofta sina farhågor över att uppträdandet av en svensk armé på kontinenten inte skulle föra Sverige närmare målet för 1812 års politik. Det är sålunda utan all entusiasm och utan egentlig tilltro till den militära och politiska ledningen han sätter sitt nyförvärvade regemente i krigsberedskap. Han arbetar emellertid lojalt, och med den impulsiva energi, som är så ytterst kännetecknande för honom, gör han allt för att hans regemente skall vinna de största fördelarna vid utrustningen. Den 11 mars skriver han t. ex. till Wirsén, som då var statssekreterare för krigsärendena, och begär i mycket eftertryckliga ordalag bättre beklädnad för sitt regemente och söker samtidigt utverka överstelöjtnants fullmakt åt sin förste major.¹ Han hoppas, att hans önskningar ej måtte bli avslagna, vilket »vore discourgeant, då det är den första faveur, jag begär för regementet».² Emellertid synas hans önskningar ej ha tillräckligt beaktats, vilket naturligtvis bidrog att öka hans missnöje. Först under året 1812 och våren 1813 hade Anckarsvärd kommit i närmare beröring med Karl Johan. Hans försök att undandraga sig tjänsten hade, som förut nämnts, icke upptagits väl av kronprinsen, och överhuvudtaget torde det vara en överdrift att beteckna hans förhållande till Karl Johan som i någon högre grad intimt. Lundblad säger visserligen, att han vid denna tid »ostridigt var en af de mest gyn-

¹ Christer Mörner; denne utnämndes också till överstelöjtnant 1813.

² Till Wirsén 11 mars 1813, RA.

nade militärpersonerna hos Carl Johan»,¹ men detta kan tolkas som ett utslag av den allmänna välvilja, varmed Karl Johan ansåg sig böra omfatta äldste sonen till »revolutionsriksdagens» lantmarskalk. Att Karl Johan generöst kunde strö omkring sig med älskvärda haranger och skenbart mycket frikostiga yttranden till sina officerare, har förut påpekats, men att ur dylikt konstruera fram en förtrolig vänskap är naturligtvis felaktigt. Tvärtom, Karl Johan såg säkert alltid på Anckarsvärd med samma misstro, som han innerst hyste mot de flesta av 1809 års män. Att Anckarsvärd däremot med sitt för artighet och välvilja ytterst mottagliga sinne till en början tog kronprinsens sydfranska jargong allvarligare, är möjligt, och åtminstone ville han själv senare göra gällande att så varit fallet. Detta strider å andra sidan helt mot den misstro han vid denna tid så ofta ger uttryck åt mot regeringens förmåga att realisera programmet för 1812 års politik.

I maj 1813 skedde den svenska arméns uppmarsch i Pommern. Något brigadbefäl anförtroddes ej denna gång åt Anckarsvärd, vilket ju ej heller tydde på något ökat förtroende för honom från Karl Johans sida. Närkes regemente kom i stället att lyda under generalmajor Brändström som brigadchef och ingå i arméns andra division under Carl Henrik Posses befäl.² Alltjämt syntes emellertid Sveriges aktiva deltagande i kriget mer än vanskligt. Nederlaget vid Bautzen 20 och 21 maj och det därpå följande vapenstilleståndet i Poischwitz voro kännbara bakslag för Karl Johans politik. Förhållandet mellan högste befälhavaren och hans officerskår kom också att bjuda på flera irritationsmoment. De stora motsättningarna i karaktär och begåvning mellan Karl Johan och hans generalstabschef, Adlercreutz, gjorde att deras samarbete ej kunde bliva i högre grad harmoniskt. Det första mer synbara tecknet på en viss svårighet för kronprinsen att samarbeta med det högre armébefälet blev Döbelns entledigande från befälet. Döbeln, som var chef för tredje divisionen, hade på eget bevåg och delvis mot order undsatt Hamburg, som hotats av de franska trupperna. Detta inträffade kort efter Karl Johans ankomst till Stralsund den 18 maj. Döbelns insubordinationsbrott föranledde hans ställande inför krigsrätt, vilken avkunnade döds-

¹ J. F. af Lundblad, Anteckningar rörande Sveriges historia efter 1809, KB. — Även Crusenstolpe har i »De frånvarande» s. 98 f. liknande uppgifter om den stora förtroligheten mellan Anckarsvärd och Karl Johan. Jfr f. ö. s. 175 ovan, not 2.

Jfr L. Tingsten, »Huvuddragen av Sveriges yttre politik och krigsförberedelser m. m.», s. 152, och »Huvuddragen av Sveriges krig och yttre politik 1813—1814», s. 291. Posse var endast t. f. divisionschef och efterträddes av Sandels.

dom, som dock mildrades till ett års fängelse på Vaxholms fästning. Det stränga straffet väckte naturligtvis oerhört uppseende, i synnerhet som affären åtföljdes av en temporär onåd hos kronprinsen för Adlercreutz¹ och en kraftig admonition åt Björnstjerna, Anckarswärds ungdomsvän, som varit en av Döbelns underbefälhavare och i ett brev till kronprinsen sökt försvara sin chef. Stämningen i högkvarteret i Stralsund var alltså på försommaren 1813 allt annat än god. Det framstod klart och tydligt, att disciplinen bland officerarna ej var den bästa. Karl Johan hade själv som Napoleons marskalk haft allt för många tillfällen att lära sig förstå, huru kritik och opposition från befälets sida i avgörande ögonblick kunnat lamslå en i övrigt framgångsrik krigspolitik. För Anckarsvärd tedde sig särskilt Adlercreutz' onåd som ett nytt bevis på den misstro Karl Johan hyste mot dem som varit de ledande vid statsvälvningen 1809. Han hade vid årsskiftet 1812 skrivit till den av honom så beundrade Adlercreutz, att han gärna godkände den allmänna riktningen av den nya utrikespolitiken, men att han fruktade, att denna politik »har samma olyckliga personalitet [som den gamla politiken] till grund, jag sluter det af dess värkningar och där utaf, att all uppmärksamhet tyckes fästad vid biträde till continentens öde och känslan för Sveriges oberoende tyckes vara kufvad under en synvilla, som visar luftsloft, men som vid sin utveckling lämnar oss i samma uselhet».² Och vad den gamla rådgivarpersonalen beträffar, hade han ju på sätt och vis också rätt. Det var varken revolutionscheferna Adlersparre eller Adlercreutz, som åtnjöto kronprinsens förtroende, utan i stället den gamla regimens män såsom Lagerbjelke, Engeström och Lagerbring. Carl Henrik Anckarsvärd var säkert inte den ende bland de svenska officerarna i Pommern, som hyste missnöje med ledningen av den nya politiken. Känslan för den militära disciplinen hade under 1808—09 års krig betänkligt försvagats, och händelserna med Döbeln och Björnstjerna visade tydligt på svårigheterna att helt återställa den ovillkorliga lydnessplikten mot överordnade. Själv ägde Anckarsvärd också till sin natur alltför många släktdrag med den gustavianska tidens politiserande krigare för att fullt kunna fatta betydelsen av lydnessplikten hos en här på krigsfot. Han hade säkert inte heller dragit sig för att offentligen till sina kamrater giva uttryck för ett missnöje, som han delade med ett stort antal bland befälet. Detta

¹ Jfr Rein, a. a., bd II, s. 540 f.

² Till Adlercreutz 30 dec. 1812, EA.

hade kommit till Karl Johans kännedom, och då kronprinsen den 27 juni anlände till Rostock,¹ saknades chefen för Närkes regemente vid couren. Följande dag var exercis och inspektion av kronprinsen, följd av supé anordnad för samtliga regementsofficerare. Ej heller denna gång infann sig Anckarsvärd, utan meddelade endast, att han hastigt insjuknat. Detta var tillräckligt för Karl Johan att misstänka ett begynnande fronderi. Dagen därpå, 29 juni, anlände C. H. Posse till Anckarsvärd för att på kronprinsens befallning meddela dennes missnöje över uteblivandet från couren den 27 och supén den 28. I ett brev till fadern berättar han, att kronprinsen genom Posse »lät fråga mig, om jag vore chagrin och om det vore ledsnad att vara ifrån min hustru, så skulle jag få resa hem».² Att denna förolämpning måste kännas svår för Anckarsvärds just vid denna tidpunkt för alla yttre motgångar så ytterst mottagliga sinne, är helt naturligt. Det är sålunda en mängd, psykologiskt mycket lätt förklarliga orsaker, som ligga bakom hans handlingssätt efter Posses besök. Ytterst bottna de dock alla i den sårade självkänslan och den allmänna mistro han hyste till ledningen av Sveriges politik.

Den direkta följden av Posses besök blev det ryktbara brev, Anckarsvärd skrev till kronprinsen och som i tjugå år för utomstående skulle draga en slöja av ogenomtränglig mystik över hans förhållande till Karl Johan, innan det 1833 publicerades i A:s »Politisk trosbekännelse».³ Här såväl som i Biographiskt Lexicon och hos Schinkel⁴ är brevet daterat Bornsdorff 4 juli, vilket dock ej stämmer med Anckarsvärds egen relation i brevet till fadern av den 3 juli. I detta brev medsänder han nämligen en avskrift av brevet till kronprinsen och omtalar, att denne erhållit det »den 1:sta juli kl. 12 om aftonen». Det antagligaste är, att Anckarsvärd skrivit det celebra brevet redan omedelbart efter Posses besök den 29 juni och sedan genast avsant det till Karl Johan, som befann sig på resa och först erhöll det sent på aftonen den 1 juli, då han återvände till högkvarteret i Rostock.⁵ Dateringen i »Politisk trosbekännelse» torde alltså bero på ett rent minnesfel hos Anckarsvärd, som är lätt förklarligt, då avskriften här gjordes

¹ Den brigad, Anckarsvärd tillhörde, låg i lägret vid Bornsdorff nära Rostock.

² Till fadern 3 juli 1813, EA.

³ S. 57 ff. Brevet finns även tryckt i Biographiskt Lexicon, I, s. 202 ff.

⁴ Schinkel, a. a., bd 7, s. 176, noten.

⁵ Jfr Rein, a. a., II, s. 574. Även Claes Livijn omtalar i ett brev av 2 juli till Lorenzo Hammarsköld händelsen som allmänt bekant (J. Mortensen, Claes Livijns bref från fälttågen i Tyskland och Norge 1813 och 1814, s. 52 f.). Samma uppgift lämnas också i Suremains Minnen, s. 266.

tjugu år senare. Brevet är naturligtvis skrivet på franska, men finnes även i Anckarswärds egen svenska översättning i »Politisk trosbekännelse». I inledningen omnämner Anckarsvärd Posses besök och tillbakavisar med förtrytelse kronprinsens misstankar om, att han skulle önska lämna armén.¹ Sedan övergår han till en ingående och skarp kritik av Karl Johans politik. Han talar om huru bitter förlusten av Finland kändes för alla svenskar och uttrycker sina tvivel på Rysslands ärliga uppsåt som Sveriges allierade. Hoppet om Norges erövring syntes alltjämt avlägset och inställandet av 1812 års rustningar hade ingalunda stärkt tilltron till den nya politiken. Han säger rent ut: »Je crains, que ce moment favorable pour la Suède soit manqué, Monseigneur; et voilà V. A. R. le véritable sujet de mon chagrin.» Indirekt framhåller han också sin egen andel i 1809 års revolution och hänvisande till denna talar han om »la conséquence, qu'on a le droit d'exiger dans la conduite d'un homme, m'impose à voir du même œil les objets, qui se présentent sous les mêmes couleurs, quoique sous un horizon changé».

Han motiverar sin franka uppriktighet med att en konstitutionell styrelse innebär rättighet för alla medborgare att fritt få säga sin mening. I slutet av brevet återkommer han ännu en gång till sin förtrytelse över kronprinsens misstankar mot honom och han erkänner, att han däröver är »extrê[me]ment sensible». Han antyder även, att det kanske finnes utomstående personer, som intalat kronprinsen den ofördelaktiga uppfattningen av honom. Han förklarar, att han också förstår, att kronprinsen ogillar hans tänkesätt. Men han hoppas, att detta icke måtte innebära någon minskning i den aktning kronprinsen alltid visat honom. Samtidigt beklagar han, att han genom sin sjukdom var alltför försvagad att personligen uppvakta kronprinsen. Att Anckarsvärd verkligen varit häftigt upprörd, när han skrev detta brev till Karl Johan, är helt naturligt. Men å andra sidan, giver det endast uttryck åt de stämningar, som i nära två år helt behärskat honom. Kronprinsens antydning om, att han, om han så önskade, skulle kunna få lämna armén och resa hem, blev droppen, som kom bägaren att flöda över.

Anckarswärds brev slog ned som en bomb i högkvarteret i Rostock. Döbelns och Björnstjernas insubordinationsbrott några

¹ »Non, Monseigneur! J'ai une affection encore plus forte que celle, que je porte à ma femme; c'est la Patrie, qui me tient au cœur; c'est à son existence que je suis sensible; c'est son avenir, qui fait mes inquiétudes.» Politisk trosbekännelse, s. 57.

veckor tidigare och nu även Anckarsvärds! Att hans brev stod i uppenbar strid med de enklaste krav på militär disciplin, är självklart, och Karl Johan ämnade inte denna gång, liksom när det gällde Björnstjerna, låta nåd gå för rätt. I sitt brev till fadern av den 3 juli skildrar A. själv hela förloppet. Han börjar helt drastiskt: »Nu skall min Far tro, att Fan tagit Fars älstas son», och låter för övrigt vid gott mod. Också i detta brev framkommer det, att han de sista dagarna av juni verkligen varit sjuk och han ber sin far vara alldeles lugn för utgången av hans demonstration mot kronprinsens politik. »För 25 år sedan befant min Far sig ungefär på samma ställe»,¹ heter det, och Björnstjernas brev hade i själva verket varit betydligt skarpare, och denne hade dock blott dömts till fem dagars internering på Rügen. Den omedelbara följden av Anckarsvärds brev var den, att kronprisen mitt i natten lät inkalla sin »krigskonselj» och befallde de församlade generalerna att yttra sig över förbrytelsen. Det var egentligen två förslag, som framkommo, antingen Anckarsvärds ställande inför krigsrätt eller också hans omedelbara hemskickande till Sverige för att där få sin dom. Det första förslaget, som säkert medfört den strängaste bestraffningen, förordades i främsta rummet av amiral O. R. Cederström, befälhavaren för transportflottan, och generallöjtnant v. Vegesack. Om den sistnämnde säger Anckarsvärd i sitt brev till fadern, att han »ej vet säkert, om han ej yrkadt, att jag contumaciter borde hängas». Fältmarskalken Stedingk, generalerna Posse och Brändström förenade sig med Wetterstedt² och yrkade på hans hemskickande. Adlercreutz, som i sin egenskap av nära vän till den anklagade ansåg sig jävig, avstod från allt yttrande. Enligt Schinkel höll Karl Johan ett tal till medlemmarna av krigskonseljen, i vilket han erinrade om viktigheten av disciplinens upprätthållande och förklarade, att han ej ämnade finna sig i något som helst mästrande av sin krigskonst och politik från 1809 års revolutionshjältar. Anckarsvärd suspenderades omedelbart från sin tjänst. Resultatet av de nattliga förhandlingarna i högkvarteret i Rostock blev, att Anckarsvärd skulle inträda i arrest för att sedan, så fort han tillfrisknat från sin sjukdom, överföras till Sverige och där överlämnas till generaladju-

¹ Mikael Anckarsvärd hade 1789 såsom chef för finska eskadern av arméns flotta stått i förbindelse med de upproriska officerarna och själv en tid hållits arresterad.

² Den relation av krigskonseljen natten 1—2 juli, som finnes hos Schinkel, a. a., bd 7, s. 177 f., stämmer i allt väsentligt med den Anckarsvärd själv ger till fadern. Adlercreutz hade tydligen redan 2 juli informerat honom om alla detaljer vid förhandlingarna.

tanten för armén greve Carl Mörner (af Tuna), som skulle vidtaga anstalter om rättegång. På morgonen den 2 juli samman kallade slutligen kronprinsen hela officerskåren och höll ett tal, »som om han upptäckt en stor conspiracy».¹ Att han blev överlämnad till Carl Mörner var ett straff strängt nog för Anckarsvärd, ty med denne hade han under pommerska kriget, då Mörner var hans regementschef, varit i en skarp konflikt. Det är för övrigt egendomligt att se, huru den överdådiga och muntra tonen i brevet till fadern i slutet förvandlas till nästan änsligt allvar. Han inser säkert redan nu de ödesdigra följderna av sin obetänksamma frispråkighet mot högste befälhavaren.

De följande dagarna arbetar emellertid Adlercreutz med sin vanliga beslutsamhet och energi för att rädda sin unge vän. Själv anslöt sig väl också Adlercreutz närmast till samma uppfattning, som fått ett så överdrivet och förhastat uttryck i Anckarswärds brev till kronprinsen. Att han åtminstone inte hade varit okänslig för de stämningar, som lågo bakom skrivelsen, torde vara säkert, även om han måste erkänna det principiellt berättigade i bestraffningen. Anckarswärds arrestering hade naturligtvis väckt oerhört uppseende bland hans kamrater bland officerarna. Claes Livijn, vilken som regementsauditör räknades till staben, kunde redan den 2 juli i ett brev till Lorenzo Hammarsköld skänka en målande och på det hela riktig skildring av tilldragelsen. Han skriver: »Här tilldrog sig ett särdeles fenomen. Öfversten, greve Anckarsvärd, som spått och öfverljuddt predikat hela svenska arméens totala ruin, emedan penningebrist hindrade — jag vet ej hvad — kanske hästars inköp eller spel, blef i går natt i anseende till sin stora krankhet införd till staden, der en officer i hans rum lärer efterse honom; förmodligen lärer han blifva till Sverige återsänd för att der tillfriskna. Saken var ganska rättvis; nedslagenheten, roten till alla olyckor, har nog insmugit sig, utan att den just behöfver någon offentlig apostel. Jag vet ej hvilken sjukdomsorsak den honom besökande läkaren funnit; för min del skulle jag, derest jag vore läkare, härleda dess ursprung från bristande brigadchefskap, hvilket han förleden höst hade i Göteborg. Detta har gifvit anledning till ett tal, som jag kunnat få höra, om jag igår varit oppe vid presentation, hvilket efter deras försäkran, som förstå franska, skall varit ganska bra och gripit till hjertat».² En liknande skildring ger också Suremain,³ som

¹ Anckarsvärd till fadern 3 juli 1813, EA.

² Claes Livijns bref . . . 1813 och 1814, utg. av J. Mortensen, s. 52 f.

³ Minnen, s. 266 f.

genom sin nära vänskap till Adlercreutz var väl underrättad om förloppet. Redan i brevet till kronprinsen hade Anckarsvärd själv pekat på möjligheten av att han ägde personliga fiender i kronprinsens närmaste omgivning. Om Vegesack¹ och Engeström äro att räkna dit, är svårt att säga, men till Wetterstedt hade han sedan åratal tillbaka befunnit sig i ett mycket spånt förhållande. Crusenstolpe antyder, att den egentliga orsaken till detta varit en gammal kärlekshistoria, där Anckarsvärd utgått som den gynnade rivalen.² Hur som helst, animositeten mellan Anckarsvärd och hovkansleren var av gammalt datum och skulle aldrig försvinna med årens lopp. En vid denna tid i kanske högre grad än Wetterstedt inflytelserik person på allra högsta ort var generaladjutanten för armén och överståthållaren i Stockholm, greve Carl Mörner, även han, som nys nämnts, sedan gammalt en avgjord motståndare till Anckarsvärd. Anckarsvärd besatt också litet för mycket av streberns egenskaper, parade med en starkt medveten bördsstolthet, för att ej också hava stött andra av de högre officerrarna för pannan. Till hans fiender kan också särskilt räknas Skjöldebrand, som i sina memoarer ger av honom en verkligt mördande karakteristik: »En ung öfverste för Nerikes regemente, född med ett hemskt, mjältsjukt och ilsket lynne, med ett manligt, vackert utseende, ett visst slags förstånd och talang att i ljudande fraser insvepa slutsatser, oriktigt stödda på riktiga och falska grunder, otroligt egenkär och högfärdig tyrann mot underlydande, och frihetstalare, modig att trotsa all laglig makt, men ej, när det gälde personlig fara — med ett ord Carl Henrik Anckarsvärd.»³ Adlercreutz hade sålunda att räkna med kraftigt motstånd, när det gällde att utverka nåd för Anckarsvärd. Redan den 2 juli hade Adlercreutz ett samtal med kronprinsen,⁴ där han utvecklade sin uppfattning av händelsen. Han framhöll bl. a., att Karl Johan själv tidigare uppmuntrat den frispråkighet, som tidigare förorsakat Björnstjernas onåd och nu Anckarsvärd. Några dagar senare kan Adlercreutz också skriva till Anckarsvärd: »Din fred är

¹ En tvist mellan Armfelt och Vegesack under norska fälttåget 1808 hade dock haft sin orsak i att Anckarsvärd, som var Armfelts adjutant, överträtt sina befogenheter. Jfr generalstabsverket »Sveriges krig 1808—1809», bd 6, s. 343.

² Crusenstolpe, »Carl Johan och svenskarna», I, s. 138. Den omstridda sköna skulle hava varit den berömda skådespelerskan fru Åbergson. Jfr även »Politisk trosbekännelse», s. 54. Även Lundblad antyder, att orsaken varit »något minne af äldre kärleksförhållanden» (KB). Under de första ungdomsåren synas dock de blivande motståndarna hava varit ganska intima vänner. Jfr J. A. Ehrenström, Efterlämnade historiska anteckningar, bd 2, s. 491 ff.

³ Skjöldebrand, a. a., bd V, s. 24 f.

⁴ Se Rein, a. a., bd II, s. 575 f., och Suremains Minnen, s. 267.

i det närmaste oppgjord med Prinsen, det är icke mer fråga, hvar-
ken om krigsrätt eller förlust af regementet m. m.»¹ Karl Johan
synes sålunda delvis hava låtit sig beveka av Adlercreutz' böner
om tillgift för Anckarsvärd. »Ett beskedeligt bref skall fullkom-
na en förlikning», fortsätter Adlercreutz och uppmanar Anckar-
svärd att ofördröjligen själv skriva till kronprinsen. Adlercreutz
är också säker på, att kronprinsen själv »af denna obetydliga hän-
delse lider inom sig mer än du och jag». På en punkt hade det
emellertid varit svårt att övertyga Karl Johan, och det gällde de
samtal Anckarsvärd hade haft med sina underlydande officerare
och där han öppet skulle ha kritiserat kronprinsens politik.²
Anckarsvärd hade tydligen själv omedelbart efter sin arrestering
tillskrivit Adlercreutz och bett om dennes medling hos kronprin-
sen. Detta förtroliga brev hade nu Adlercreutz visat Karl Johan,
som då uttryckt sitt beklagande över, att Anckarsvärd ej visat
honom samma sanna vänskap, som han i detta brev visade Adler-
creutz. Adlercreutz hade också till sist lyckats övertyga kron-
prinsen om, att Anckarsvärd ej vore någon konspiratör, utan att
hans brev endast var ett utslag av ungdomligt övermod. Anckar-
svärd följde också rådet att genast personligen tillskriva kron-
prinsen. I ett brev, daterat »Stralsund den 9 juli från fängelset»,³
söker han inför Karl Johan förklara sin första skrivelse. Det är
tydligt, att han haft Adlercreutz' samtal med kronprinsen i tan-
karna, och han framhåller också, huru Karl Johan själv under-
stundom talat öppenhjärtigt med honom i politiska och militära
frågor. Han säger, att »ni har ofta slutat med att bedja mig all-
tid vända mig till eder med det förtroende, en soldat är skyldig
sin general» och därför har han heller inte nu velat dölja sina
åsikter, även om de voro i strid med Karl Johans egna. Han för-
nekar ännu en gång beskyllningen, att han inför sina officerare
skulle hava framlagt sin politiska uppfattning, och han antyder
åter möjligheten av, att det är personliga fiender till honom, som
intalat kronprinsen detta. Lugnt kommer han också att avbida en
rättegång i Sverige, och han hoppas, att kronprinsen icke skall
glömma, att det är »vid armén, som min heder blifvit angripen»
och där väntar han också att en gång få full upprättelse. Enligt
Suremain⁴ — som möjligen själv läst brevet — var det »affattadt

¹ Från Adlercreutz till Anckarsvärd, Greifswald 5 juli 1813. Avskrift i EA.

² Skjöldebrand, vars uppgifter naturligtvis måste tagas med stor försiktighet, antyder t. o. m., att Anckarsvärd först uppläst brevet för sin officerskår, innan han skickade det till kronprinsen.

³ I svensk övers., Schinkel, a. a., bd 7, s. 402.

⁴ Minnen, s. 270.

på mycken dålig franska, men väl genomtänkt och skrifvet med rätt mycken värdighet». Att det språkligt skulle vara i högre grad otillfredsställande förefaller dock föga sannolikt med kännedom om de ganska säkra kunskaper Anckarsvärd ägde i franska. Anckarsvärd's brev i förening med Adlercreutz' föreställningar hos kronprinsen fick även åsyftad verkan. En ny krigskonselj inkallades, i vilken även Wirsén deltog, och här ändrades straffet så tillvida som kronprinsen i ett brev till konungen bad, att Anckarsvärd endast skulle dömas till en tids arrest på sina egendomar. Att det var Karl Johans avsikt att med denna begäran giva Anckarsvärd möjlighet att snart återvända till armén, är säkert. Men dock skulle saken få en annan utgång, främst på grund av att Anckarsvärd överlämnades i Carl Mörners händer. Också Engeström påverkades redan från början såväl av Mörner som av Wetterstedt.¹ Redan den 5 juli skriver Wetterstedt en apostille till Engeström,² där han redogör för händelsen och för alla detaljer hänvisar till kronprinsens brev till konungen samma dag. Han skriver bl. a.: »Cet incident fâcheux, reste de nos armées diétines et de la tendance naturelle de nos temps à vouloir se mêler de ce qui ne vous regarde pas, a causé une peine infinie au general Adlercreutz qui tout en n'écoutant que ses principes invariables pour le maintien de l'obéissance militaire et du respect dû aux lois, ne peut étouffer la voix de l'amitié qu'il porte à M. d'Anckarsvärd». Anckarsvärd själv synes dock icke hava tappat modet, då han i mitten av juli återfördes till Sverige under bevakning. Men förödmjukelsen i sig själv var naturligtvis tillräcklig att sätta hans sinne i brand, och han känner sig förföljd av en mäktig kamarilla, som har inflytande såväl i högkvarteret som i Stockholm. Mycket märkligt och upplysande är också det brev, med vilket Karl XIII besvarar kronprinsens relation av händelseförloppet och hans bön om överseende med förbrytelsen. Brevet är i utdrag och i svensk översättning meddelat av Schinkel.³ Det förefaller troligt, att det just är Mörner, som här påverkat konungens uppfattning. Konungen betvivlar, att Anckarsvärd verkligen ångrat sig. »Jag tror motsatsen», heter det, »att han icke af verklig ånger begärt förlåtelse, utan af fruktan för följderna, och eftersom felet är af samma natur, som vi sett i salig kungens tid, skulle det, som jag tror, vara bättre att nu draga honom inför rätta och att efter do-

¹ Dock intog icke Engeström en absolut oförsonlig hållning mot Anckarsvärd. Jfr Engeström, »Minnen och anteckningar», bd II, s. 216.

² Wetterstedt till Engeström 5 juli 1813, KB.

³ Från konungen till kronprinsen, Haga 14 juli 1813, Schinkel, a. a., bd 7, s. 406 f.

men benåda honom». Konungen hade tydligen tänkt sig ett återupprepande av processen med Döbeln, d. v. s. först ett förödmjukande åtal inför krigsrätt, följt av en eventuell dödsdom¹ och sedan benådning. Han lovar emellertid, att »inte göra någonting utan E. K. H:s bifall», och skall alltså, sedan Anckarsvärd anlant till Stockholm, sända honom under bevakning till hans egendomar.

Vid Anckarsvärd's ankomst till Stockholm ålades han först arrest på sina rum för att sedan föras till Fällnäs. Mörner tyckes ha låtit honom känna förödmjukelsens hela bitterhet, och allra svårast kändes det för Anckarsvärd, att han även ute på Fällnäs skulle hållas i ett slags arrest. Mikael Anckarsvärd tog sin äldste sons olycka mycket hårt. Han hade alltid väntat sig så mycket av hans militära karriär, som börjat så lysande, men nu med ens syntes definitivt slutad. Det brev, han den 31 juli skriver till Engeström, visar också tydligt, huru upprörda både far och son voro inför den timade händelsen. »Jag beder E. Exc. för Guds skull, för Konungens skull, för Kronprinsens skull, jag besvär E. Exc. vid mina gråa hår, afböj ett kanske det ohyggligaste spectacle: jag kommer från min son, han är på det högsta uppbragt till förtviflan, jag kan ej mera styra honom och våldet tyckes gå för långt, E. Exc. känner värkan af en sårad heder hos en ärlig karl»,² börjar han sitt brev, där han försöker utverka, att Engeström skall hindra verkställigheten av Mörners order om Anckarsvärd's överförande till Fällnäs under militär bevakning. I den patetiska avslutningen återfinner man nästan tonfall från de upprörda Anjaladagarna: »Sannerligen inför Gud, E. Exc., är det ett oerhört våld, som redan öfvergått och öfvergår min son; och det går ej an att så gäckas med lagar och personlig säkerhet, och jag tror inte, att regeringen vinner styrka genom dylika spectacler... men vill man hafva spectacle skall mitt gråa hufvud äfven stå vederbörande till tjänst». Hos Engeström hade tidigare redan Adlercreutz sökt göra sitt inflytande gällande, och brevet från den gamle Mikael Anckarsvärd förmådde Engeström också att vädja till Mörner, som naturligtvis ägde i sin makt att betydligt modifiera bestraffningen. Mörner lät emellertid inte påverka sig utan hänvisade till konungens uttryckliga order. Den 1 augusti svarar han Engeström och meddelar, att »H. M. Konungen gaf mig i går befallning, att Anckar-

¹ »Jag vill icke underlåta att här uttrycka min känsla: nemligen att jag icke tycker om att döma någon till döden; dock skulle jag vilja genom ett kraftigt och beslutsamt drag se ett slut på dessa otillbörliga öfverilningar af en falsk politik, så farliga hos en eljest god och krigisk armé», Schinkel, a. a.

² Mikael Anckarsvärd till Engeström, Stockholm 31 juli 1813, KB.

svärd borde resa i dag eller i morgon, på landet får han vara ute och se om sin hushållning efter behag och har endast en officer med sig på stället, men han får ej resa derifrån — och vågar jag ej göra någon ändring i konungens befallning, hvartill konungen lärer haft anledning...».¹ Emellertid är han ännu första veckorna i augusti kvar i Stockholm och arresttidens långtråkighet söker han mildra genom att öppna en korrespondens med sin olycksbroder Döbeln, som satt i fängelse på Vaxholms fästning. Anckarsvärd och Döbeln hade tidigare ej stiftat närmare bekantskap, men det gemensamma olycksödet för dem nu tillsammans. Döbeln skickar handlingarna i sin sak till Anckarsvärd, och denne giver honom i utbyte en kopia av det olycksaliga brevet till kronprinsen. Någon censur av deras brevväxling måtte inte ha förekommit, ty om regeringen fått läsa deras brev, hade säkert deras huvuden varit i verklig fara. Anckarsvärd är bitter och skeptisk och tvivlar t. o. m. på något verkligt resultat av segern vid Leipzig. Döbeln är som vanligt häftig och patetisk och glömmer inte att efter sitt namn sätta »general, statsfånge».² Det är skarpa ord, som de båda olycksbröderna fälla över »den fördömde fransosen», men allra mest plågas Anckarsvärd av att han ej får undergå dom och rannsakning. Något tröstar han sig dock med att befinna sig i sitt eget hus och i sin hustrus sällskap och »således i det hela ej så beklagansvärd som det allmänna, som borde bäfva vid denna laglösa handling».³ Huru upprörd han dock var över befallningen att under bevakning föras till Fällnäs, visar hans svar till Carl Mörner, att han hellre föredrog »smedgård, rådstuga eller högvakt»⁴ än arrest på sitt eget gods. Den 13 augusti föres han emellertid ut till Fällnäs, och här tyckes han redan efter några dagar lugnat sig betydligt. Han säger sig finna, att »en disgracierad kan äta, sofva, dricka och till och med någon gång skratta, och vanan skall uträtta, att jag snart ej vet, hvaruti min olycka består och som så mycket uti denna världen består i inbillning, så beror det på hvad tournure man sjelf vill gifva sin belägenhet och min blifver med hvarje dag alt mera och mera lycklig, kanske en gång till vederbörandes stora harm».⁵ Den 25 augusti återfår han sin värja och samtidigt meddelande om sitt entledigande ur krigstjänsten. Den senare åtgärden hade han tydligen aldrig tänkt

¹ C. Mörner till Engeström 1 aug. 1813, KB.

² Anckarsvärd kallar också Döbelns brev ibland för »rent besatta».

³ Till Döbeln 6 aug. 1813, KrA.

⁴ Till Döbeln 12 aug. 1813, KrA.

⁵ Till föräldrarna, Fällnäs 15 aug. 1813, EA.

sig. Hans hittills så lysande militära bana skulle alltså på grund av ett enda oförsiktigt brev till arméns högste befälhavare för alltid vara slutad. »Beklaga mig, herr General!», skriver han till Döbeln, »ty att vid 31 års ålder lära känna människorna för att kanske i 40 år förakta dem, är höjden utaf olycka.»¹ Och till fadern skriver han, att han återfått sin värja för att aldrig mer bära den. Samtidigt omtalar han, att han dock skall skriva till Adlercreutz för att genom honom söka utverka att såsom frivillig få återkomma till armén. Även Engeström, som han dock misstänkte haft något att göra med den »cabal», som störtat honom, ber han om hjälp. Han säger, att »vid straffets hårdhet framställer sig mot min vilja den del, jag haft i Sveriges sällare utsigter och jag kan icke neka mig att finna, det det förflutna kunnadt komma till hjälp vid behandlingen af min begångna oförsigtighet.»² Att Anckarswärds arresttid dock blivit så kort, som den blev, torde huvudsakligen hava varit Adlercreutz' förtjänst,³ och Adlercreutz har säkert även efter Anckarswärds hemresa vid flera tillfällen talat för hans sak med kronprinsen.

Det är också på Adlercreutz' förslag, som han beslutar sig för att personligen i högkvarteret uppvakta kronprinsen och genom ett muntligt samtal med honom söka utverka sitt återinträdande i tjänst. Döbeln hade rätt honom att i utländsk krigstjänst söka sin rehabilitering, men för detta voro svårigheterna dock alltför stora. I ett svarsbrev till Döbeln bekänner han, att »krigsrörelserna äro nu började och det är en verklig torture att ej få vara med.»⁴ Han medger också, att han »understundom har svåra moments, men en söt hustru tröstar». Hans brev till fadern under dessa dagar, medan han övervägde möjligheterna av en resa till högkvarteret, äro fyllda av pessimism, ehuru han ännu inte vill helt resignera. Han erkänner, att han haft orätt i avseende på formen för brevet till kronprinsen, men »tid och ställe var illa valt och mitt olycksbref var ej heller öfverlagt; det var föranlett af händelsen, öfverilat, om han vill, men aldrig brottsligt.»⁵ Huru osäker han är, om han bör göra resan till högkvarteret eller ej, därom vittnar också tydligt samma brev till fadern, där han inledningsvis omtalar, att han blott ämnat invänta ett brev från Adlercreutz, innan han reser, men i slutet försäkrar, att han kän-

¹ Till Döbeln, Fällnäs 26 aug. 1813, EA.

² Till Engeström, Fällnäs 26 aug. 1813, Engeströmska samlingen, KB.

³ Se Rein, a. a., bd II, s. 576.

⁴ Till Döbeln, Fällnäs 9 sept. 1813, KrA.

⁵ Till fadern, Fällnäs 19 sept. 1813, EA.

ner sig nöjd med sitt öde och för alltid ämnar draga sig tillbaka till privatlivet. I början av oktober beger han sig äntligen i väg på resan till Tyskland, som från början till slutet skulle bliva fylld av besvikelser och förödmjukelser. Till Ystad anländer han den 13 oktober, men hindras över en vecka av storm att göra överresan till Rügen. Under väntetiden här tillskriver han åter kronprinsen, men klagar över, att han ej lyckats få brevet »så uselt, så krypande, så humiliter som till ändamålets vinnande hade fordrats».¹ Han försöker dock hålla humöret uppe och förklarar, att »när mäktiga kejsare fått gå barfota inför påven, är det ej för mycket om mitt Pater peccavi blifver att med händerna bundna på ryggen och ett måladt justitiæ råd på magen å en theslikes åsna föras fram för att säga: Herre förbarma dig».² Det var sålunda inte precis någon uppriktigt omvänd syndare, som skulle bedja Karl Johan om tillgift för sitt brott. Anckarsvärd var också hela tiden fast och fullt övertygad om, att det ingalunda var kronprinsen personligen, som förorsakat hans onåd, utan istället inflytelsesrika fiender, i Stockhölms i främsta rummet representerade av Carl Mörner och vid högkvarteret av Wetterstedt. Även om han skulle lyckas vinna upprättelse, skulle hans ställning bliva föga avundsvärd, skriver han från Ystad till Döbeln: »Jag kastar mig åter in på scenen och hafver ej för mig mera än tvenne chanser, att lyckas eller misslyckas och bägge nästan lika olyckliga, i förra fallet förestår mig anseende som favorite och lycksökare, det jag i all min lefnad mest föraktadt».³ Hans motståndare i Stockholm arbetade emellertid energiskt för att hindra ett personligt sammanträffande med kronprinsen. Främst genom Mörners påverkan synes Engeström beslutat sig för att återkalla det kurirpass, han utställt för Anckarsvärd. Engeström motiverar också sitt brev av den 15 oktober med att »redan har någon varit framme och sökt gifva saken en annan färg».³ Denne »någon» torde ha varit Mörner, vars inflytande hos Karl XIII vid denna tid ansågs mycket stort. Anckarsvärd vägrar emellertid att lämna ut passet förrän han är i Stralsund, där han skall överlämna det till general Engelbrechten. Engeströms brev om återfordran av passet försette honom emellertid i största oro. Huru uppriven han i själva verket var, därom talar tydligt hans brev till fadern dagen efter det han mottagit Engeströms biljett. »Jag är uti en obeskriflig

¹ Till fadern, Ystad (15 oktober) 1813, EA.

² Till Döbeln, Ystad 14 oktober 1814, KrA. — Han lovar i samma brev sända Döbeln rapporter om krigsrörelserna, skrivna med sympatiskt bläck.

³ Engeström till Anckarsvärd, Stockholm 15 oktober 1813, EA.

ängest, innan jag får min sak afgjord, conduite å min sida skall ej fela, kommer jag endast till muntlig explication med Prinsen», försäkrar han, »men skulle jag för H. E. Engeströms terreurer här blifva uppehållen, så går alt på tok».¹ Först den 21 oktober kommer han över till Stralsund, och här skingras hans oro något, då han sammanträffar med Engelbrechten och Lagerbring, vilka båda lovade att göra allt för att underlätta hans resa. Enligt vad han själv skriver till fadern, hade dessa den uppfattningen, att Anckarsvärd själv begärt och erhållit sitt avsked. Redan dagen därpå fortsätter han emellertid sin resa till Berlin, där han ämnar invänta vidare order »för att ej äfventyra att bortköras ifrån högkvarteret».² På resan till Berlin, dit han anlände den 25, får han de första underrättelserna om segern vid Leipzig och bitterheten över att ej hava fått anföra sitt regemente vid detta tillfälle kändes naturligtvis dubbelt svår. I Berlin hejdas också hans resa på ett sätt, som för alltid omöjliggör hans återinträde i tjänsten, då det företräde han begärt hos kronprinsen i högkvarteret vägrades honom. Mörner hade arbetat energiskt i Stockholm för att påverka konungen till att stänga alla vägar för Anckarsvärd att få upprättelse. Nästan omedelbart efter det Anckarsvärd anträtt sin resa, skriver kungen till kronprinsen och säger rent ut, att han icke önskar, att Anckarsvärd »någonsin inträder i Er gunst, ty han skall alltid blifva obehäglig». Här pladdrar han och är rasande. Han nedsvärta allt, och de berättelser, som blifvit mig gjorda om honom, äro icke till hans förmån».³ Att det är Mörner, som stått bakom de berättelser, som givits konungen om Anckarsvärd under arresttiden i Sverige är säkert, och lika säkert ha dessa »berättelser» med avsikt givits en viss färg. Men hur svag och osjälvständig Karl XIII än var, kan man dock fråga sig, om det inte också är en viss personlig animositet mot Anckarsvärd, som framträder i hans ivriga påminnelser till Karl Johan att inte låta nåd gå för rätt. Den gamle konungen hade ju alltid haft svårt att hysa någon större tilltro till 1809 års män och de med Anjaladagarna förknippade minnena av Mikael Anckarsvärd voro knappast av sådan art, att de kunde stärka hans sympatier för familjen Anckarsvärd. 1788 hade visserligen både dåvarande hertigen av Södermanland och Mikael Anckarsvärd delvis intagit samma tvetydiga ställning, och Carl Henrik Anckarsvärd låter då och då i brev antyda, att

¹ Till fadern, Ystad 19 oktober 1813, EA.

² Till fadern, Stralsund 26 oktober 1813, EA.

³ Från Karl XIII till kronprinsen Karl Johan, Rosersberg den 13 okt. 1813, Schinkel, a. a., bd 7, s. 407 f.

hans far kunnat erinra konungen om föga angenäma saker från dessa dagar. Hur det än må vara med detta, kan man inte undgå att märka en mycket stark personlig ovilja hos konungen mot Carl Henrik Anckarsvärd, ehuru dessa stämningar sedan systematiskt underblåstes av Carl Mörner och andra Anckarsvärd's fiender vid hovet. Karl Johan själv hade däremot knappast haft något att invända mot att taga den unge energiske och äregrige översten till nåder igen, och i själva verket lägger han sig också personligen ut för Anckarsvärd hos konungen, ehuru förgäves. Wetterstedts inflytande hos kronprinsen torde nu, när det blott gällde att giva den brottslige ett tillfälle till rehabilitering, hava motvägts av den auktoritet, som Adlercreutz dock ägde. Adlercreutz skriver redan den 3 november och söker trösta Anckarsvärd med att Karl Johan lovat att själv skriva till konungen i hans sak och att den olyckliga utgången berodde på Mörner, som även skrivit till kronprinsen.¹ »Man har från Sverige sökt på alt sätt svärta dig hos Prinsen»,² heter det i Adlercreutz' brev, men Adlercreutz är dock övertygad om att, trots att resan ej medfört något resultat, allt till slut skulle utjämnas mellan Anckarsvärd och kronprinsen. Själv är dock Anckarsvärd nu tämligen resignerad, och han skriver till Gustaf Hierta, då ung artillerilöjtnant och en av Anckarsvärd's ivrigaste beundrare, att han »nu återvänder till Sverige, där jag i mitt lugn med ett fredadt samvete skall bjuda till att glömma de oförrätter, man gjordt mig, önskandes att mina förföljare vid slutet af deras bana må känna samma tillfredsställelse som jag».³

Resan till högkvarteret fick sålunda en snöplig utgång, och när han i slutet av november kommit åter till Sverige, är det endast den gamle Mikael Anckarsvärd's oförtrutna energi, som kan förmå honom att ännu hoppas. Då nu kronprinsen helt överlämnat hans öde i konungens händer, ber han sin far, att han måtte uppvakta konungen. Han ber fadern »taga Kungen på det ömma»⁴ och framför allt handla i tysthet, innan »cabalen» åter hunnit sätta sig i rörelse. Han tycker, att »en sådan explication emellan min Far och Kungen, där gammalt och nytt kan förekomma, bör blifva både embarrassant och rörande, och Han bör få tämmeligen svårt

¹ Rein omtalar (a. a., bd II, s. 577), att en utförlig rapport förelåg från Mörner med skarpa anklagelser både mot Anckarsvärd och Adlercreutz. Huruvida Rein, som haft tillträde till Bernadottearkivet, där funnit originalet, såges ej och om så ej är fallet torde uppgiften varit hämtad från Engeström, a. a., s. 215.

² Adlercreutz till Anckarsvärd, Göttingen 3 nov. 1813, EA.

³ Från Anckarsvärd till G. Hierta, Berlin 10 nov. 1813, EA.

⁴ Till fadern, Nynäs 30 nov. 1813, EA.

att komma med heder ifrån min far och Adlercreutz på en gång». Han är nu fullt på det klara med att »cabalen» är riktad även mot Adlercreutz, och att det är Carl Mörner, »mänskligheten till föga heder», som är själen i denna, även om Engeström, »alla dåligheters dålighet», genom sin vacklande hållning i hög grad bidragit till cabalens seger. »Gemenheten är stor», säger han, »men man får bemanna sig med contenance.» Detta tyckes han också göra, trots att faderns besök hos konungen blev utan resultat. Men att hans sinne är bittert, är lätt att förstå. I de nya segrar, som höljde den svenska hären med ära fick han ej taga del. Särskilt smärtade det honom, att ej heller få deltaga i det norska fälttåget, där dock hans erfarenheter från rekognoscerings- och spaningsarbetet i Norge 1808—09 kunnat vara till verkligt gagn. Vid den slutliga segern för den politik, han så oförsiktigt kritiserat, fick han finna sig i att som åskådare långt borta från armén endast mottaga underrättelserna om de stora framgångarna för den svenska statskonsten. Dubbelt bittert måste allt detta kännas för en natur som hans med dess brinnande ärelystnad och starka behov av att personligen aktivt kunna ingripa i den politiska utvecklingen. Men han försöker ärligt att finna sig i sitt öde. Vid årsskiftet 1813 gör han i ett brev till fadern en tillbakablick på det gångna året. Han finner sig varken finna anledning till förebråelse eller ånger. »Mitt handlingssätt var lika redligt som mitt upsåt», skriver han, »och att därå följt straff istället för belöning, är en af dessa nycker i naturen, som bevisa opålitligheten af mänskliga beräkningar.»¹ Men mot den regering, som av hans intrigerande fiender förmåtts att taga från honom hans regemente, är hans kritik mycket skarp. »Den styrelse», säger han, »som af passion eller små afsigter kan förmå sig att öfva våld, lämnar ett ojäfaktigt bevis, att den ej känner eller förstår användandet af den magt den äger». Sveriges utrikespolitiska läge, som väl dock nu för det stora flertalet svenskar tycktes så ljust, tedde sig för honom mer än tvivelaktigt. 1812 års politik hade visserligen triumferat, men för huru länge, frågade han sig. Trots de svenska vapnens alla segrar ser han lika mörkt på fäderneslandets framtid, som då han skrev olycksbrevet till Karl Johan. För honom stod Rysslands behandling av Danmark som ett varnande exempel på huru litet gamla allianser och vänskapsfördrag i verkligheten betydde. Nu som enskild medborgare känner han sig dock ej längre ansvarig i Sveriges öden. I slutet av brevet gör han

¹ Till fadern, Ericsberg 2 jan. 1814, EA.

ett märkligt uttalande, som skänker skarp belysning över de faktorer, som varit de avgörande för »disciplinbrottet»: »Min Far är född under Sveriges frihetstid och har på mig fortplantat känslan för detta ideal af mänsklig sällhet; min Far har rest sig emot frihetstyraniet; frihet under lagen är den välsinnade medborgarens behof; äfven jag har ej varit ovärksam för att hinna detta mål; och jag ansåg min belöning böra vara att uti upricketighet mot Prinsen få öfva den första af medborgerliga dygder, och jag föll». Detta uttalande bör ihågkommas, då man följer Anckarswärds utveckling till riddarhusoppositionens främste ledare under Karl Johanstiden. Han försäkrar, att det enda, som oroar honom, är om hans handlingssätt vållat fadern sorger. »Men», skriver han, »min Far bör vara stolt öfver att dess blod ej möjligtvis kunnat frambringa någon Sprengporten eller dylikt.»

Den isolering, han genom onåden befann sig i, drabbade Anckarsvärd hårt. Vid hovet kunde han ej visa sig och från att hava varit en av arméns mest lovande officerare tvingades han nu att helt ägna sig åt förvaltningen av sina lantegendomar. En tröst för honom var dock, att Adlercreutz, Sveriges mest beundrade krigare, alltjämt skänkte honom sin varma, hängivna vänskap. Han försöker också göra allt för att försona Döbeln med Adlercreutz och avvisar bestämt Döbelns misstankar om, att Adlercreutz bidragit till dennes onåd och stränga bestraffning. »Utaf alla, som kunnadt värka i min sak», skriver han, »är Adlercreutz den ende som varit värksam, som visadt mig en oafbrutet deltagande vänskap».¹ De år, som närmast följa på Anckarswärds brytning med kronprinsen äro helt fyllda av skötseln av Fällnäs och Carlslund. På riksdagen 1815 var han ej närvarande. Han kände sig alltför osäker i sin nya ställning som »disgracierad», för att icke avstå från det offentliga uppträdandet. Allra minst hade han lust att möta sin gamle fiende Carl Mörner som lantmarskalk. På sommaren 1815 led Anckarsvärd en stor förlust genom Adlercreutz' frånfälle. I honom hade han haft sin mest inflytelserika vän, och Anckarsvärd sörjde honom också uppriktigt. Följderna av den kungliga onåden visade sig tydligt vid Adlercreutz' bisättning i Riddarholmskyrkan året därpå. På den lista, som lämnats till hovmarskalksämberet över de anhöriga och vänner, som skulle närvara vid begravningen, blev nämligen Anckarswärds namn struket. »Jag tror, att tracasserier äro oundvikliga, och den mest indragna

¹ Till Döbeln, Fällnäs 2 febr. 1814, KrA.

och stilla lefnad kan ej freda för ilskan och förföljelserna»,¹ utbrister han. Själv gissar han, att det åter är Mörner, som haft sitt finger med i spelet. Hos hovmarskalken Fleming, som är »oskyldig på sin krukaktighet när» hade Anckarsvärd gjort kraftiga föreställningar. Fleming hade emellertid tydligen handlat på kronprinsens order, åtminstone förklarade konungen det så för Mikael Anckarsvärd. Karl Johan fann emellertid tydligen tilldragelsen pinsam och redan på begravningsdagens kväll hade han till Mikael Gustaf Anckarsvärd, som var kronprinsens ordonnans-officer, talat i de mest ampla ordalag om hans äldste broder. Episoden vid Adlercreutz' begravning visar tydligt svårigheterna i Anckarsvärd's ställning. Den hade utåt för alla visat, att han i hög grad var persona ingrata hos regeringen och hovet, och den bidrog icke obetydligt till att öka hans bitterhet mot kronprinsen. Anckarsvärd's position som aristokratisk frondör var given och åren 1813—17 blevo av avgörande betydelse för hans allmänna hållning mot Karl Johan. Ännu hade han visserligen icke lärt att helt bära upp den politiska martyrens klädsamma mantel, och ännu rörde han sig med en viss osäkerhet i den politiska dialektiken. Men det grundläggande draget i hans kommande politiska karriär var redan tecknat.

¹ Till C. G. Bonde, Stockholm 16 april 1816, EA.

Fröken Bärfelts hemlighet.

Av Edvard Beckman.

För snart femtio år sedan (1882) utkom i Lund en historisk roman med ovanstående titel, författad av signaturen Lodbrok (Ragnar Pihlstrand). Boken är slät som litterär produkt och gör genom sina naiva försök att imitera Dumas' musketörromaner och Fältskärns berättelser jämte den tunga dialogen ett något pe-koralistiskt intryck. Den kvinnliga huvudpersonen, hovfröken hos drottning Hedvig Eleonora, framställd av författaren som ett slags svensk Mylady, demonisk i sitt hat och med hemlig makt att förverkliga detsamma, har utan tvivel lånats från Fryxell, som i del 27 av sina »Berättelser»¹ har några korta notiser om en fröken Bärfelt, vilken en tid spelade en icke obetydlig roll vid riksänkedrottningens hov. Men hennes slutliga öde är honom icke bekant. Det torde därför icke helt sakna intresse att något närmare studera detta säregna kvinnoöde, som ger — om icke annat — en viss inblick i det hovliv, som rörde sig omkring »Karlarnas maka, moder och farmoder», drottning Hedvig Eleonora.²

Jungfru³ Anna Catharina von Bärfelt⁴ var född 1673. Fadern var överstelöjtnanten vid Jämtlands kavalleriregemente Bernhard Albrecht v. B., tillhörande en tysk adelsätt och introducerad på svenska riddarhuset 1663, modern dotter till akademiräntmästaren B. Chruzelius i Uppsala. Någon nämnvärd uppfostran har hon väl knappast erhållit, därom vittnar åtskilligt i hennes framfärd. En förbluffande råhet och brist på bildning känneteckna

¹ A. Fryxell, »Berättelser ur svenska historien», bd 27 (1858), s. 45 f.

² Efterföljande framställning bygger, utom på notiserna i Fryxells nämnda »Berättelser» och hans »Handlingar rörande Sveriges historia», bd IV (1843), väsentligen på följande otryckta källor: 1) Biographica, 2) Just.-revisionens registratur och protokoll 1709—1714 och 3) Wahrenbergska avskriftsamlingen (samtliga i RA); 4) Stadens kämnärsrätts rannsakingar och magistratens protokoll 1709—1710 i Stockholms rådhusarkiv.

³ Frökentiteln bar hon aldrig; den förbehölls högadelns döttrar.

⁴ Själv skriver hon sig »Ann Cathrin wonn Berrfeldt».

henne. Läroåren blevo för övrigt icke många. Redan vid 10 års ålder begynte hon sin tjänstgöring vid Ulrika Eleonora d. ä:s hov. Vid drottningens frånfalle trädde hon i den gamla riksänkedrottningens tjänst men spelade till en början en obemärkt roll. När danske ministern Grüner i brev¹ till sin regering 1698 gör reda för sina olika kanaler till hovet och därvid nämner de personer, »som dirigere Dronningen», nämner han i första rummet guvernören för hennes livgeding, kungl. rådet greve Carl Gyllenstierna. Att påverka denne går lätt genom grevinnan Forbus, hans »amasia», som »possiderer ham meget. Hos hende er og en jomfrue Horn, seer ej ilde ud og i credite ogsaa hos denne Galant», och genom henne kan Grüner och hans hustru få konversation med grevinnan, när de blott visa galanteri och »tractere denne jomfrue». I detta sammanhang nämnes även den av Karl XII så högt skattade Greta Wrangel, som enligt Grüner är en av kungl. rådet Johan Gabriel Stenbocks inklinationer, »huor han kommer huer anden dag». Jungfru Bärfelt nämnes däremot icke.

Emellertid kom hennes dag vad det led. Såsom hovjungfru anförtrodd vården av den höga matmoderns personliga trevnad och förtrogen med alla hennes önskningar kom hon att stå på allra förtroligaste fot med drottningen. Hon förstod att göra sig outhärlig hos den åldrande furstinnan, vann hennes tillgivenhet samt blev hennes allt i alla. Att jungfru Bärfelt deltagit i de små intriger, som frågan om tronföljden tidigt nog avsatte inom hovkretsen, låter sig väl ej direkt påvisa, ehuru det ej behöver vara uteslutet, att hon stått bakom och fördjupat de konflikter, ibland nog så allvarliga, som då och då störde det goda förhållandet mellan farmodern och den äldre sondottern, hertiginnan av Holstein.² Så mycket är säkert, att den senare hyst mycken animositet mot jungfru Bärfelt, såsom skall framgå av det följande. Troligt är emellertid, att om denna kan sägas detsamma som om hennes vedersakare Carl Gyllenstierna, vilken av den franske ministern Campredon skildras som politiskt indifferent, en person, som skötte sitt ämbete och njöt av sin ställnings agreman-ger för resten.³

¹ Tr. i Frvxell. »Handlingar etc.», IV, s. 251 ff.

² Grüner har åtskilligt att inberätta till sitt hov härom.

³ I Campredons »Mémoire contenant le nombre des sénateurs de Suède etc.», Supplement, 1704, Wahrenbergiska avskr.-saml., fol. 4 e, RA, kallas G. »un homme de fort bonne mine, à son aise, se piquant de galanterie et aimant surtoutes choses de plaisir et la bonne chaire, il s'applique presque uniquement à la direction des affaires, dont il est chargé».

Jungfru Bärfelts ställning som drottningens favorit skänkte henne också i rikt mått fördelar, även om den åsamkade henne mycken avund och fiendskap. I den allmänna fattigdomen och ekonomiska osäkerheten tyckas drottningens inkomster ha varit en både pålitlig och rikligt flödande källa. Men det var också många, som ville ösa ur den, och konkurrensen om drottningens ynnest var stor. Förmedlarinnan mellan allmänheten och den senare, jungfru Bärfelt, kom därigenom att spela en mycket betydande roll. Till henne vände sig envar, som ville genomdriva något hos drottningen, vinna förord till en plats, få ekonomiskt bistånd e. d. Det sades emellertid och troddes alltmänt, att detta bistånd icke lämnades utan kontant erkänsla, och man trodde sig veta, att jungfru Bärfelt samlat en stor förmögenhet (enligt Campredon 100,000 écus)¹ dels direkt genom drottningens frikostighet, dels ock genom att taga mutor. Härigenom kom favoriten på spänd fot med drottningens homme d'affaires Gyllenstierna, som var högt skattad av drottningen men likväl ej kunde rubba jungfru Bärfelts ställning. Denna tog skadan igen genom att inför drottningen framställa Gyllenstiernas förvaltning som ohederlig, och det gick så långt, att Gyllenstierna vid en upprörd audiens gav drottningen att välja mellan honom och jungfru Bärfelt: endera skulle bort från hovet. Hedvig Eleonora gick, säges det, ut ur rummet utan att svara.² Säkert är, att hon led mycket av anfallen på favoriten.

Även från ett annat håll gjordes sådana anfall, från hovets damer. Hovmästarinnan, friherrinnan Märta Berendes [gift 1) Sparre, och 2) Posse], hovfröknarna Sparre, Posse och von der Pahlen voro jungfru Bärfelts svurna motståndare; till dem sålde sig även hertiginnan av Holstein, som av jungfru Bärfelt troddes ha lejt en kammarpage vid namn Roos, vilken vid ett tillfälle förklädd överföll henne och slog henne blå och blodig.³ Vid hertiginnans snart därpå inträffade hastiga och oförmodade död ville också ryktet veta, att jungfru Bärfelt haft sin hand med, ett rykte, som fann så mycket villigare tilltro, som man visste, att denna umgicks med »förgift» och hade hemlighetsfulla ting för sig i sin kammare på »Borgen».⁴

Det var ju att vänta, att den mäktiga damen skulle få många

¹ Campredons depesch ²²/₄ 1709, *ibid.*, fol. 4 f.

² Fryxell, »Berättelser etc.», bd 27, s. 45 f.

³ Det visade sig sedermera ha varit fröken v. d. Pahlen. Stadens kämnärsrätts rannsakingar, Stockholms rådhusarkiv.

⁴ Numera Svea hovrätts hus vid Birger Jarls torg.

friare. Bland sådana omtalas landshövding Sack, general Beust, överste Schomer m. fl. Största framgången hade emellertid en något tvetydig tysk baron vid namn Blumenthal (i handlingarna gemenligen kallad Blommendahl), som hon ganska öppet mottog i sin kammare om nätterna. Av åtskilligt att döma tycks moralen vid detta hov ej varit alldeles otadlig. Även om man betydligt reducerar de danska ministerrarnas uppgifter till hemlandet (Jens Juel måste tillgripa latin för att kunna återge vissa historier!)¹ så återstår tillräckligt mycket för att rättfärdiga detta påstående. Jungfru Bärfelt väckte emellertid skandal genom sitt handlingssätt, i synnerhet emedan man, efter vad vi sett, hade många andra skäl att icke tolerera hos henne, vad man möjligen skulle sökt överskylla hos någon annan.

Härtill kom nu, att framgången steg favoriten åt huvudet; hennes övermod och självgodhet överstego alla gränser. Hennes underordnade vid hovet fruktade henne nästan som en demon; hon var elak mot alla, sades det, och ville ingen väl. För hennes giftiga tunga gick ingen säker, ingen fick bära sitt rätta namn. Grevinnan Piper med sällskap fick heta »Borgarfölje och pack», Gyllenstierna »Den tjocka utförfarna flusen, som ligger på landet med sin caronia», o. s. v.

Tydligt är, att den nu rätt ålderdomssvaga drottningen var i god tro, då hon envist skyddade jungfru Bärfelt, men det gick ju inte i längden att tillsluta öronen för anklagelserna mot henne. När Gyllenstierna och hovdamerna i början av 1709 med sig associerat Arvid Horn och drottningens förutvarande hovpredikant Lars Molin, måtte drottningens ögon i någon mån ha öppnats, ty jungfru Bärfelt fick då avsked från sin hovtjänst men dock med vitsordet att ha tjänat länge och troget. En av Gyllenstierna föreslagen undersökning av hennes tillhörigheter avböjdes ock av drottningen. Favoriten tvangs dock att lämna ej blott hovet utan även Stockholm, och vakt sattes för drottningens dörr för att hindra hennes försök att träffa sin förra beskyddarinna. Hon valde Linköping till uppehållsort, och när hon på väg dit for genom Stockholm, blev hon, såsom tecken till den allmänna avskyn, förföljd av pöbeln med skällsord och stenkastning.

Knappast var favoriten borta, förrän omsvängningen i drottningens tänkesätt blev fullständig. Sista maj 1709 infann sig i rådet sekreteraren Barck, sänd av drottningen att ge deras excel-

¹ Fryxell, »Handlingar etc.», IV: 211 ff.

lenser tillkänna, huruledes H. M:t efter Bärfelts demission ur hovét såsom misstänkt att olovligen ha avhänt H. M:t ett och annat av värde, sedermera erhållit närmare kunskap om hennes elaka förhållande samt låtit främtaga henne såsom ovärdig det undfångna nådiga avskedet. Nu hemställde H. M:t, att rådet ville vidare med henne förfara, som lag och kungl. förordningar kunde fordra. Vid överläggningarna härom enades man i rådet (närvarande voro Axel Julius De la Gardie, Carl Gyllenstierna, Gabriel Falkenberg, Knut Posse och Arvid Horn) icke utan en viss tillfredsställelse, tycks det, att man med den ur H. M:ts tjänst utstötta kunde förfara efter den vanliga rättegångsordningen, alltså rannsaking vid kämnärskammaren, dom i rådstuga och hovrätt, och slutligen skulle väl rådet, ännu en gång få tillfälle att sysselsätta sig med målet. Kunde man inte få fast den »illistiga kvinnan», som Horn kallade jungfru Bärfelt, hade man åtminstone tryggt ett straff åt henne i en långvarig rättegång och därmed förbunden arrest.

Man var anmärkningsvärt rask i vändningarna. Redan samma dag avgick en skrivelse till landshövding Burenskiöld i Linköping med befallning att låta arresteras jungfru Bärfelt, lägga beslag på all hennes egendom samt noga inventera och förvara alla papper och skrifter, som kunde igenfinnas hos henne eller i hennes gömmor. Därefter skulle hon sändas till landshövding Clerck i Nyköping, som åter skulle låta under säker vakt avleverera henne i slottskansliet.

Den 16 juni berättade Gabriel Falkenberg i rådet¹ om fångens ankomst till Stockholm samt föreslog, att hon skulle hållas »arctiori custodia», så att ingen kunde kommunicera med henne. Överståthållaren Knut Posse meddelade dock, att Bärfelt var sjuk och begärde få läkare till sig, efter hon spottade blod. Det beslöts därför, att stadens chirurgus och physicus skulle få besöka den häktade i stadens kämnärskammars arrest intill Storkyrkan.

Nu begynte en svår tid för den stackars fången. Bevakningen var, som sagt, mycket sträng, särskilt sedan hennes vänner misslyckats i att muta vakten att framlämna ett brev till henne, och brist på lämplig föda samt kläder till ombyte plågade henne. På hennes supplik förordnade ock Svea hovrätt, att hon skulle hållas som »en annan» (vanlig) arrestant, samt anvisade pengar ur hennes egna medel till nödigt underhåll.

Den första rannsakingen hölls inför stadens kämnärskam-

¹ Just.-revisionens protokoll, RA.

mare d. 19 juni,¹ varvid advokatfiskalen Thomas Fehman, sedermera riksbekant genom målet mot Görtz, »en fintlig och oförskräckt men hänsynslös och hård lagkarl», uppträdde såsom av hovrätten förordnad actor officiosus. Detta val av aktor visar, vilken vikt man fäste vid målet och vilka viktiga resultat man hoppades på. Grundligheten av rannsakingarna framgår därav, att de pågingo under hela 9 månader. Den 14 mars 1710 hölls den sista.

Hade man väntat några sensationella resultat av Fehmans förhörsmetoder, blev man dock besviken, den anklagade försvarade sig icke utan framgång. Aktor måste begränsa sig till tre anklagelsepunkter: 1) otrohet i tjänsten, 2) okyskt leverne inom Borgen och 3) signeri eller, som det ock nämndes, lövjeri eller löffleri.

Vad den första punkten angår, kunna vi fatta oss kort. Det rörde sig om en sammetsjacka, som troddes stulen från H. M.:t. Jungfru B. föreslog, att drottningen, av vilken hon fått jackan, skulle tillfrågas, men aktor, som kanske icke fullt litade på H. M.:ts sinnesändring, nekade härtill — H. M.:t fick ej indragas i rättegången — utan godtog som full bevisning ett intyg från två hovdamer — jungfru Bärfelts uppenbara fiender! — att jackan var drottningens.

I fråga om punkt 2 framkom en del vittnesmål, som voro ganska komprometterande utan att dock innebära full bevisning. Inför den anklagades förnekande, att något otillbörligt förekommit, kom man icke vidare.

Så mycket mer givande blev punkt 3. Vad som här förekom är det intressantaste i hela affären, det lämnar en verklig provkollektion på den grova övertro och vidskeplighet, som rörde sig i folkets sinnen vid denna de hemska häxeriprocessernas tid. Några vittnesmål skola här framläggas.

En hustru från Linköping sade sig av jungfru Bärfelt fått i uppdrag att uppsöka en gammal ryttare, som var »klök», och föra honom med sig till henne. Hon fick därvid med sig en av jungfruns särkar att visa den kloke gubben, »efter ägarinnan var förgjord och begärde bot därför». När gubben fick se särken, sade han: »Intet är det någon fru, som ni säjer, ty ingen präst har läst däröver». I Linköping klippte han trinda lappar av näver alldeles som pengar, lade tre och tre tillhopa i linneklutar, gjorde små knyten därav och lade dem till jungfru Bärfelt, där hon låg i sängen, och »läste och pludrade över henne både uppe och

¹ Stadens kämnärsrätts protokoll, Stockholms rådhusarkiv.

nedre». En annan gång drog han fram två kjortelsäckar av gammalt sämsk och slog ut innehållet på ett bord: tre stycken ormar, omlindade med grönt och rött bast, tre stycken galtatänder, en harfot, en halv hästsko samt en hop små knutar, fastsydda på ett sammetsbälte. Jungfru Bärfelt var mycket rädd om samlingen, som hon påstod kostat henne tusentals daler. När hon var hos drottningen, och det var någon, som begärde något av denna mot jungfru Bärfelts önskan, så fick supplikanten nej på sin begäran, blott denna höll med handen om ormen. Så gjorde ock alla de kungliga råden, tillade hon. Den kloke gubben hade vidare skurit upp en fem alnar lång jordtorva med bokstäver och kors på samt lagt den i jungfruns säng under bolstret, varpå hon sovit i tre nätter. Därpå hade den uppbränts i spisen. Vittnet uppvisade inför rätten en tand, en sedel samt en knut med litet hår uti. Jungfru Bärfelt hade sagt, att håret varit H. M:ts och att tanden fallit ur densammas mun. Så länge hon hade håret och tanden, kunde ingen »hava tal för henne hos H. M:t». Den anklagade medgav, att den kloke gubben hade läst över henne de orden: »Vik hädan, sjukdom, och far dit, där varken Gud eller Farao [sic] skola veta av dig!» Han hade vidare lärt henne en bön, så lydande: »Alla de skeppen i floden gå, din landgång skall jag tillsammans binda, din tunga tillstill; du skall tala med mig och intet emot mig, i Heliga Trefaldighets namn, Faderns, Sönnens och Den helige Andes namn!» När hon sagt detta, tillade vittnet, hade hon satt tummarna och de två främsta fingren med ändarna mot varandra, spottat därigenom några gånger å rad och ropat: »Tvi och förbanne dig, Carl Gyllenstierna!» En annan åkallan mindes vittnet en del utav: »Jag tager vatten i min högra hand, välsigna mig Gud Fader, Son och Helge And!» Samme gubbe hade gett jungfru Bärfelt tre stycken vita runstycken att lägga i sina skor, för att ingen skulle kunna »råda på» henne inför rätta. När detta framkom vid rannsakingen, anställdes en undersökning av de skor hon hade på sig vid tillfället, och där fanns verkligen instoppat i ena skons sula dels en liten lapp med kors på, dels ett vitt runstycke, i den andra skon likaså ett runstycke. Ett par av hennes »stöflor», som efterskickades, visade sig också innehålla lappar med kors på samt vita runstycken. Vad i övrigt vid de innehållsrika rannsakingarna förekom, förbigå vi. För kuriositetens skull kan ytterligare endast nämnas, att bland jungfru Bärfelts bekanta och rådgivare förekommer den både inom och utom Sverige beryktade »lapp-prinsen» och författaren

Nils Örn,¹ som vid flera tillfällen var uppe på slottet och spådde hovdamerna.

De pinsamma förhören och den långa arresten tycks jungfru Bärfelt ha uthärdat jämförelsevis väl. På intet sätt kunde hon bringas till bekännelse i fråga om de två första punkterna. När det blev fråga om den tredje, signerierna, parerade hon icke oävet aktors angrepp genom att skylla på Gyllenstiernas egen grevinna, Anna Maria Soop, av vilken hon lärt det mesta. Så hade hon av henne fått en liten påse att bära på sig, och oavsett den luktade illa, skulle den göra henne gott. När grevinnans och Gyllenstiernas bröllop stod, hade denna själv bäddat sängen, då ingen fick säga ett ord eller röra sig, medan det påstod, utan alla måste vara stilla och tysta som muren. Och när hon var klädd i bruddräkten, begärde hon att få se brudgummen genom kammaren, så att han intet själv skulle veta därav m. m. slikt.

Målet, som remitterades till magistraten, avgjordes där d. 27 juli 1710. Den anklagade dömdes till döden för stölden av sammetsjackan och försändes till Smedjegården vid Barnhuset i likhet med alla dödsdömda, i avvaktan på hovrättens dom.²

Nu började för den arma kvinnan ett verkligt inferno. Den förr så mäktiga hovgunstlingen fick i det nya fängelset leva sitt liv, omgiven av samhällets värsta avskum, liderliga kvinnor, oförbätterliga tjuvkonor, mörderskor, alla samlade i ett rum, sida vid sida med ett annat rum, som hyste en liknande manlig drägg, tjuvar, rånare, förfalskare och mördare, med ett ord representerer för alla mänskliga laster och brott. Detta hemska liv tog så hårt på hennes själskrafter, att hon råkade i desperation, tog skada till sitt förstånd. I detta förtvivlans tillstånd blev hon förledd av en manlig medfänge, en grov brottsling, flerfaldig rånare och tjuv, att ingiva en skrift till vederbörande, innehållande grova och äreröriga beskyllningar mot Gyllenstierna samt klander mot rådet. Härigenom gav hon just sina vedersakare vapen i händerna. Hovrätten, som först i juli 1712 var färdig att avkunna domen,³ motiverade dödsdomen över jungfru Bärfelt icke med stölden utan med angreppet på rådet. Dock anfördes en del »mitigantier» till den dömdas förmån, och så gick ärendet till rådet.

¹ Seigneur A. de la Motrayes Resor 1711—1725, Sthlm 1918, s. 339—340 har några upplysningar om denne äventyrare. Jfr Biographiskt lexicon, bd 23 (1856): s. 325—328.

² Magistratsprotokoll, Stockholms rådshusarkiv.

³ Just.-revisions protokoll 10 juli 1712, RA.

Den 10 juli hade man ärendet till behandling där. Gyllenstierna var frånvarande, »hade ursäktat sig med sin bortresa, grev Horn likaledes, kom dock upp i sin opasslighet». Jämte Horn voro Frölich och Cronhielm närvarande. Den senare, vilken som vanligt företrädde en mindre sträng uppfattning, betonade de förmildrande omständigheter hovrätten anfört. Horn yttrade: »I brist på egen bekännelse har hovrätten ej annat kunnat göra, och nu skall leutereras och lindras, emedan man ej kan få livet av henne, och jag vet i mitt samvete, att hon är skyldig och har fört mycket oanständigt leverne. Till väl förtjänt straff sliter hon först ris och sitter sedan på tukthuset, för det övriga ense med hovrätten.» Frölich sade bl. a.: »Kan och vara möjligt, att hon [Bärfelt] blivit berövad sitt förstånd av den hastiga förändring, att hon av ungdomen varit i goda dagar uppfödd och nu på många år vistats uti ett kungligt hov, varest hon varit uti så stor nåd hos sin nådiga överhet, H. M:t, och därifrån så hastigt och plötsligt förstötter i elände, svårt fängelse och omsider för sitt brott dömd att mista livet, det denna vällustsystem minst skolat hava förmodat», Cronhielm höll hårt på »mitiorem sententiam, att denna A. C. Bärfelt i st. f. det henne ådömda livsstraffet pliktar med fjorton dagars fängelse på vatten och bröd samt arbetar på tukthuset», och detta blev också rådets beslut.

En ansökan av den dömda att, sedan hon undergått den förra delen av straffet, få slippa tukthuset och komma på fri fot, förklarade rådet ej kunna beviljas. Det är sannolikt, att vistelsen på tukthuset räckt ännu två år. Det kan icke av tillgängliga handlingar konstateras, när frigivandet av jungfru Bärfelt ägt rum, men det måste antagas ha skett någon tid före K. M:ts resolution den 4 maj 1715,¹ varigenom hennes egendom återställdes till henne. Jungfru Bärfelt dog i Linköping först den 2 april 1738, såsom det uppges i största fattigdom och elände.

¹ Just.-revisionens reg. 4/6 1715, RA.

Forstenasläkten och Siöbladsnamnet.

Meddelande av **Bengt Hildebrand.**

I »Sveriges kyrkor», Västergötland, bd I, Kyrkor i Kållands härad, sydöstra delen (1914), under medverkan av A. Roland bearbetad av Ernst Fischer, omtalas (s. 205) ett antependium från 1607 av brun damast, skänkt till Råda kyrka av kammarjunkaren Erik Pedersson Ribbing och hans maka, Anna Persdotter av Forstenasläkten. Antependiet prydes av donatorernas vapen och initialer, ER resp. AS. Beträffande de sistnämnda skriver förf. (s. 205, not 3): »A.S. synes ej motsvara hustruns namn», en nog så begriplig reflexion. Emellertid är en förklaring av initialerna AS möjlig. Då uppgifterna härom måst sammanplockas från vitt skilda och delvis mindre lätt tillgängliga källor, torde det vara av värde att här lämna ett meddelande i saken.

Fru Anna var dotter av ståthållaren Peder Hansson (Forstenasläkten) och hade 1606 äktat Erik Ribbing. Från Peder Hansson ärvde dotter och måg bl. a. det sörmlandsgods Österby i Tumbo socken i Rekarne, efter vilket Österbygrenen av Ribbingiska släkten sedan fick namn. Till Tumbo kyrka gävo Erik Pedersson och hans maka den mindre klocka, som bär donatorsinskriften: »Erick Rebbingh. Anna *Sjöbla* til Hvaregarn ock Österby. ... Anno 1610».¹

Själv skriver sig fru Anna i tvenne bevarade brev blott Anna Persdotter.² Det finnes emellertid i Ribbingiska ättens huvudmannarkiv ett brev (orig. på papper, dat. Vadstena den 12 dec. 1625) till Anna Persdotter från hennes svåger, riksrådet Lindorm Ribbing, försett med adressen »Dhän Edelle och Wälborne Frw

¹ Antikvarisk-topografiska arkivet, Vitterhetsakademien: Tumbo.

² Ett brev, dat. Hvargarn den 6 aug. 1634, från fru Anna till Jesper Nilsson (Cruus) finnes i RA, Biographica: Ribbing (Erik Pedersson). Ett annat brev, dat. Hvargarn den 14 maj 1637, från fru Anna till hennes son, sedermera landshövdingen Gustaf Eriksson Ribbing, finnes i orig. på papper i Ribbingiska ättens huvudmannarkiv (tillhör nu agronomen Sigfrid Ribbing, Stockholm).

Frw Anna *Siöbladh* till Hwäriegarn och Österby, min Kiere Syster detta breff broderligen och kierligen till handa».

Ännu ett belägg på användningen i detta fall av Siöbladsnamnet finnes. Detta är avgörande för identifikationen av fru Anna — man kunde ju eljest misstänka, att Erik Pedersson Ribbing varit gift två gånger och i sitt ena gifte haft en maka av ätten Siöblad. I Uppsala universitetsbiblioteks handskriftssamling förvaras i samlingsvolymen E 175 några rättegångsinlagor från en process 1621. Å en avskrift av ett medeltidsbrev (av Katerina Niklisdotter, g. m. väpnaren Esbjörn Blåpanna, dat. Österby den 15 apr. 1427) står där (s. 132) »Inlagdt vthj rätten af w. Erik Ribbingh den 1. octob: åhr 1621», vidare (s. 130) »Min hustrus arff linia efftter Esbiörn Blåpana och Anders Ruske» och i anslutning härtill (s. 129) »Welborne Fru Anna *Siöbladz* Slechtzlinie på Fäderne». Under sistnämnda rubrik kommer så en släkttavla, där för fru Anna och hennes syster Märta Persdotter (gift Bielkestierna och Yxkull) som rakt uppstigande fäderne upptagas de välkända medlemmarna av Forstenaätten, ståthållaren Peder Hansson d. y., hans far, hövidsmannen Hans Pedersson, och farfar, riksrådet Peder Hansson d. ä.

Någon nära släktskap mellan dessa personer och ätten Siöblad, inom vilken redan på 1500-talet sistnämnda släktnamn begagnades, låter sig ej påvisa. Av ovanstående framgår emellertid, att åtminstone i Erik Ribbings släktkrets under 1600-talets första årtionden namnet Siöblad använts om Anna Persdotter av Forstena-släkten. De i »Sveriges kyrkor» oförklarade initialerna på Råda-antependiet bli ett fjärde vittnesbörd härom. Förklaringen kan ej gärna ligga i någonting annat än Forstena-släktens vapenbild: sparre över *blad* (sjöblad), ehuru detta är förvånande, emedan termen sjöblad ju ingalunda täcker hela den nämnda vapenbilden. År 1625 kom emellertid introduktionen, varvid ätten Siöblad infördes under detta namn och Anna Persdotters ätt som Forstena-släkten. Då fru Anna dessutom icke hade någon bror, har väl Siöbladsnamnet inom hennes släkt snart självdött. Det tillfälliga användandet därav inom en helt annan ätt än den egentliga Siöblads-släkten är emellertid ett exempel på tidens vacklande namnskick och ett memento vid identifieringen av personer, vilkas släktnamn vid första påseende synas bestämt hänvisa dem till någon allmänt känd ätt med samma namn.

Magister Jacobus Gisonis, stamfader för den finska släkten Svanfelt.

Meddelande av Frans de Brun.

I innevarande årg. av PHT, s. 55 ff., har Gunnar Hellström lämnat rättelser och tillägg till ärkestiftets och Strängnäs' stifts herdaminnen, hämtade ur Stockholms äldre tänkeböcker. En av de förekommande prästmännen (se s. 59), *Jacobus Gisonis*, vilken enligt herdaminnet var kyrkoherde i Veckholm 1569—1577, är värd uppmärksamhet såsom säkerligen stamfader för den finska släkten *Svanfelt*, vilken av Jully Ramsay behandlats i »Frälsesläkter i Finland intill stora ofreden» (s. 456 f.). Denna släkt Svanfelt är en helt annan än den med samma namn, som var befriad med fältmarskalken Erik Dahlbergh (se undertecknads art. i Nya Dagligt Allehanda, Stockholmsuppl., 1925 ^{12/7}).

I Upplands Fornminnesförenings tidskr., band II, s. 303, omtalas magister Jacobus Gisonis. Enligt epitafiet i Veckholms kyrka, uppsatt av hans son, *Gisle Jakobsson*, dog han 1583 ^{15/6} i en ålder av 62 år efter att i 4 lustrer ha förestått församlingen; han hade som yngling upptänd av kärlek till dygd och konst besökt lärda skolor och akademier i Tyskland etc. Han skulle således ha varit kyrkoherde i Veckholm 1563—1583. I mitt arbete »Holmiana et Alia», bd III, förekommer Jacobus Gisonis bland de utrikes studerande svenskarna. Jacobus Gijetszels Upsaliensis blev inskriven vid Rostocks akademi 1542 ^{8/4}, Jacobus Giesler vid Wittenbergs i augusti 1543 och Jacobus Gyslerus Upsaliensis vid Leipzigs universitet sommaren 1545. Det finnes intet tvivel om, att det är vår man, som avses. Däremot är osäkert, om han kan anses vara identisk med den Jacobus från Värmland, som blev baccalaureus och magister i Rostock 1552 ^{16/2} (se »Holmiana et Alia», bd III, s. 61). Troligen förhåller det sig dock så, att han kallas Upsaliensis 1542 och 1545, betyder naturligtvis endast, att han kom från Uppsala universitet och utgör intet hinder för att han kunnat vara värmlänning.

Samma sommar som Jacobus Gislonis kom till Leipzig, alltså 1545, anlände även Olaus Medelpadius dit. Denne är identisk med *Olaus Petri Medelpadius*, som sedan blev kyrkoherde i Stockholms Storkyrka. Han må icke förväxlas med den store reformatorn Olaus Petri (Phase), som levde långt tidigare. Det faller av sig självt, att de båda svenskarna, som samtidigt kommo till Leipzig, kände varandra. Bekantskapen fortsattes och resulterade i äktenskap mellan barnen, i det att Jacobus Gislonis' ovannämnde son, *Gisle Jakobsson*, som var tullnär i Åbo, gifte sig med *Margareta Olofsdotter*, vilken var dotter av Olaus Petri Medelpadius. Den sistnämnde var gift med *Karin Gregersdotter*. Genom giftet med Margareta Olofsdotter ökades helt säkert Gisles anseende, så mycket mera som mästern Olofs båda andra döttrar gjorde förmånliga partier. Dottern *Katarina Olofsdotter* blev gift, först med befälningssmannen över Stockholms och Uppsala län *Isak Nilsson* (fader till Richard Isaksson, adl. Rosencrantz af Granhammar), och sedan med ärkebiskopen *Laurentius Paulinus Gothus*. Av mästern Olofs andra barn blev en dotter hustru till »*Per Jespersson* i Mariestad» (se nedan), som han kallas i Stockholms stads tänkebok 1599^{20/10} (»Holmiana et Alia», bd V, s. 713); en son, *Anders Olofsson*, var kansliskrivare ännu 1631 (han vigdes som sådan 1617^{24/12} vid jungfru *Margareta Nilsson* enligt F. U. Wrangels edition av vigselboken för S:t Nicolai kyrka i Stockholm 1609—1700).

Jully Ramsay har gjort det antagligt (se PHT 1906, s. 91, och hennes a. a. »Frälsesläkter»), att majoren *Isak Svanfelts* fader, löjtnant *Isak Gislesson*, var son av tullnären i Åbo Gisle Jakobsson. Men denne var med säkerhet kyrkoherden Jacobus Gislonis' son och den sistnämnde således stamfader för finska släkten Svanfelt.

Per Jespersson representerades vid ovannämnda tillfälle 1599^{20/10} av hertig Karls troman och sekreterare Henrik Henriksson, vilket visar, att han besatt högt socialt anseende. Man har kastat fram tanken, att Per Jespersson kanske var son till den bekante superintendenten *Jesper Marci* i Mariestad, fader till Erik Jespersson, adl. Lilliesköld. Hypotesen tilltalar i hög grad. Enligt ättartavlorna var Erik Jesperssons svärfader kamrerare i Kanslikollegium, där Per Jesperssons svåger, Anders Olofsson, var kanslist. Likaså torde beaktas, att Erik Jespersson upprepade gånger tjänstgjorde i Finland (där han bodde hela sin senare levnad) och hade intressen där likasom Gisle Jakobsson. Men viktigast

äro dock två andra omständigheter. Dels var namnet Jesper ytterst sällsynt, dels Mariestad, som grundades 1582, sannolikt mycket obetydligt och folkfattigt 1599, då »Per Jespersson i Mariestad» omtalades. I huvudregistret till »Holmiana et Alia» omfattar förnamnsregistret 185 sidor, medan namnet Jesper endast upptager några rader. Om man räknar med att Mariestad 18 år efter grundläggningen blott hade några få hundratal invånare, förefaller det icke troligt, att där samtidigt skulle ha funnits två personer med namnet Jesper så väl kända, att en son kunnat angivas som »Per Jespersson i Mariestad», utan varje titel eller annan bestämning.

Recensioner.

— Prosten Axel Quist har ägnat sin församling två vackert utstyrda volymer (*Ösmo. En Södertörnsförsamlings historia. Omfattande Ösmo socken och Nynäshamns köping*. D. 1—2. Sthlm 1930. Illustr. Med 1 karta. Diakonistyrelsens förlag i distr. Tills. häft. kr. 15:—) och på samma gång riktat den svenska topografiska litteraturen med ett verk, vilket får betecknas som ett bland de bästa i sitt slag. Detta gäller såväl planen för det hela som forskningen och utförandet. I den första delen sysselsätter sig författaren huvudsakligen med socknens allmänna historia, varvid han haft tillgång till sakkunnig hjälp med de avdelningar, som röra ortnamn, forntid (arkeologi) och allmogekultur. Ett eller annat misstag har väl likväl insmugit sig i framställningen, ehuru dessa, efter vad anm. kunnat finna, blott beröra detaljer. S. k. stadghemman voro exempelvis icke, såsom förf. antager (del I, s. 77 f.) »sådana som uppodlats inom samma rågång med andra hemman» (dessa bruka kallas avgärdahemman), utan »sådana, som i stället för att hava varit underkastade de årliga skattläggningarna åtagit sig att för alltid betala en viss ränta eller stadga» (Linde). När förf. vidare omtalar 1500-talets torpare såsom de första prototyperna till senare tiders funktionärer med samma namn, bör det påpekas, att »torp» i det sextonde seklet var benämningen på en gård, som skattlagts till mindre än ett halvt mantal, varför begreppet vanligen är liktydigt med ett fjärdedels hemman, vilket ju är något helt annat än vad vi mena med (dagsverks-)torp, som icke äro skattlagda, och vilkas brukare icke i allmänhet äro ägare till den av dem odlade jorden. När det vidare berättas (bd I, s. 110), att Margareta Törnflycht var den första av adelsfruarna i Ösmo, som skrev sig med sin mans namn, ett bruk som »eljest blev vanligt först mot slutet av 1700-talet», kunde det varit skäl att omtala, hurusom den försträmnda frun säkerligen så förfor helt enkelt därför, att hon i sig själv var ofrälse (hon hette Andersen), och att i liknande fall alltid (även på 1600-talet) det förnämligare namnet kom till användning. Ja det finns exempel från dessa tider på omgifna fruar, som även under sitt andra äktenskap begagnat första mannens namn, om detta syntes dem mera ansevärt (alldeles i stil alltså med de moderna fränskilda friherrinnor, födda med namn på -son, vilka än i dag hava svårt att avstå från en gång ernädda sociala företräden). Men eljest är iakttagelsen alldeles riktig, och sakförhållandet hade till följd, att mammans i tidens handlingar är särdeles svår att skilja från sin dotter, som också kallade sig fru Margareta Törnflycht, ehuru hon var gift grevinna Lillien-

stedt. — Gångse rykten om äldre ruiners forna användning till kloster äro ju i alla trakter mycket mera vanliga än verkliga klosterruiner, och förf. hade därför ej behövt lämna den något långsökta förklaring han givit (del I, s. 67 f.) för att även Hammersta ompunnits med liknande sägner. Då han emellertid funnit det troligt, att det i detta fall skulle bero på någon föreställning om den föregivna släktskapen mellan en av Hammersta ägare och den heliga Birgitta, är en sådan förmodan omöjlig redan av den anledningen, att det uppgivna svågerskapet aldrig ägt rum. Det beror nämligen på ett misstag, när det i Historiska handlingar, d. I, s. 13, säges, att Birgittas syster Margareta skulle varit gift med Nils Ingevaldsson till Hammersta. Birgitta hade visserligen bl. a. en syster Margareta, men denna var död redan 1315 (Hans Hildebrand, »Heliga Birgitta», s. 17; DS n. 2008), då lagmannen herr Birger Petersson som sina arvingar nämner sonen Israel och döttrarna Katarina och Birgitta. Av dessa var Katarina g. m. Birgittas svåger herr Magnus Gudmarsson. Nils Ingevaldsson åter omtalas i handlingarna först långt efter 1315, och hans maka var (DS n. 4711) Katarina Gregersdotter (två snedbjälkar), såsom uppvisas redan i Schlegel och Klingspors ättartavlor (ätten Grip) och även påpekats av K. H. Karlsson i Västergötlands fornminnesförenings tidskrift (bd 2, h. 8—9, s. 182). Men sådana små inadvartenser betydya i detta fall icke så mycket och äro för visso långt sällsyntare i Quists bok än vad som är dagligt bröd i hembygds litteraturen. För Personhistorisk tidskrifts läsekrets ligger för övrigt icke arbetets tyngdpunkt i den allmänna delen utan i den förträffliga redogörelsen för Ösmo olika gårdar, vilken uppvisar deras ägare under gångna tider och gör ett synnerligen vederhäftigt intryck. Framställningen omfattar samtliga jordeboksenheter och är således särdeles fullständig. I allmänhet meddelas också förf. de olika gårdarnas jordnatur, men det skulle ej skadat, om detta skett med större konsekvens och även naturväxlingen uppmärksammats. Utan uppgifter härom, är det nämligen mycket vanskligt att i byar med flera gårdar identifiera dessa. För att nämna ett exempel, blev det gamla frälsehemmanet i Mälby inlagt i de två övriga och försvann därmed ur jordeböckerna. Ett av de sistnämnda, som var arv och eget, donerades däremot 1590 till Helena Magnusdotter (hertig Magnus' oäkta dotter, gift Yxkull) och kom till följd därav att överflyttas till frälse. Då förf. talar om »frälsehemmanet» i denna by, menar han emellertid donationshemmanet, vilket dock reducerades som gammalt arvgods och således ej erkändes som frälse av reduktionsmyndigheterna, förrän det sedermera utbyttes. Med fullt iakttagande av ovanstående regel skulle vidare äganderättsförhållandena i Jursta kunnat klarare framläggas. Förf. omtalar, att ett hemman i denna by 1666 utbyttes från kronan av Robert Lichton. Hade han följt denna egendom längre tillbaka, skulle han funnit, att det var samma gård, som Gudmund Slatte 1533 tillbytt sig från Gustaf I och, då denne likväl ej släppte den ifrån sig, återvanns av den förres styvson Nils Ryning inför Erik XIV:s nämnd 1561. Den förblev därefter frälse, till dess att den byttes till krono 1663 av Kristina Posse och hade således haft sistnämnda natur endast tre år, innan den genom

det nämnda bytet med Lichten åter blev frälse. — Om än icke så mycket kan vara att säga om var och en av de mindre gårdarna, som sakna »historia» av allmänare intresse, har förf. med berömvärd omsorg lämnat värdefulla meddelanden om deras bebyggelse, resp. avhysning, och om deras anslutning till de större komplexen. För de mera betydande egendomarna sväller skildringen ut till verkliga monografier, vilka med smak och omsikt gjorts högst läsvärda genom däri infogade personhistoriska notiser särskilt av sådan art, som belysa vederbörandes insatser för godsets eller församlingens bästa. Han har vid utarbetandet av denna avdelning flitigt använt kammar-, lands- och riksarkivens samlingar, men vid sidan av dessa också utnyttjat kyrko-, domstols- och gårdsarkiv samt till och med sådana på sidan om allfarsvägarna liggande källor, vilka kunnat uppsparas i Allmänna brandförsäkringsverkets och Södertälje kanalverks m. fl. handlingar, för att icke nämna tillgänglig och noggrant citerad tryckt litteratur. Av allt detta, rätt utnyttjat, bör ju kunna bliva något förnämligt, och förf. är att lyckönska till resultatet, som bär vittne om ett intelligent och intresserat samt mödosamt arbete. En jämförelse med övriga Södertörn-socknars skildrare (Palmquist, Botkyrka, och Westerin, Västerhaninge) ger också vid handen, huru överlägsen Quists bok är gent emot föregångarna. De senare vimla av obestyrtka och bevisligen felaktiga uppgifter, då däremot Ösmoboken endast i undantagsfall inrymmer smärre oriktigheter, som det tyvärr får anses så gott som omöjligt att alldeles undvika. Då det sålunda om Dyvik säges, att Lars Andersson 1573 fick av kronan tillbyta sig denna gård, är förhållandet icke blott det motsatta, men även personnamnet är förvanskad. Dyvik var ett arv- och egethemman, vilket (liksom även Tott-näs) 1562 igenbördades av Johan Pedersson (Bååt). Denne behöll det dock endast en kortare tid, varefter det ingick i Claes Anderssons (Ekeblad) byte med kronan, som därefter innehade gården, till dess att den 1627 (ej 1626) såldes till Erik Bielke. — Då Berga säges 1600 hava från kronan inköpts av Claes Bielke, som just vid den tiden sett sina egna gods indragna till kronan, kan visserligen det påtagligt orimliga i uppgiften ej narra den initierade, men hur saken verkligen förhöll sig, får man i alla fall ej veta. Hemmanen tillhörde i själva verket redan 1562 Bielkes svärfader Lars Fleming och hade säkerligen tillfallit den förre genom arvet med hans första fru. Samma gårdar köptes för övrigt icke 1700 från kronan av Olof Törnflycht, men tillföll honom samma år genom byte. På tal om Claes Bielkes gods kan det vidare erinras därom, att sekvestern drabbade honom 1599 (ej 1602 som förf. på några ställen antager) men att det kan vara fråga om, huruvida Nynäs verkligen någon tid varit indraget. Detta gods var nämligen vid denna tid utarrenderat till Jeronimus Dickmeyer, som veterligen kvarstannade på platsen, även sedan egendomen 1602 restituerats till Bielkes barn. Förf. förmenar, att Nynäs därefter skall hava ägts av sonen Nils Bielke, men då denne dog kort tid därefter (antagl. 1607), tillföll godset i alla händelser vid sistnämnda tidpunkt hans syster Margareta, vilken 1613 gifte sig med Axel Ryning († 1620), som uttryckligen skrev sig till Nynäs (så i Älvsborgslösenhandl.), och det var som suc-

cessor matrimonii Gabriel Gustafsson Oxenstierna någon tid där posiderade. Till egendomen hörde då också frälsehemmanet i Vansta, vilket Oxenstierna således icke alls ärvt från Claes Bielke 1623. Det hade tillhört hans hustru åtminstone femton år tidigare. När hon slutligen dog barnlös 1629, kom Nynäs till brodern Erik Bielke, och denne har alltså icke där efterträtt varken den ovannämnde Nils Bielke eller sin fader, såsom förf. (bd II, s. 7) låter förmoda. I tider, då jorden ofta nog betraktades mera som släktens än individens tillhörighet, kan det visserligen stundom skjuta över målet att göra alltför skarpa distinktioner mellan den enes och den andres av samma familj andel i arvgodsen, men av det ovarsagda torde likväl framgå, att Margareta Bielke ej gärna kan alldeles utelämnas ur ägarelängden för Nynäs, om denna skall kunna kallas luckfri. Det ligger också i sakens natur, att när det gäller att bygga upp en historik på grundvalen av ett större eller mindre antal data, som blivit (vanligen genom efterföljande tvister) bevarade till eftervärlden, men aldrig kunna tänkas fullständiga, ger så gott som varje nytt fynd anledning till händelseförloppets beriktigande eller i varje fall till insiktens fördjupande från den mera förenklade åskådning, som blir en följd av ofullkomligt vetande. Man kan därför beträffande topografien ej vara nog försiktig beträffande de ofrånkomliga intervallerna mellan två fixa tidpunkter, ty de förra kunna innehålla snart sagt vilka överraskningar som helst.

En annan avdelning av Quists arbete, som bör framhållas, är beskrivningen av socknens kyrka, vilken i mångt och mycket påminner om de bekanta inventarierna i det stora samlingsverket »Sveriges kyrkor» och således innehåller bl. a. redogörelse för huvudbaner och förnämligare gravar med deras inskriptioner, som ju alltid hava personhistoriskt intresse. Till detta kapitel ansluter sig historiker över socknens ecklesiastika boställen, som givit anledning till åtskilliga addenda beträffande innehavarnas biografier och således utgöra ett ej föraktligt supplement till stiftets herdaminne. Om Nible komministergård kunde hava antecknats, att den en tid varit frälseäggarens sätesgård, innan den 1680 donerades till kaplansboställe. Boken, som åtföljes av en karta, är försedd med utförliga ort- och personregister. Mot det sistnämnda bör anmärkas, att 1500-talsmänniskorna stundom äro uppförda under patronymika, vilka med fördel bort utbytas mot förnamn som uppslagsord. Erik Ersson har aldrig varit någon herr Ersson, utan rätt och slätt Erik, som till skillnad från övriga med samma namn gärna må heta Erik Ersson, men aldrig Ersson, Erik. Förf. har för övrigt själv dragit sig för att sätta Lucretia Magnusdotter bredvid Månsdotter, Kerstin, men ej tagit konsekvensen av denna riktiga instinkt.

Aqut.

— *Bonniers. En bokhandlarefamilj.* Anteckningar ur gamla papper och ur minnet av Karl Otto Bonnier. I. Gerhard Bonnier 1778—1862. II. Adolf Bonnier och hans bröder. 1. 1830- och 1840-talen. Sthlm 1930. 8:o. 79 s., 3 pl., 2 facs., ill. + 172 s., 8 pl., 5 facs., ill. Häft. kr. 10:—. III. Adolf Bonnier och hans bröder. 2.

1850-, 1860- och 1870-talen. Sthlm 1930. 8:o. 252 s., 15 pl., 4 facs., ill. Häft. kr 10:—.

Detta stora, intressanta släkt- och affärshistoriska verk är utan jämförelse det innehållsrikaste arbete, som hittills utkommit om något av Sveriges bokförlag. Också för vår litteraturhistoria är det därigenom av betydelse. Jämsides med teckningen av historien om Albert Bonniers förlag och dess utveckling löper skildringen av släkten Bonnier under 1800-talet. Förf. har genom detta lyckliga grepp förlänat sin framställning större djup och rikare mänskligt intresse: vi lära känna växelspelet mellan individerna, de olika personliga inflytandena på förlagsverksamheten. I motsats mot så många andra familjer i Sverige — icke minst de litterära — har familjen Bonnier bevarat en rik skatt av brev. Karl Otto Bonnier kan på grundvalen av dem ge intima karaktärsteckningar och i detalj följa, hur de olika verksamhetsgrenar, som familjemedlemmarna ägnade sig åt — bokhandel, tidsningsutgivning och bokförlag — berodde och bestämdes av de olika personernas åsikter och levnadsöden. Den svenska personhistorien har mycket att hämta ur »Bonniers».

Författaren har lyckats spåra sin släkt till början av 1700-talet, då farfadern till Gerhard, som antog namnet Bonnier, föddes i en by i Böhmen. Han flyttade 1801 till Köpenhamn, där han öppnade en bokhandel och köpte ett lånbibliotek; snart var han även förläggare; till hans förlagsartiklar hörde bl. a. vetenskapliga verk av Elias Fries och C. P. Thunberg. Gerhards son Adolf Bonnier flyttade över till Sverige 1827, där han började med lånbibliotek och bokhandel i Göteborg. Fem år senare slog han sig ned i Stockholm. Liksom sin far började även han ganska snart att intressera sig för förlagsverksamhet, och denna vart efter hand hans förnämsta affär. Han förvärvade till sitt förlag bl. a. fru Lenngrens och Bellmans verk och utgav ett stort antal för sin tid utmärkta upplagor av berömda svenska författare jämte en mängd andra förnämliga bokverk. Det var emellertid icke han utan hans yngre broder Albert, som bar marskalkstaven i sin ränsel. Till en början var han anställd hos brodern, men började redan 1837 som sjuttonårig en förläggarverksamhet i smått. Först ett stycke in på 1840-talet blir den av någon betydelse: 1844 kom julkalendern Svea, och småningom vart svensk vitterhet en viktig del av hans förlag. A. A. Afzelius, August Blanche, G. H. Mellin, Johan Jolin och H. B. Palmær äro bland de tidigaste inhemska författarna på Albert Bonniers förlag, alla redan före 1850.

De tre följande årtiondena växer förlaget oavslåtligen om också icke snabbt och icke heller utan svårigheter. Den utomordentligt sakrika och fylliga skildringen av de olika förlagsföretagen ger mycket intressanta, ofta högst oväntade upplysningar om publiksmak och tidskonjunkturen. Missräkningarna kunde vara lika överraskande som bokhandelssuccéerna. Den lugna objektivitet, med vilken författaren lägger fram erfarenheter och resultat, är över allt beröm. En så klar bild av 1850-, 60- och 70-talets bokhandelsförhållanden och den stora allmänhetens intressen på detta område, som man får av detta verks tredje del, har man icke förut kunnat göra sig. Mycket talrika och intressanta äro de ut-

drag, som göras ur förlagets korrespondens. Om Albert Bonniers framgång var stor, så var den också välförtjänt, det visas ojävt genom denna väl dokumenterade redogörelse för hans kloka, försiktiga men allt annat än räddhågade, outhärligt energiska ledarskap av firman. Att han hade den klaraste blicken och den vidaste synen av de samtida förläggarna, är otvivelaktigt. Det kommer förvisso att ytterligare bestrykas av den fjärdedel av detta verk, som är ätt vänta nästa år och som skall omfatta 1880- och 1890-talet, de litterärt viktigaste av förra århundradets andra hälft. — I kortare avsnitt behandlas i tredje delen även Felix Bonniers verksamhet i Göteborg, där han bl. a. uppsatte Göteborgsposten, och avslutas historien om Adolf Bonniers förlag, som övertogs av hans son Isidor, vilken omsider lät det uppgå i Albert Bonniers.

Särskilda lovord måste ägnas den stilfulla utstyrelsen med de många facsimilen och noggrannheten i alla faktiska uppgifter. Jag har icke bland de många tusen data funnit mer än en enda onöjaktighet. Vid den befogade anmärkningen, att ingen mer än Albert Bonnier under de tjugutre åren efter C. J. L. Almquists flykt från Sverige 1851 gjorde något försök att återväcka intresset för hans diktning, säger förf. (sid. 209), att emellan detta år och 1874, då Bonnier förestaltade den av A. T. Lysander utgivna upplagan, utkommo inga andra av Almquists verk än hans Rättstafningslära och ett omtryck av Imperialoktaven I. Det är icke riktigt. Hans Lärobok i geometrien kom i fjärde uppl. 1853, Svensk språklära i fjärde uppl. 1854, Kapellet och Grimstahamns nybygge i nya uppl. 1870, Arbetets åra likaså 1861 och Gråkappan i åtta olika uppl. 1852—63. Därjämte utgavs ju hans i Amerika författade »Anekdoter såsom bidrag till Guldmakeriets Historia» 1867.

Ruben G:son Berg.

— Ett kulturhistoriskt praktverk av hög rang är Agnes Brantings och Andreas Lindbloms stora monografi över *Medeltida vävnader och broderier i Sverige* (I—II. Upps., o. Sthlm, Almqvist & Wiksell, 1928—29). Den senast utkomna, andra delen behandlar utländska arbeten. Del I (132, xxvi s., 110 pl., varav 24 i färg, ill. Folio) åter, som rör svenska arbeten, har utom sitt konsthistoriska värde även en icke ringa betydelse för svensk personhistorisk medeltidsforskning. Arbetet innehåller nämligen dels i planschavdelningen talrika avbildningar av vapen och donatorsinskrifter, dels i textavdelningen en mängd ingående kommentarer härtill. Personhistoriskt givande äro särskilt tredje och fjärde kapitlen om respektive ylle- och linnebroderier samt broderier med guld, silver, silke och pärlor. Ehuru ett stort antal av de meddelade identifieringarna tidigare verkställt av andra forskare, ha även utg. nedlagt ytterligare möda härpå. I varje fall ger det stora arbetet en enastående samlad översikt över hela det behandlade området. Här möta bilder av och studier över kända dyrgripar, såsom Holmger Knutssons gravtäckte från Sko, Linköpingsbiskopen Kettel Karlssons (Vase) mitra, den av Sten Sture d. ä. och Ingeborg Tott till Vadstena klosterkyrka trol. 1489

skänkta korkåpan av röd sammet, ornerad med liljor, rosor, blad och stjärnor, ärkebiskopen Jakob Ulfssons (örnfot) mässhake från 1482, biskop Lydeke Abelssons (två sparrar) av Västerås praktkåpa av grön brokadsammet o. s. v., samtliga prydda med donatorsvapen. Å vackra brudpällar återfinnas Bielke-, Gyllenstierna-, Vinstorpaättens och andra vapenbilder. Det intressanta altarbrunet från Linköpings domkyrka (Vadstenabroderi) bär bl. a. den myndige biskop Knut Bossons (Natt och Dag) på originalet i guld och blått delade sköld och (säkerligen) Vadstenaabbedissan Ingegerd Knutsdotters lejon (på originalet silver i blått fält) under hjälm med tvenne oxhorn, smyckade med fännikor. Identifieringarna av vapen, namn och initialer verka i allmänhet väldokumenterade och övertygande eller, i många nödvändigtvis tvivelaktiga fall, uppslagsrika. Endast på ett par punkter skulle anm. vilja tillåta sig några kommentarer (jfr nedan s. 236). Sålunda är det en lapsus, då å s. 98 (not 2) ang. bräm och ryggsköld (nu i Västergötlands fornminnesförenings museum i Skara) från en numera försvunnen korkåpa från Skara domkyrka anges, att Skaradekanen Johannes Johannis fört det s. k. Storevapet. Detta, som består av sparre över stjärna, utvisas av plansch 62 vara det, som fördes av kaniken, sedermera ärkedjäknen i Skara Magnus Amberni (Ambjörnsson). Den rätta attribueringen förekommer i den av Lindblom och Isak Collijn redigerade, viktiga katalogen över Birgittautställningen 1918 (s. 97—98). Beträffande det medeltida altarbrunet å antependium (nu i Örebro museum) från Ödeby kyrka har identifieringen av de åtta vapensköldarna på sin tid gjorts av Carl R. af Ugglas och S. Wallin. Vapnen, utförda i applikation på röd granatäpplemönstrad sammet, tillhöra bröderna Laurens och Ivar Axelssöner (Tott) med fruar (Katarina Eriksdotter Nipertz och Magdalena Karlsdotter Bonde) och deras brorsdöttrar Ingeborg Åkesdotter och Ingeborg Filipdotter (Totte) samt dessas män, Sten Sture d. ä. och herr Göstaf Karlsson (gumsehuvud). I och för brunets datering anges för dessa personer deras dödsår, vilka även återgivas i 1929 års »Vägledning genom samlingarna i Örebro slott». Onödiga äro i detta fall de utsatta frågetecknen vid herr Ivar Axelssons och fru Ingeborg Åkesdotters dödsår, respektive 1487 och 1507. Herr Ivar, vilken som bekant 1487 måste övergiva Gotland och flyttade till sitt slott Lillö i Skåne, dog enligt »Calendarium Trollianum» den 1 okt. s. å. (Styffe, Bidrag, del 4, inledn., s. 77). Alldeles avgörande är i alla händelser, att kung Hans i brev från Korsör den 7 okt. s. å. till fru Magdalena i utanskriften kallar henne »relicte domini Juari Absolonis militis» (brevet tr. av J. H. Schröder redan 1821, omtr. av L. Weibull i »Lunds ärkestifts urkundsbok», bd 5, 1921, s. 36, nr XLIII). Vad fru Ingeborg angår, har Gottfrid Carlsson i denna tidskrift 1920, s. 105, med åberopande av E. Grönblads »Nya källor till Finlands medeltidshistoria» (s. 352) uppvisat, att Sten Sture d. ä:s gemål avled i dec. 1507. Oriktig är i Branting-Lindbloms arbete den (s. 110) i samband med Ödebybrunet gjorda identifieringen av det av Sten Sture 1483 köpta Berg (i Ödeby) såsom varande det senare Käggleholm. Det var i stället sätesgården Tuna i Ödeby, som omkr. 1550 fick namnet Käggleholm (J. A. Almquist, Lokalförvaltningen, I, s. 302).

Agnes Brantings och Andreas Lindbloms stora textilarbete är på sitt område ett standardverk av monumentala mått. Den praktfulla utstyrelsen är en fägnad för ögat men givetvis ha kostnaderna också medfört, att verket, som i övrigt är tryckt blott i liten upplaga, finner väg till endast få privatpersoner och huvudsakligen blir en de offentliga bibliotekens skatt. Där skall det emellertid av många intresserade uppsökas och studeras.

B. H—d.

— Med anledning av Karlskrona stads 250-åriga tillvaro beslöto därvarande stadsfullmäktige redan 1922 förberedande åtgärder för åstadkommande av en historia över stadens uppkomst och utveckling under det gångna fjärdedels årtusendet. Sedan en redaktionskommitté tillsatts, fick skriftställaren J a n r i k B r o m é i uppdrag att utarbeta det planerade verket. En första och en tredje (sista) del hava i år sett dagen med titel *Karlskrona stads historia* (del I: xi, 586 s., 8 pl., 4 kartor, ill.; del III: xi, 560 s., 3 kartor; pris pr del häft. kr. 12: —). De omfatta åren 1680—1790 och 1862—1930. Gränsåret för den första volymen, som Bromé ensam författat, har valts, emedan staden 1790 så gott som alldeles avbrändes, varvid dess arkivalier i stor utsträckning blevo lågornas rov. Perioden omfattar alltså det äldre Karlskronas öden i motsats mot vad som med ett visst fog kan kallas den nya staden. Förlusten av de handskrivna lokala källorna till denna tidsskildring har nödvändiggjort uppsökandet från skilda håll av spridda underrättelser, som ej kunna förväntas annat än delvis ersätta vad som gått förlorat. Detta oaktat kan resultatet betecknas som relativt gott. Huvudvikten har lagts på en rätt uttömmande redogörelse för själva stadsbildandet, vilket i detta fall liksom på flera andra ställen i vårt land kom till stånd genom ett kungligt maktbud och således icke som den naturliga avslutningen av en tidigare utveckling eller till följd av ortens anpassning efter de lokala behoven. Också sammanhänge ju Karlskronas tillkomst helt och hållet med beslutet om flottstationens förflyttning från Stockholm till Blekingeskären och kan ur denna synpunkt sägas vara av artificiell natur. Bromé har därför med rätta ägnat örlogshamnens tillblivelse en dryg del av sin skildring, och det är med nöje läsaren tager del av det nästan dramatiska förloppet, då denna betydelsefulla nyskapnad snart sagt stampades fram ur marken på de små holmar, som förut hyst endast ett magert bondehemman och några fiskestugor. Vid sidan härav verkar fortsättningen i den första delen mindre fast komponerad, vilket tvivelsutan härrör av den påpekade bristen på kontinuerliga källserier. Men vad som är särskilt ägnat att tillvinna sig intresse från Personhistorisk tidskrifts läsare, är det betydande utrymme, som givits åt märkesmännens biografier. Främst står bland dessa givetvis Hans Wachtmeister, vars minne ägnats en vacker hyllning, på samma gång som ett försök gjorts att bemöta de mindre fördelaktiga omdömen om denne, som finnas exempelvis i Nordisk familjeboks andra upplaga. Men även magistratens medlemmar och prästerskapet m. fl. behandlas på ett sätt, som förefaller att hava frambragt nya landvinningar. Detta gäller måhända i främ-

sta rummet de förstnämnda, som icke förut varit föremål för någon monografi, då däremot prästernas data ju i huvudsak förut äro kända. Man skulle dock kunna anmärka, att ehuru författaren varit i sin goda rätt att förbigå flertalet amiralitetspredikanter, det dock icke varit ur vägen att i källförteckningen vid sidan av Cavallins herdaminne omnämna Anders Roos' anteckningar om dessa prästmän 1680—1770, vilka publicerats i 29:e årgången av denna tidskrift. Underligt är också, att Anreps upplaga av Adelns ättartavlor genomgående använts i stället för Elgenstiernas edition, som icke alls citeras. Men detta berör icke det nya, som författaren framdragit ur otryckta källor och som ofta använts till att i anekdotens form belysa karaktärerna i det persongalleri som får passera revy. Rec. har också intrycket av, att boken ur denna synpunkt ej får lämnas obeaktad av den biografiska forskningen, för vilken ett register i arbetets slut bör lätta mödan. Detsamma kan i viss mån sägas även om den sista delen, som innehåller redogörelser för stadens förvaltning och olika institutioner under det sista halvseklet, författade av Bromé jämte en mängd andra sakkunniga. Där förekomma dessutom bl. a. ett porträttgalleri över den nuvarande uppsättningen stadsfullmäktige samt en förteckning över de donationsfonder, över vilka staden eller dess olika myndigheter förfoga. Men också övriga avdelningar giva bidrag till de i skilda riktningar verksamma männens karakteristik, om än inga egentliga biografier kunna väntas förekomma i en framställning, som till föremål har det moderna samhället. — Till det yttre är denna stadshistoria förnämlig och ger ett övertygande vittnesbörd om typografiens höga ståndpunkt i sjömansstaden. Till de talrika planscherna (även färglagda) och de väl valda illustrationerna hava emellertid klichéerna levererats från Stockholm (W. Silfversparres grafiska abol. och Bergström & C:o). Alldeles fri från tryckfel är dock icke texten. Till författarens skuldregister och ej till sättarens hör väl dock det i svenska språket nyinförda ordet biskopat (för episkopat). Det finnes ej i Svenska akademiens stora ordbok, och man får hoppas, att det ej heller på författarens auktoritet kommer in i något blivande supplement.

Aqui.

— Paul Fröberg, *Smärtans och kärlekens kavaljer. Från C. W. Böttigers ungdom*. Sthlm, Wahlströms & Widstrands förlag, 1930. 8:o. 169 s. Häft. kr. 5:75.

Om C. W. Böttigers för ett år sedan utgivna självbiografiska anteckningar ge en oväntad belysning åt hans utvecklingsår från den åldrande mannens synpunkt och med hans överlägsna och strama skildringskonst, så är det i stället en med traditionen överensstämmande bild av den unge bortfjäsende uppsalapoeten, som träder fram i föreliggande bok. Den väl valda, lätt satiriska titeln får genom de samtida dokument, på vilka framställningen genomgående är baserad, sitt givna berättigande.

Först gäller det gymnasistårens vänskapskult, representerad av Västeråskamraten Axel Eurén, Schillerdyrkaren. Som gammal prost

har han upptecknat sina minnen, och författaren har på grundval av dem och bevarade brev lyckats skapa en levande och sympatisk bild av denne Böttigers ungdomsvän. Icke minst intressant är hans förhållande till C. J. L. Almquist, som han sammanträffar med i Värmland sommaren 1824, då Almquist just satt i verket sin länge närda plan att leva bondeliv. Lika starkt som den unge svärmiske studenten Eurén till en början attraheras, lika livlig blir slutligen hans avsky för — det är hans egna ord — »denne förfärligt demoniske, ormlikt tjusande natur». Axel Eurén är den bland Böttigers vänner hos vilken han finner den bästa resonansen för sin romantiska sentimentalitet och för de dikter i vilka den tager sig uttryck. Men först och främst eftersträvar han en sådan resonans från känsliga och ömma kvinno själar.

Det är ett fängslande och växlande galleri av kvinnogestalter, som träder läsaren till mötes i Paul Fröbergs bok. Grevinnan Augusta Löwenhielm, den gustavianska skönheten med ännu på ålderdomen bevarad charm och en pikant blandning av världskloket och fårfylld sensibilité, den musikaliska och eteriska Adolfin Murray, Charlotte De Geer, som under Böttigers tio år på Frötuna växer upp till att bli alltmera farlig för den unge informatorns lugn, Mathilda d'Orozco, som tjuisar honom med sin sprittande sydländska livfullhet, Ava Wrangel, den av hela Uppsala beundrade Ava Wrangel, som han ger italienska lektioner och som blir hans stora kärlek. Slutligen är det Malla Silfverstolpe, en lika fullödigg representant för romantikens epok som Augusta Löwenhielm för gustaviansk tid.

Författaren har haft tillgång till de outgivna årgångarna av Mallas memoarer och med utnyttjande av dem ägnat sista kapitlet av sin bok åt den åldrande Mallas vänskapsförhållande till Böttiger. Han är den tredje i den rad som inledes av Per Ulrik Kernell och fortsättes av Adolf Lindblad, föremål för samma hängivenhet, på en gång moderlig och svärmisk. Då han kommer hem sjuk från en utländsk resa, skaffar hon honom ett rum i ärkebiskopshuset, där hon själv bor, för att kunna vårda honom. Men Böttiger var en alltför kylig och fåfång natur att i längden kunna motsvara hennes romantiska ideal, och det slutar med att hon i sitt hjärtas bitterhet skriver i sin dagbok: »Mycket bedrog jag mig i anseende till honom.»

»Smärtans och kärlekens kavaljer» är ett välkommet bidrag till de skildringar från romantikens och efterromantikens Uppsala, som låtit det leva upp på nytt för sena tiders barn.

S. Lhd.

— Tjänstemannen hos rederiaktiebolaget Nordstjernen Thure Johansson har utgivit ett digert släkthistoriskt arbete, betitlat *Anders Ols ättlingar, Genealogiska och biografiska anteckningar* (Sthlm 1930. 4:o. 464 s. Ill.), av vilket femtio exemplar numrerats (pris 50 kr., hos utg. 35 kr.; återstående uppl. 35, resp. 20 kr.). Anders Olofsson, som på 1600-talet var bonde i Näsby (Arboga landsförsamling) och dog 1705, var förf:s farfarsfarfarsfarfars far. Titeln är så till vida något missledande, som det ej är fråga om denne stamfaders alla avkomlingar. Såväl han som hans son rusthållaren Anders

Andersson efterlämnade nämligen barn, rörande vilkas posteritet ingenting meddelas, men den sistnämndes son, nämndemannen Olof Andersson († 1769) hade sju barn, och det är dessas samtliga efterkommande som varit föremål för förf:s redogörelse. Han har därvid ej nöjt sig med att upprätta ett släktheregister i vanlig mening, utan medtagit även de kvinnliga linjerna. Att arbetet på detta sätt svällt ut, är ganska förstäligt. Resultatet har också blivit ej mindre än 538 tabeller och kan alltså tävla i omfattning med *Genealogia Sursilliana*, som väl hittills i litteraturen stått oupphunnen i fråga om materialets mångsidighet. Men då sagda klassiska verk upptager så gott som endast namn och årtal, har Johansson sökt att utöka de biografiska notiserna till större fullständighet bl. a. genom användandet av domböcker och dessutom illustrerat sin bok med hundratals bilder, till det mesta porträtt. Det kan givetvis ifrågasättas, huruvida detta slags genealogier icke skju- ter över målet. Att sammanföra bryllingar och bryllingars barn på fädernet och modernet i en enda följd är enligt rec:s mening knappast tillrådigt, om man vill bibehålla någon översiktlighet, och in- bär i varje fall ett släktbegrepp, som långt övergår en vanlig dödligs förmåga att hålla i minnet. Anmärkningen är allmängiltig och är således enligt rec:s mening befogad, även i fall det är fråga om ätt- lingarne till allmänt kända personer, vare sig denne heter Gustav Vasa eller »Stormor i Dalom». Det är blott så, att det sagda i ännu högre grad är obestridligt, när det gäller avkomlingarne av menige man. Man kan ju icke komma ifrån, att allting måste hava sina gränser, och att tillvägagångssättet stöter på oöverstigliga hinder att genomföra. För den som i likhet med förf. är road av att känna sig släkt med de över tretusen personer, som äro representerade i hans bok, bör det verka avkylande, om man betänker, att dessa likväl blott utgöra en ringa del av alla dem, som på modernet kunna göra anspråk på att i lika hög grad höra »till släkten». Om en persons farfarsfarfars far räknar sina ätteläggare i tusental, är det ju åtminstone möjligt, att detsamma är fallet med hans okända mormors mormors mor o. s. v. Men om jag sålunda nödgas inlägga en gensaga mot planen ur genealogisk syn- punkt, hindrar detta icke, att arbetet, på vilket den energiske förf. ned- lagt en sjuårslång möda, förtjänar all eloge som arbetsprodukt, och att det dessutom har intresse vid sidan om dess egentliga uppgift. Rent demografiskt har det nämligen ett obestridligt värde. Det galleri av bönder och lägenhetsinnehavare, teknici och industriarbetare, hant- verkare och kontorister, präster och folkskollärare, småhandlare och provvryttare, soldater och underofficerare, poliser och kronojägare, sal- vationister och svensk-amerikanare, som möter på dessa sidor, är ett typiskt svenska folket, sådant det lever i bergom och dalom, i helg och söcken, och ger ett åskådligt exempel på den ståndscirkulation, som skapat det nya samhälle, i vilket vi nu leva. Och om ordet stånd- sirkulation i detta fall skulle befinnas vara för högtidligt, kan det på- pekås, att även denna terms ursprungliga snävare betydelse finner be- lägg i dessa tabeller, som upptaga också åtminstone tre adliga familjer, vilka höra till »Anders Ols ättlingar». Registret omfattar icke mind- re än 76 spalter. Ett sådant hjälpmedel är här mer än någonsin på

sin plats, ty om det skall vara någon utsikt att finna en viss person bland t. ex. 313 Anders söner och 268 Larssöner, fordras sannnerligen välvillig ledning. Att däremot översikter saknas i form av stamtavlor, är måhända att beklaga, ehuru det av typografiska skäl knappast varit görligt att på dylika få in mer än huvudlinjerna.

Aqut.

— Birger Steckzén, *Krigskollegii historia. I. 1630—1697.* Sthlm 1930. Stor 8:o. X, 536 s., 27 pl., ill. Häft. kr. 10:—.

Till Kungl. Arméförvaltningens 300-årsjubileum innevarande år hava tvenne ståtliga volymer utkommit. Den ena, här ovan nämnda, utgör första delen av en större framställning om ämbetsverkets direkta företrädare, Krigskollegiets, historia. Kollegii personhistoria åter har behandlats i det andra utkomna arbetet av notarien i Arméförvaltningen, kapten Johan Kleberg (se vidare nedan).

Krigskollegium leder sin uppkomst från den långtsyftande omdaning av den svenska förvaltningen, som ägde rum under Gustav II Adolfs regering. Behovet av ett särskilt centralt ämbetsverk för hären hade under de oroliga tiderna starkt framträtt. Redan 1619 hade man dryftat en plan för ett dylikt verk, men krigen kommo emellan och det skulle dröja till 1630, innan planen bragtes till verkställighet. Det var då, som riksstyrelsen ordnades för konungens bortovaro i kriget i Tyskland. Ämbetsverket kallades först Krigsrätten. Över den tidigare oklara och ur förvaltningssynpunkt intressanta frågan om denna »krigsrätts» uppkomst och första verksamhet kastas i arbetet nytt ljus. Det var omfattande och maktpåliggande uppgifter, vilka småningom anförtroddes ämbetsverket. Det skulle sålunda utöva högsta ledningen av arméns rekrytering och utbildning, det fasta försvaret, handhava frågor om krigstukt och militärt rättsväsende, samt i viss utsträckning även utöva kommandomyndighet, sörja för krigsförberedelser och leda det territoriella försvaret. Väsentliga delar av detta vidsträckta verksamhetsområde hava sedermera utskiftats till andra myndigheter — numera Försvarsdepartementets avdelning av Kungl. Maj:ts kansli, Armékommando, Generalstaben, truppslagsinspektörerna och Krigshovrätten. Arméförvaltningen, kollegiets direkte arvtagare, har under sin vård endast arméns materiella förhållanden och förvaltning i inskränkt bemärkelse. Skillnaden mellan uppgifterna då och nu är sålunda betydande.

Livfullt och intresseväckande skildrar krigsarkivarien Steckzén ämbetsverkets utveckling från en blygsam början till ett stort och mäktigt rikskollegium. Huvudvikten är lagd på den organisatoriska utvecklingen, tjänstgöringsförhållandena inom verket och dess ställning inom centralförvaltningen. Den yttre verksamheten och dess resultat ha härigenom kommit mindre till synes, vilket förf. själv beklagar under framhållande av de stora svårigheter, som härför mött, ej minst beträffande den militära lokalförvaltningen och detaljerna av den omfattande krigsindustriella verksamheten. Förf. beklagar även källornas torftiga beskaffenhet i vad som rör »det inre livet i kollegiet» och »personligheterna bakom namnen», men har i hög grad övervunnit de

av materialet orsakade svårigheterna. Storhetstidens förra skede präglas i alldeles särskild grad av personligheternas insats; det är ju alltid så, när något stort utträttas. I personhistoriskt avseende har också arbetet mycket att giva. En rad av för tiden och utvecklingen karaktäristiska bilder framställas, såsom när kollegiet under den stora förvaltningsråfsten år 1636 var kallat inför regeringen och riksdrotsen »skarpt» förmanade dess medlemmar »att taga deras plikt och ombetrodda tjänst härefter bättre i akt, det betraktandes, att därpå hängde en god del av riksens välfärd och deras egen reputation». Åskådligt skildras också Karl Gustaf Wrangels maktstrider med rikskanslern och den smidige Lorentz von der Lindes medling mellan de höga herrarna. Slutligen och ej minst levande är bilden av kollegiets nedgång under Karl XI:s personliga styrelse.

Arbetet illustreras av ett stort antal planscher och bilder av vapen, fanor och instrument, krigsfolk, sigill, arkivhandlingar m. m., av fortifikationsritningar samt många porträtt, av vilka presidentporträtten även finnas i Klebergs arbete.

F. W—t.

— Johan Kleberg, *Krigskollegii historia. Biografiska anteckningar 1630—1865*. Stor 8:o. X, 558 s., 22 pl.-portr. Häft. kr. 10:—.

Har krigsarkivarie Steckzéns monografi (se ovan) intresse ur personhistorisk synpunkt, är detta givetvis ännu mera fallet med notarien, kaptan Klebergs. Medan det förra arbetet, såsom utgörande en första del, endast går till 1697, innehåller Klebergs volym biographica för kollegii hela verksamhetstid.

Vad personalbeståndet angår, kan man säga, att det är fråga om tvenne huvudgrupper: de högre befattningshavarna, rekryterade ur de högre stånden, och de lägre, som komma från den borgerliga medelklassen.

De högre befolkningsklassernas personhistoria är givetvis redan förut mest bearbetad. Vad som i Klebergs biografier över de högre befattningshavarna är viktigast, är fördenskull de på arkivmaterial vilande uppgifterna om deras ställning till och i kollegii arbete. De här meddelade data beriktiga i många fall de i tidigare litteratur anförda. Att ingå i en fullständig kontroll av återgivna data, är givetvis omöjligt, men i vissa avseenden hade en revidering varit önskvärd. Man finner här liksom i ättartavlorna och annan personhistorisk litteratur en viss bristande noggrannhet ifråga om angivna truppförbands namn, liksom även rena fel. Axel Lillie t. ex. var ej chef för »Östgöta regemente till häst», utan för infanteriet. Man måste dock erkänna, att i många fall förarbeten på hithörande områden saknas. I flera fall lämnar Klebergs arbete beaktansvärda nya bidrag till adelns genealogier, delvis av aktuellt värde för ättartavlorna, t. ex.: i fråga om ätterna Röök och Stiernstråle, av vilken senare släkt den i krigskollegium tjänstgörande medlemmen jämte barn och efterkommande saknas på genealogierna. Mycket torde i liknande fall kunna hämtas ur baltiska arkiv.

Våra lägre tjänstemannakärers personhistoria är, i motsats till de högre ämbetsmännens, högst ofullständigt känd. Frånsett arkivrådet Almquists banbrytande undersökningar rörande landstatstjänstemännen före 1630 och samme förf:s arbeten angående Bergskollegii och Kommerskollegii personhistoria samt några smärre sammanställningar föreligger ifråga om t. ex. andra centrala ämbetsverk ett obearbetat och i flera avseenden intressant fält. I Krigskollegium finner man, förutom medlemmar av tjänstemanna-, borgare- och bondesläkter även personer, som gå socialt nedåt, t. ex. ärkebiskop Petrus Kenicii son Johan, vilken blev avskedad från sin aktuarietjänst. På samma sätt gick det med Ægidius Giers' son Johan och biskop Gezelii måg Samuel Moltzdorffer. Bland personer av mer eller mindre utländsk börd framtråda representanter för den talrika, men tyvärr föga kända familjen de Besche, varav flera som tillhörde ointroducerade grenar (jfr PHT 1910, s. 178 f.), släkterna Willemoth och Wilshusen m. fl. För många har statstjänsten varit en språngbräda i socialt avseende.

Det är på detta förut ganska obearbetade fält som Kleberg nedlagt särskild möda. Boken ger här rikligt av nya uppgifter och får således för framtiden ett betydande värde som uppslagsbok. Förf. har försökt att göra biografierna över de enskilda befattningshavarna så fullständiga som möjligt. Han medtager sålunda, förutom vederbörandes egna levnadsdata, även namn å föräldrar, hustrur och barn, de senare med angivande av slutlig ställning i livet. Uppsökandet av nämnda uppgifter har, som varje personhistoriskt intresserad väl förstår, erbjudit avsevärda svårigheter, som växlat efter tidsskedena. Svårast har arbetet varit för 1600-talet på grund av källornas ofullständiga beskaffenhet och det vacklande bruket av släktnamn. Förutom det, att en förändring av namn kan vara svår att konstatera, kommo de nya släktnamnen till en början till föga användning i praktiken. Forskningen fordrar sålunda stor uppmärksamhet och kombinationsförmåga. Förf. har emellertid på ett utmärkt sätt skilt sig från detta svåra och tidsödande arbete. Såsom exempel kan nämnas särskiljandet av de båda samtida notarierna Johan Christoffersson, vilkas icke blott namn utan även handstilar voro förvillande lika. Den ene dog i tjänsten, den andre blev fogde i Jämtland.

Förf. har beträffande de lägre befattningshavarna under 1600-talet sökt och lyckats att utöver de mera torra tjänstedata framdraga mångt drag, belysande tiden, tjänsten inom kollegium samt vederbörandes person och levnadsförhållanden. Beträffande samma personal under 1700- och 1800-talen klagar förf. över källornas torftighet. Resultatet har där också i sistnämnda avseende blivit ringa eller intet. Kanske hade dock ett och annat ytterligare kunnat komma med, ehuru det givetvis varit svårt få tiden att räcka till. Sålunda hade det dock varit önskvärt, att, i likhet med vad som skett för personhistorikern och sam-laren Gahm-Persson, för vissa personer, t. ex. tonsättaren Ahlström, angiva, vad de utträttat utom tjänsterummet.

Förutom uppgifterna om den ordinarie personalen upptager arbetet ett namnregister på e. o. befattningshavare, omfattande inemot 1,000 namn. Arbetet är indelat i fem tidsperioder med personalen

redovisad efter befattningar. Där lönerna inom en grupp äro flera, redovisas successionen på de olika platserna medelst tablåer. Registret upptager namnen å i arbetet nämnda personer, omkring 6,000, men endast med initialer, ej med hela förnamnen, vilket skulle ha underlättat sökandet efter viss person. Bland grövre tryckfel kunna anföras på s. XV målaren »Matthäus d. y.» i stället för Matthäus Merian d. y. och på s. 212, att Samuel Forslind får lön som kamrer 12 år efter sin angivna död. Framställda anmärkningar våga emellertid lätt mot förtjänsterna. Verket förråder ett hängivet, tålmodigt och djupgående arbete samt motsvarar ur personhistorisk synpunkt stora krav. Reproduktioner av samtliga kända presidentsporträtt pryda detsamma. Dessa återfinnas även i original eller kopior i Arméförvaltningens nyinrättade plenisal, på vars tillkomst förf. nedlagt ett förtjänstfullt arbete, liksom för ämbetsverkets minnen i övrigt.

F. W—t.

— Samfundets hedersledamot, överstekammarjunkaren greve Adam Lewenhaupt, har utökat sin redan förut ansenliga bibliografi med ett nytt nummer, en monografi över generalen greve Ludvig Weirik Lewenhaupt 1622—1668 (Sthlm, Wahlström & Widstrand, 1930. 8:o. 223 s., ill. Häft. kr. 5: 50). Boken utgör samtidigt nr V i serien Meddelanden från grevliga ätten Lewenhaupts släktförening. Från släktsynpunkt har det föreliggande arbetet ett särskilt intresse såsom skildring av den tid, då Lewenhauptarna utom sin ställning i Sverige hade position som stora tyska länsherrar, varmed visserligen icke alltid följde fröjd och gamman, utan även strid och mångahanda bekymmer. De förbindelser, som inletts genom greve Axels äktenskap 1579 med Sidonia, grevinna till Falkenstein, vidgades genom sonsonen Ludvig Weiriks ingifte 1650 i det förnäma huset Hohenlohe. Man förhörde sig på den sistnämnda sidan försiktigt om den svenska greveäktens ställning och då lugnande underrättelser ingått, stod bröllopfesten på slottet Neuenstein i nuv. Württemberg. Ludvig Weirik hade då från tjänstgöring vid Nylands och Tavastehus läns kavalleriregemente hunnit bliva överste för Östgöta regemente till häst, för att senare stiga till general och riksråd. Framställningen ger talrika pittoreska tidsbilder. Då författaren omtalar, hur ryska sändebudet i Stockholm under Kristinas dagar fick begära uppskov med sin audiens på grund av redan kl. 10 f. m. intagen stark dosis aqua vitae, kan han av egen erfarenhet försäkra, att för dylika händelser riskera nutida introduktörer av främmande sändebud icke något avbrott i sina funktioner. Förf:s ingående kännedom om tidens historia, det vidlyftiga arkivmaterial, som utnyttjats, och den ofta lätt ironiska stilen giva tillsammans läsaren många angenäma stunder.

B. H—d.

— *Sveriges kyrkor: Stockholms kyrkor, IV: 2. Jakobs kyrka, II, Konsthistoria.* Av Efraim Lundmark, Sthlm 1930. 8:o. s. 225—436, ill. Häft. kr. 13:—.

Det sedan år 1912 utkommande jätteverket »Sveriges kyrkor», utg. av S. Curman och J. Roosval, kallar sig helt sakligt i undertiteln »Konsthistoriskt inventarium». Verket ger dock vida mer än vad den blygsamma titeln låter förmoda och meddelar i många fall betydande bidrag till en svensk kulturhistoria över huvud taget från äldsta tider till våra dagar. Beträffande särskilt Stockholm anföres, som redaktionen påpekat, utöver verkets ram i allmänhet även respektive kyrkliga församlingars historia, vilket måste anses som ganska lyckligt och naturligt, då det konsthistoriska inventariets proveniens, särskilt i äldre tid, intimt sammanhänger med det kyrkliga församlingslivet och dess personliga insatser.

I S:t Jakobs församling i Stockholm karakteriserades denna insats särskilt av det nära förhållande, som kyrkan — och stadsdelen Norrmalm över huvud taget — intog till konungen och kronan, vilket gjorde, att hovkretsarna tillhörande eller närstående personligheter ofta hade denna kyrka som sin församlingskyrka, beroende närmast på bofasthet inom församlingen, eller utvalde densamma som lägerstad. Detta gällde även med vissa hovtitlar begåvade borgare. När sålunda den »tyske bagaren», hovbagaren Mårten Kammecker, efter vilken Tyskbagarbergen på gamla Ladugårdslandet och nuvarande Tyskbagaregatan på Östermalm äro uppkallade, avled i januari 1675, ringdes det visserligen för honom i Hedvig Eleonora eller Ladugårdslands kyrka, då han var stor fastighets- och tomtägare i denna stadsdel, men sin lägerstad hade han utvalt i Jakobs kyrka, där likaledes själaringning ägde rum. Under senare tid uppehölls adelstraditionerna från den Jakobs kyrka närmast liggande gatan, nuvarande Västra Trädgårdsgatan — en tid kanske Stockholms mest aristokratiska gata — av familjerna Piper, Gyldenstolpe och Wachtmeister, vilka voro representerade i församlingens kyrkoråd (se Alice Quensel, Jakobs kyrka, I, Församlingshistoria, Sthlm 1928, s. 68, not 1). Ännu i våra dagar bevarar kyrkan denna sin förnämliga rangställning, då där oftast huvudstadens s. k. societetsbröllop äga rum.

I sin konsthistoriska behandling av Jakobs kyrkas historia kommer d:r Lundmark även in på församlingshistoriska spörsmål (delvis i motsättning mot Alice Quensel i nyssnämnda arbete). Beträffande dessa frågor liksom även angående uppfattningen av Johan III:s kyrkobygge hyser rec. en i viss mån avvikande mening. Då denna likväl avser problem utanför den ämneskrets, som denna tidskrift representerar, anser jag mig här kunna förbigå desamma. En liten reservation skulle jag dock vilja göra. Förf. använder nämligen ofta uttrycket *Östermalm*, åsyftande äldre tiders beteckning för den östra delen av dåvarande Norrmalm, d. v. s. *då* avseende området öster om nuvarande Malmskillnadsgatan (=skillnaden mellan Norrmalms västra och östra delar) och väster om nuvarande Birgerjarlsgatan. Öster om detta område vidtog det s. k. Ladugårdslandet, först i våra dagar, enkannerligen från 1880-talet, olyckligtvis benämnt Östermalm. I äldre handlingar förekommer visserligen ibland uttrycket »Östermalm», åsyftande Norrmalms östra del. Betydligt vanligare är dock uttrycket »Östra malmen», vilket borde bibehållits i en historisk framställning.

Användningen av uttrycket »Östermalm» endast förvillar begreppen hos en modern, icke lokalhistoriskt orienterad läsare.

D:r Lundmark har i sitt verk om Jakobs kyrkas konsthistoria nedlagt ett erkännansvärt arbete, grundat på en forskning i arkivaliskt primärmaterial, vars betydelse icke alltid uppskattats i svensk konsthistorisk forskning. Redan förut har i denna recension framhållits det intima sambandet mellan kyrkans konsthistoriska inventarier och de enskilda medlemmarna av församlingsmenigheten. Av särskilt intresse för denna tidskrifts läsekrets är det rika, personhistoriska material, som lämnas av biografiska uppgifter, vilka förekomma å porträtt, gravmonument, begravningsvapen, kyrksilver etc. Av porträtt finnes en vacker serie över församlingens kyrkoherdar alltifrån Magnus Pontinus (f. 1623, d. 1691) till Fredrik Hammarsten (f. 1846, d. 1922). Av gravmonument äger Jakobs kyrka såväl epitafier som liggande och stående gravvårdar av sten. Bland de mera bekanta monumenten är den på kyrkans norra sida insatta minnesstenen över skalden Johan Henrik Kellgren. Monumenten bära i övrigt namn, tillhörande under 1600- och 1700-talen kända stockholmska familjer och flera historiskt bekanta. Att här göra en uppräknig eller ett urval torde föra för långt, och den intresserade hänvisas till själva arbetet. Enligt till d:r Lundmark lämnad uppgift skulle under kyrkans nuvarande trågvolv finnas ett hundratal, mer eller mindre konstfullt utsirade gravstenar, varför vid en kommande restaurering ytterligare ett rikt — som förf. säger: »för konst- och personhistoria betydelsefullt material» — är att förvänta.

Med hänsyn till det myller av personnamn, varmed det nu anförda verket — i likhet med andra arbeten i denna serie — överflödar, måste man beklaga frånvaron av ett personregister, liksom man saknar en sammanfattande rubrikförteckning över arbetets bortåt 30 olika kapitel. Denna lilla brist bör dock icke förhindra arbetet från att erhålla den uppskattning av en intresserad läsekrets, som det så väl förtjänar.

Gunnar Bolin.

— *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län.* I. Ortnamnen i Sävedals härad jämte gårds- och kulturhistoriska anteckningar. II. Ortnamnen på Göteborgs stads område (och i Tuve socken) jämte gårds- och kulturhistoriska anteckningar. (Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola. Sekreterare och undersökningsledare: professor H j a l m a r L i n d r o t h.) 8:o. Gtbg 1923—29. XIX, 368 s., 1 karta; XVIII, 209 s., 1 karta. Pris häft. kr. 8: 50 o. 7: — (vid direkt beställning hos Institutet kr. 4: 25 o. 5: 25).

Den vetenskapliga ortnamnsforskningen har i vårt land, liksom även annorstädes, under de senaste årtiondena visat en alltjämt stegrad livaktighet och kan även glädja sig åt ett stort intresse i vida kretsar. År 1902 tillsatte Kungl. Maj:t Ortnamnskommittén, efter vars plan en ståtlig serie publikationer sedan 1906 utgives. Av andra större arbeten på området märkas sådana av bl. a. professorerna Elof Hellquist i

Lund, Sahlgren och Lindroth. Ortnamnsvetenskapen har sedan 1913 ett centralt organ i tidskriften *Namn och Bygd*, red. av Jöran Sahlgren, som i år tillträtt en personlig professur i nordisk ortnamnsforskning vid Uppsala universitet. En populär översikt av den svällande litteraturen och forskningens hittillsvarande resultat ger prof. Hjalmar Lindroth, Göteborg, i »Våra ortnamn och vad de lära oss» (Sthlm, Bokförlaget Natur och Kultur, 1923; utsåld, men ny, något omarbetad uppl. väntas utkomma på nyåret 1931).

Under inseende av prof. Lindroth såsom sekreterare och undersökningsledare har Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola påbörjat en serie undersökningar av Göteborgslänets ortnamn. Dessa undersökningar publiceras sedan 1923 under titeln *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län*, av vilket verk hittills tvenne band sett dagen. Vid arbetet ha utom prof. Lindroth och institutets assistenter biträtt bl. a. professorerna E. Lidén och N. Beckman. För bedömande av serien från språkvetenskaplig synpunkt får anmälaren hänvisa till fackmannamässiga recensioner. Dessa ha visat livlig uppskattning av arbetet, vilket av t. ex. prof. Sahlgren i *Namn och Bygd* betecknats som »en prydnad för vår ortnamns litteratur».

Det göteborgska ortnamnsverket har emellertid ej blott språkvetenskapligt och kulturhistoriskt värde utan visar sig även givande från personhistorisk synpunkt. Detta sammanhänger bl. a. med att av vissa skäl området närmast Göteborg — länets västgötadel och Backasjön i Bohuslän — behandlas efter en mera omfattande plan än länet i övrigt. Utan anspråk på fullständighet ha nämligen i detta fall medtagits en mängd anteckningar rörande byarnas och gårdarnas historia. Anmälaren vill särskilt fästa uppmärksamheten på de talrika förekommande, ofta vidlyftiga notiserna ur bl. a. jordeböcker och ej minst ur domböcker, vilka senare för Institutets räkning excerperats av fru Hanna Friberg, Jönköping. Till den historiska topografien och till släktforskningen ge dessa utdrag och bearbetningar exakta primäruppgifter i stort antal och av mycket värdefullt slag. Sammanställandet av de gårds- och ägarhistoriska uppgifterna, som ju faller utanför huvudområdet för Institutets verksamhet, har säkerligen kostat mycken möda. Å andra sidan är det givet, att Institutet icke åt utformningen av från dess synpunkt mera perifera uppgifter kunnat ägna samma ingående behandling som åt arbetets språkvetenskapliga sida. Då anmälaren icke kan undgå att konstatera enstaka onöjaktigheter i gårds-historikerna, innebär detta alltså icke något underskattande av de vunna resultaten i sin helhet. Vid granskning av förekommande *biographica* bör ihågkommas, att Institutet icke förrän i andra delens andra häfte kunnat börja tillgodogöra sig den nya upplagan av adelns ättartavlor. Även i sistnämnda häfte (tr. 1927) finner man dock ibland ännu Anreps edition citerad, ehuru Elgenstiernas lika väl kunde ha anförts. Detta gäller ej blott t. ex. personer, om vilka förhandsupplysningar kunnat vinnas vid hustruns namn, redan innan mannens egen släkt behandlats, utan även bl. a. personer av släkter som Cederström och Cel-sing, vilkas genealogier redan 1925 voro tryckta. I just dessa fall ha visserligen inga fel uppkommit, men citeringen synes visa, att de nya-

ste kontrolluppgifterna ej genomgående anlitats. Vad namnskrivningen beträffar, är det från personhistorisk synpunkt snarast vilseländande, framför allt för nyare tid, att automatiskt följa vederbörandes egen eller dombokens tillfälliga skrivares klena och skiftande ortografi. Detta har i ett visserligen något invecklat gränsfall medfört, att landshövdingen Johan Henriksson Rytter i registret dubblerats (Reuter och Rytter) utan angivande av, att det rör sig om samma person (ätten fick vid introduktionen namnet Reuter af Skälboö, ehuru de äldre släktmedlemmarna mestadels skrevo sig Rytter). Beträffande »Maria Vict. Matssén (så skrivet i orig.)» (bd II, s. 115) blir det för läsaren svårt att genast inse, att hon tillhörde den kända Göteborgssläkten Matsen (PHT 1920, s. 16); även registret har här »Matssén». Lättförklarligt är emellertid, att identifiering ej skett beträffande t. ex. det i bd II, s. 104, anförda, svårtolkade »Ridderfordt», en i 1600-talshandlingar förekommande namnform, under vilken dölja sig medlemmar av den skotska ätten Rutherford. För ståthållaren Brynte Birgersson Lillie af Aspenäs står (bd I, s. 91) dödsåret 1589 (s. 111: omkr. 1589). Detta är oriktigt, men det bör antecknas, att de nya ättartavlornas senare utkomna bd 4 visserligen har rätt år, 1586, men fel dag (¹⁹/₁₁). Den rätta uppgiften ses av Bryntes gravsten, numera i Kalmar museum, med inskriften: »afsompnade then 19 januarij Anno 86» (Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening, bd 5, 1907, s. 61). Vad vissa omnämnda medeltida jordägare angår, kunna en del randanteckningar göras. I bd I, s. 103, kallas väpnaren Ture Eriksson (båt; nämnes 1364—92) riddare, ehuru han ej fått riddarslag (om Ture jfr t. ex. Scandia 1929, s. 38, 40). Då i bd II, s. 99 omtalas »en viss Fikke Grwendall», må påpekas, att Fikke Grupendals levnad utretts av Djurklou i Historiskt Bibliotek 1878, s. 1 ff.; släkten (Grubendal) finnes även i Danmarks Adels Aarbog 1895. När bd I i »Register över... släkter, som ägt jord inom häradet» upptar konung Magnus på Eriksson, hade det väl varit bättre sätta *Folkungaätten*. Registret upptager också »Claude de la Vall» på C, ehuru denne inuti boken riktigt ängetts tillhöra släkten De Laval. Att Ture Eriksson åsyftas i registret med ordet Båt utan samtidigt angivande av hans dop- och fadersnamn, är i så måtto förvillande, att han aldrig bar släktnamnet Båt (utan blott vapenmärket), ej heller tillhörde den senare introducerade Båät-ätten. Däremot står den betydande lagmansläkt, som lättast identifieras såsom Ulvåsaätten, men även i litteraturen betecknas med sina vapenbilder, först hjorthuvud och sedan lejon, i registret blott under den ene omtalade släktmedlemmens, herr Magnus Gudmarssons, fadersnamn. Uttrycket om herr Magnus (bd I, s. 118): »trol. son till... lagmannen Gudmar Magnusson» innebär en onödig reservation. Om vem, som var herr Magnus', heliga Birgittas dubbelsvägers, fader, råder ingen tvekan (jfr för övrigt t. ex. Namn och Bygd 1914, s. 273 f.). En liknande, onödig reservation är gjord för herr Måns Bryntesson (bd I, s. 127): »säkerl. av släkten Lilliehöök». Den samtidigt nämnde Anders Hansson är en av stamfäderna för ätten Ekeblad. »Fru Agneta på Stola» (bd II, s. 6) är Anders Hanssons hustru. Hennes fader, riksrådet Nils Klausson (Styffe, Bidrag,

bd 5, inledn., s. 168), är väl den »Niels Clawesson», som omtalas (1485) i bd II, s. 59. Nils Klausson förde halvmåne och var troligen son av Klaus Ribbing (jfr SAT I, s. 116) — av annan släkt än den nu levande ätten Ribbing — vilken nämnes 1456 ³⁰/₁₂ (HSH, bd 32, s. 377) och 1467 ⁹/₇ (brev i Ericssbergs arkiv). Principiellt oriktiga synas anmälarern följande formuleringar vara: (bd I, s. 20 f.): »ss. . . tidigare ägarinna av denna del nämnes Jungfrun . . . och man säger, att 'jungfrun' var en fröken Eleonora Enander»; (bd I, s. 70:) »en 'jungfru' Elsebe Margareta Krantz . . . bemälda fröken». Att begagna frökentiteln på detta sätt är givetvis en anakronism. Då de citerade dokumenten enligt tidens språkbruk fullt korrekt angivit de nämnda personerna som 'jungfrur', finns ingen anledning att utbyta detta mot den i dessa fall oriktiga titeln fröken.

Det nu anförda förändrar icke totaluppfattningen av arbetet. Under den språkvetenskapliga titeln döljer sig ett lätt förbisett, men i själva verket rikhaltigt och för kommande forskare oundgängligt personhistoriskt material med ofta mycket ingående, ibland pittoreska upplysningar. Den, som intresserar sig för vår historiska topografi och våra jordägande frälse och ofrälse släkter, bör icke underlåta att taga del därav.

B. H—d.

Den outtröttlige hembygdsforskaren, redaktör A. G. Petersson i Kristinehamn, har ökat raden av sina »genealogiskt-kulturhistoriska» arbeten med op. 13 och 14. Båda ansluta sig till var sin gård i författarens hemtrakt och giva deras utförliga ägarelängder. Men medan det förra beskriver *Bergsmansgården Väsby i Bjurkärn*, som icke kan tillvinna sig annat än lokalt intresse, är däremot det senare ägnat åt det bekanta herresätet *Alkvetterns säteri*, likaledes i Bjurkärn, vars innehavare alltifrån 1500-talets slut tillhört mycket bemärkta släkter. I det sextonde seklet låg emellertid sistnämnda gård i Knista socken, som, innan Karlskoga under Karl IX:s tid uppödlades, sträckte sig över obygderna i norr ända upp i den blivande Bjurkärens socken, vars område då ännu räknades till Närke. Tyvärr meddelas ingen uppgift om året för gårdens utrustande med säteriprivilegier, varigenom tiden för dess övergång från landbogods till herregård kunnat fastställas. Av ett syneinstrument från 1661 framgår dock, att egendomen då var Knut Lilliehööks sätesgård. I själva verket hade denna då existerat åtminstone ett halft årtionde eller från 1656, då anteckning härom första gången möter i jordeboken. Dock hade hemmanet delvis tidigare tjänat som boställe för adelstjänare (så redan 1641) och var väl således i någon mån bebyggt, även innan ägaren lade det under eget bruk. — Författaren har om tidigare epoker meddelat, att Alkvettern under medeltiden sannolikt tillhört Riseberga kloster, men vid den kyrkliga reduktionen indragits till kronan. Då han vidare förmenar, att denna »utarrenderat» gården »till frälsebönder», har han dock tydligen fått saken betänkligt om bakfoten. Med ledning av kammararkivets handlingar kan det nämligen uppvisas, att Alkvettern

ej finnes upptaget i 1552 års längd över Riseberga klostets vid den tiden ännu sammanhållna landbogs. Gården tillhörde däremot två år senare Gustaf I:s arv och eget, vilket visserligen icke i och för sig motsäger den antagna proveniensen. Alkvettern finnes emellertid icke i 1559 års jordebok över arvgodsens och hade således då frångått de kungliga domänerna. Detta ägde rum redan 1555, ty följande år kallas hemmanet frälse. Det kan antagas, att abalienationen skedde genom ett byte med fru Anna på Åkerö, med vilken konungen just vid den tiden låg i livliga fastighetsaffärer. I alla händelser ägde hon gården 1576, då bland hennes landbor fanns den även av författaren omnämnda »Oluff i Alchaveter». Sagda dam, vars fullständiga namn var Anna Clemetsdotter Hogenskild (biograferad av F. Ödberg i Västergötlands fornminnesförenings tidskr., bd II, h. 8—9, 1908, s. 6—84), dog 1591 och var sedan 1550 änka efter Nils Pedersson (Bielke). Deras dotter Karin († 1596) hade 1557 äktat Erik Karlsson Gyllenstierna, som avled 1586. Med kännedom om dessa data ter sig Alkvetterns äldre historia i ett något annat ljus än författaren förmått sprida däröver. Denne meddelar väl namnen på landborna under 1500-talets senare hälft, men detta sker i form av tabeller, numrerade från 1 till 6, vilka omedelbart följas av en sjunde tabell, upptagande »jungfru Brita på Pinetorp», vilken i motsats till de förra alldeles icke var brukare utan ägare och säkerligen aldrig varit bosatt på stället. Denna sammanblandning av fullkomligt skilda kategorier är felaktig, eftersom den förutsätter en succession, som icke ägt rum. Vad däremot beträffar nämnda jungfru Brita, som således skulle vara den först kända ägaren av gården, vill författaren identifiera henne med Brita Ribbing Svendsdotter (född 1561, död ogift obekant år) och meddelar till stöd härför den i och för sig intressanta uppgiften, att Bo Ribbing († 1640) var hennes förmyndare. Detta bevisar likväl ingenting gent emot det faktum, att hon skrev sig till Pintorp, som ju var det gamla namnet på Eriksberg i Stora Malms socken, det bekanta Gyllenstiernska stamgodset. Otvivelaktigt är det också här fråga om en helt annan person eller Brita Eriksdotter Gyllenstierna, som från sin fader ärvt Pintorp och från mormodern (genom modern) Alkvettern. Förhållandet till Ribbing förklaras lätt av det faktum, att denne var gift med hennes syster Mariana, och detta visar även orsaken till att Alkvettern efter jungfru Britas död övergick i Ribbings ägo. Genom gifte med hans brorsdotter kom säteriet 1641 till Knut Lilliehöök. Ehuru denne dog redan 1664, uppgives han hava sålt Alkvettern 1679 till stamfädern för adliga ätten Linroth, vilken sedan 1665 arrenderade stället liksom f. ö. hela Karlskoga. Sannolikt menas väl dock (och detta framgår även av sammanhanget), att denna handel gjordes av sonen Nils Lilliehöök, som för övrigt kvarstår som ägare i jordeböckerna ännu i början av 1680-talet. Hans svärfader Märten Augustinsson Leijon-sköld kallas Augustavius! I fortsättningen redogöres utförligt för de grenar av släkterna Linroth, Geijer (af Geijerstam), Mitander och Sundin, som besuttit gården. Det mesta härav är ju genealogiskt sett allbekanta saker, men författaren har ur sockenstämmoprotokoll o. d. riktat sina tabeller med åtskilliga smådrag, ägnade att belysa de olika

ägarnes insatser inom orten. Häftet är illustrerat med porträtt, facsimil och bilder av huvudgården jämte underlydande ställen, m. m.

Aqut.

— I en vackert utstyrd volym har friherre Johannes Rubbeck ägnat *Kanslirådet Karl Fredrik Eckleff, det svenska frimurar-systemets fader, ämbetsman, diktare och bibliofil*, en levnadsteckning, som på samma gång vill vara en *tidsbild från 1700-talets Stockholm* (Sthlm 1930, 8:o. 208 s. Häft. kr. 9:—). Boken är rikt illustrerad och jämväl försedd med planscher, av vilka några färglagda. Den mångsidighet, som det biograferade föremålet enligt titelbladet ägde, kan ju sägas i hög grad utmärka även biografen, som själv hög frimurare, ämbetsman, författare och bibliofil bör i eminent mening anses sakkunnig, när det gäller att förstå och värdesätta den eljes icke alldeles lättåtkomlige Eckleff. Arbetet inledes med en utförlig, på nyfunna otryckta källor grundad genealogi över dennes släkt och skildrar i de följande kapitlen hans föräldrar och ungdomsår, hans ämbetsmannagärning och hans verksamhet som talare och diktare (med prov på hans både tal och dikter). Nya avdelningar ägnas åt Eckleff som boksamlare, som frimurare och som privatman, varefter följa en utredning om kända porträtt samt redogörelse för hans död och ekonomiska förhållanden. Det hela avslutas med en förteckning över Eckleffs tryckta och otryckta skrifter (61 nummer) och med ett personregister till hela arbetet, upptagande bortåt 400 namn. Det är, som man ser, ett omväxlande program, som fullföljts med energi och grundlighet. Omiskännlig är också den sympati, med vilken Eckleff tecknas, vilket likväl icke utesluter, att läsaren även får en ganska klar inblick i dennes svaga sidor, till vilka bl. a. hörde en kärlek till glaset, som under en period av hans liv gjorde honom tämligen obekvämt att sköta sina mångfrestande intressen. Den rad facsimilier av Eckleffs namnteckning, som meddelas, och i vilken småningom insmyger sig ett tidigare obefintligt och alldeles omotiverat v(on), låter oss också ana, att fåfängan ej var denne alldeles främmande. Men eljes är det av framställningen sannolikt, att författaren icke är böjd att instämma i den pregnanta karakteristik, som Schröderheim givit av personen: »En besynnerlig man, samlade tavlor utan att känna deras merit, böcker utan att veta deras innehåll, gav sig en air av förmögenhet och dog insolvable, var magnifik och osnygg, talte nästan aldrig annat än frimureri och levde de sista åren i yttersta crapule». Genom offentliggörande av Eckleffs bouppteckning, som visar ett mindre överskott, har författaren också lyckats konstatera, att Schröderheims grausame salbe i all dess korthet innehåller åtminstone ett oriktigt påstående, vilket kan giva anledning att misstro även de övriga. Det är för övrigt författarens förtjänst, att han genom framläggandet av så mycket autentiskt material givit bokens läsare tillfälle att själv bilda sig en mening utan alltför mycken ledning av subjektivt tillrättalagda omdömen. Möjligen kan därvidlag ett undantag göras för det kapitel, som avhandlar Eckleff som frimurare, och i vilket författaren

går till strid mot den av Lamm och hans eftersägare lancerade åsikten om frimureriets väsen och dess inflytande på svensk litteratur. Men detta är ju något, som ligger på sidan om det egentliga ämnet. I typografiskt hänseende är boken förnämlig.

Aqut.

— Av *Växjö stifts herdaminne* (jfr ovan, s. 106 ff.) har *Gott-hard Virdestam* redan hunnit få ut även fjärde delen (*Växjö, Carl Svanberg i distr., 1930. 8:o. 379 s. Häft. kr. 15:—*), omfattande *Konga och Uppvidinge kontrakt*. Bandet gör, liksom *Virdestams föregående*, i allt väsentligt ett fördelaktigt intryck. Ibland förefaller det emellertid svårt att veta, i vad mån omdömen om viss person direkt tagits ur t. ex. citerade minnestal eller formuleringen är *Virdestams egen*. Av dylik oviss proveniens är ett s. 79 i en karakteristik intaget förklenande omdöme om en hel klass, vilket, såsom de flesta generaliseringar, givetvis har föga värde och lugnt hade kunnat undvaras. Den nya delen innehåller bl. a. ett framträdande bidrag till *Växjöstiftets andliga historia* i biografien över den bekante väckelsepredikanten *Peter Lorenz Sellergren (1768—1843, komminister i Hälleberga)*, ett document humain av icke ringa värde. *Persongalleriet* är för övrigt ytterst växlande och man följer med intresse, ofta med spänning, sida upp och sida ned olika typer och människoöden, medan samtidigt utsikterna skymta av såväl tidsperioder som de lokala miljöerna. Där satt den lärde professor *Nils Lindgren* som herde i *Väckelsång* och från samma ort startade den katolicerande *C. G. W. Prinzell* på sina långväga pilgrimsfärder för att skåda *Hagia Sophia, Via Appia, Egyptens obelisker* och det heliga landet. Att de av *Prinzell* framförda åsikterna icke väckte någon personlig förföljelse, vittnar gott om rörelsefriheten inom svenska kyrkan. *Lärorik* är teckningen av den bistre prosten *Carl Gustaf Mozart* i *Tingsås*, vilkens styrka ej låg på det rent religiösa, men väl på det etiska området, och som av ett pastorat, där superi, slagsmål, ja t. o. m. mord ej hörde till ovanligheterna, med sträng hand skapade ett ordnat och framåtgående samhälle. Det vore frestande att ur boken citera mångahanda, men anm. skall nöja sig med den karakteristiska anekdoten (s. 34) om *nymannianen skräddaren Hjelmberg*, vilken, då landshövdingen *Wennerberg* rekommenderade en missionspredikant, replikerade: »Jag skall säga hennes nåd, att när jag köper nålar och tyger, vänder jag mig till de största och förnämsta grossisterna och anlitar icke några kringresande krämare.» Bland *Uppvidingesocknarna* är *Dädesjö* med sin berömda kyrka (om vilken man gärna skulle sett någon notis), i *Konga* åter ligger detta *Långasjö*, som de senare åren blivit så levandegjort även för utsocknes genom *Elisabeth Bergstrand-Poulsens* förnämliga böcker om *Värendsmän och -kvinnor* (hennes julbok 1930, »Historier om gamla människor och unga», är mer novellistiskt hållen, men också med *Värendsmotiv*). Vad de sakliga uppgifterna beträffar, skall jag blott göra ett par smärre påpekanden. *Kyrkoherdesonen* prof. *E. V. Welanders* (s. 104) obefintliga dödsuppgift hade lätt kunnat hämtas ur t. ex. *Nordisk Familjeboks andra upplaga*. *Eva*

Catharina Lundebergh från Hofmantorp (s. 166) var ej blott g. m. Peter Lundgren, utan blev omg. m. bruksinspektoren vid Lessebo bruk Hans Adolf Sprinchorn (se Elgenstiernas släktkalender 1930, s. 764). Vem herr Ingemar i Väckelsång (s. 6; jfr Script. rer. Suec. III: 2, s. 131), som blev Växjöstiftets siste katolske biskop, egentligen var, har utg. icke haft anledning här ingå på, då I. är intagen i herdaminets biskopsparti. Under t. ex. ett pergamentsbrev i RA av 1496 ¹⁸/₂ sitter herr Ingemars sigill, som visar en lilja. Att detta var hans vapen framgår otvetydigt av hans i Växjö museum bevarade sigillstamp (omkr. 36 mm. i diam.) av metall¹ med inskriften *s[igillum] + ingemari + ep[iscop]i Wexionen[sis]* + och visande biskopen, sittande i full ornat mot en arkitektoniskt utarbetad bakgrund, nederst t. h. domkapitlets vapen (med de tre martyrhuvudena), och t. v. ett vapen med en fransk lilja, biskopens eget. Att Rhyzelius i sin »Episcoposcopia» (s. 304) endast nämner herr Ingemars lilje-vapen i en not såsom en hypotes och i stället i texten oriktigt säger, att han var »såsom Sigillet tyckes wisa, en Stjernsköld», förefaller då i första hand som en intresselös ovederhäftig uppgift. I Branting-Lindbloms stora textilarbete (se ovan, s. 218) omnämnes emellertid (s. 131) ett fragment av en mässhake (röd brokadsammet, nu i Statens hist. museum) från det småländska Rydaholm, vilket fragment visar ett biskopsvapen med tre blå stjärnor i silverfält och som utg. (väl direkt eller indirekt på grund av Rhyzelii sigilluppgift) attribuerat till just Ingemar Petri. Attribueringen är således oriktig, men vilken biskop, som förde vapnet med stjärnorna, torde förtjäna utredas. Härvid bör framhållas, att Östbo (med Rydaholm) först 1555 lades från Linköpings till Växjö stift och att mässhakens proveniens från Rydaholm väl icke nödvändigtvis behöver vara ursprunglig.

B. H—d.

¹ Kantor P. G. Vejde, Växjö, har varit vänlig förskaffa anm. ett lackavtryck.

Insända böcker.¹

- AHNLUND, NILS, Kring Gustav Adolf. Sthlm. Hugo Gebers förl., 1930. 8:o. X (2). 234 s., 8 pl. Häft. kr. 7:—.
- BARR, KNUT, Bellman. [Utg. eft. förf:s död i] bearb. av Leon Fried. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1930. 8:o. 258 s., ill. Häft. kr. 3:—.
- VON BONSDORFF, CARL, Gustav Mauritz Armfelt. Levnadsskildring. I. Hfors 1930. (Sv. Litteratursällsk. i Finl., CCXII.) 8:o. VIII, 608 s., ill. Häft. fmk. 80:—.
- BRING, SAMUEL E., Tyska Bryggeriet. (Bidrag till Stockholms bryggerihistoria, I.) Sthlm 1930. 8:o. (5), 92 s., ill.
- BROMANDER, C. V., 1779—1929. Länsstyrelsen i Karlstad. Biografiska och personhistoriska anteckningar till hundrafemtioårsminnet. H. 2. Karlstad 1930. 8:o. Kr. 2:—.
- BÅÅTH, L. M., o. MUNTHE, ARNE, Kungl. Statskontoret 1680—1930. 8:o. 142 s., ill. Häft. kr. 7:50.
- BÖÖK, FREDRIK, Furstar och rebeller. Historiska essayer. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1930. 8:o. 260 s., 16 pl. Häft. kr. 6:75.
- CARLSSON, A. B., Uppsala universitets matrikel, utg. av A. B. C., h. 14: 1776—1784. Upps. 1929. Häft. kr. 1:50.
- CEDERBOM, L. A., o. FRIBERG, C. O., Skara stifts herdaminne 1850—1930. Häft. 3 (bd 2, s. 1—240). Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelsens bokförl., 1930. 8:o. Häft. kr. 6:—.
- COLLIJN, ISAK, Handlingar rörande Helga Lekamens Gille i Stockholm och Helgeandshuset i Uppsala. V—VI: 1. Gillets leuata 1515—1528. — VI: 2—VIII. Räkenskaper för Helgeandshuset i Uppsala 1528—1529. Utg. av I. C. Sthlm (tr. Upps.) 1930. 8:o. XVIII, 216 s.
- DE BRUN, FRANS, Minnen från Maria skola och Södra Latin. Sthlm, A.-B. Seelig & C:o, 1930. 8:o. 22 s. Häft. kr. 1:—.
- DE BRUN, FRANS, Register till Stockholms stads jordebok 1420—1498. (Övertryck i 50 ex.) Kr. 30:—.
- DE BRUN, FRANS, Stockholms stads inre kvarter åren 1703—1770. (Övertryck.) Kr. 15:—.
- EISEN, ALBERT, Några möbler i rokoko, signerade av Johan Jacob Eisenbletter. (Särtr. ur Fataburen 1930, h. 2—3, s. 75—90,* ill.)
- EKSTRÖM, JOHAN, Utkast til Beskrifning öfver Thuringe Församling, utg. av Torgny Dufwa. Södertälje 1930. 66 s., 9 pl., ill. Häft. kr. 2:—.

¹ På grund av utrymmes-(d. v. s. kostnads-)skäl måste den redan färdiga och uppsatta meddelandeavdelningen jämte flera större recensioner överstå till nästa häfte, som torde utkomma i febr. 1931.

- ELLIOT, A. O., *Minnen från det gamla Göteborg*. Sthlm, Wahlström & Widstrands förl., 1930. 8:o. 168 s., 16 pl., ill. Häft. kr. 5: 75.
- ELOVSON, HARALD, *Amerika i svensk litteratur 1750—1820*. Akad. avh. Lund, C. W. K. Gleerups förl., 1930. 8:o. 321 s. Häft. kr. 6: 50.
- FALKENBERGSKA SLÄKTFÖRENINGENS SKRIFTER, red. av Fredr. Falkenberg. N:ris I (Stamtavla över släkten Falkenberg, 1918), II (Biografier över under 1909—1919 avlidna medlemmar av ätterna Falkenberg, 1920; 21 helsid.-portr., 18 facs.) o. III (Biografier över under 1920—1929 avlidna medlemmar, 1930; 14 helsid.-portr., 9 facs., ill.).
- VON FRENCKELL, RAFAEL, *Der finnische Zweig des Geschlechts Frenckell und von Frenckell*. Hfors 1930. 27 s.
- FRÅN GAMLA PRÄSTHEM I VÄRMLAND OCH PÅ DAL. *Minnen saml. o. utg. av Th. Ekelund*. Lund, Gleerupska univ.-bokhand., 1930. 8:o. 236 s., ill. Häft. kr. 7: 50.
- GÖDEL, VILHELM, *Riksantikvarieämbetet*. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, del 41: 1) Sthlm (i distr. hos Wahlström & Widstrand) 1930. 8:o. 268 s., 4 pl. Häft. kr. 5: —.
- HALLBERG, BERTEL, *Anteckningar om äldre tiders guldsmeder i Vänersborg*. (Särtr. ur Vänersborgs söners gilles minnesskrift 1905—1930.) 16 s., 1 pl.
- HANSSON, ALBERT, *Ur romantikens sekretärer. Personskildringar och törnrosier kring den Geijerska Uppsalakretsen*. Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1930. 8:o. 355 s., 1 pl., ill. Häft. kr. 8: 50.
- HARTMAN, K. J., *Åländska kongressen och dess förhistoria. V: 1. Minor och kontramminor*. Hfors 1930. 8:o. 195 s. (Acta Academiae Aboensis. Humaniora VII.)
- HESSelman, BENGT, *Ericus Johannis Schroderus Upsaliensis' Dictionarium quadrilingue suedicum germanicum latinum græcum*, utg. m. inledn. av B. H. Upps. 1929. 8:o. XXVI, 375 s. Häft. kr. 12: —. (Arbeten utg. med understöd av Vilhelm Ekmans univ.-fond, Upps., 36.)
- INTENDENTURKÅREN 1880—1930. *Biografiska uppgifter över intendenturkårens personal under kårens första femtio år*. Sthlm 1930. 8:o. 397 s. Häft. kr. 20: —.
- INTENDENTURKÅRENS HISTORIA 1880—1930 jämte inledande översikt över arméns intendenturväsende i äldre tider. Utarbetad inom Intendenturstaben. Sthlm 1930. 8:o. 298 s., 2 pl., ill. Häft. kr. 18: —.
- JACOBOWSKY, C. VILH., *Svenskar i främmande land under gångna tider*. Gtbg, Förlags-a.-b. Västra Sverige, 1930. 8:o. 231 s., ill. Häft. kr. 3: 75.
- KUGELBERG, ARVID, *Kungl. Första Livgrenadjärregementets historia. Del V. Biografiska anteckningar om officerare med vederlikar 1619—1927*. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1930. 8:o. XII, 449 s., 40 pl., ill. Häft. kr. 9: —.
- KUNGL. FORTIFIKATIONENS HISTORIA. Del I—III: 1—2 (1901—11) av L. W:son Munthe. Del IV: 1 (1916—30) av Ernst Ericsson

- och Gustaf Rabe. Del VI: 1—2 (1916—19) av L. W:son Munthe.
- LAGERGREN, CLAES, Mitt livs minnen. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1930. 8:o. 408 s., ill. Häft. kr. 12:—
- LAURIN, CARL G., Minnen 1888—1898. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1930. 8:o. 552 s., ill. Häft. kr. 14:—.
- MEYER, GUSTAF, Studentliv i Uppsala för sextio år sedan. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1930. 8:o. 220 s., 1 pl. Häft. kr. 4:75.
- MIN SLÄKTS ÖDEN. En krönika om fränder i möderneled upptecknad av Christina Helena Berglund och fortsatt av Helena Larson. Med inledn. o. anmärkningar av Ernst E. Areen. (Skrifter utg. av Oscar och Helena Larsons släktförening. I) 8:o. 159 s. (inkl. 8 släkttab.), 20 pl.-s. Häft. kr. 10:—. (Säljes endast gm nämnda släktförening.)
- MUSSOLINI, BENITO. Min krigsdagbok. Med inledn. av E. C. C. Corti. Övers. fr. det tyska manusk. av Greta Tiselius. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1930. 8:o. 255 s. Häft. kr. 4:75.
- NORDSTRÖM, LUDVIG, En gammal Stockholmsfirmas historia. Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1930. 8:o. 397 s., 4 pl. Häft. kr. 15:—.
- NORRA LATIN FEMTIO ÅR 1880—1930. Historik. Hågkomster av forna lärjungar. Red. av Wilh. Carlgren. Sthlm 1930. 8:o. 248 s., ill.
- NYGREN, ERNST, Mäster Hallers ättlingar. Ett bidrag till nationshistorien. (Särtr. ur Nationen och hembygden, I, 1930.) 8:o. 19 s., 1 pl., ill.
- NÄSSTRÖM, GUSTAF, o. SELLING, GÖSTA, Södra Djurgården. Utg. av Samfundet S:t Erik. Sthlm, Nord. museets förl., 1930. 8:o. 24 s. text, 71 bilder. Häft. kr. 4:25.
- OTTERSTEDT, UNO, Från gotik till renässans. Skånska kyrkoinventarier i trä och sten under 1500-talet. Lund, Gleerupska univ.-bokhand., 1929. 8:o. 249 s., 1 pl., ill. Häft. kr. 5:75.
- PAUL, ADOLF, Min Strindbergsbok. Strindbergsminnen och brev. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1930. 8:o. 200 s., 1 pl. Häft. kr. 5:75.
- ROSMAN, HOLGER, Sällskapet D. B. V:s Sparbank i Visby 1830—1930. Minnesskrift. Sthlm 1930. 4:o. 163 s. ill.
- SCHILLER, HARALD, En originell herre. Pehr Tham till Dagsnäs. Den siste Rudbeckianen. Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1930. 8:o. 233 s., ill. Häft. kr. 7:50.
- SKARSTEDT, ERNST, Pennfaktare. Svensk-amerikanska författare och tidningsmän. Ny, omarb. o. tillökad uppl. Utg. av Publicistklubben. Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1930. 8:o. 225 s., 9 pl.-s. Häft. kr. 12:—.
- SKOLMINNEN. Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1930. 8:o. Pris kr. 1:25 pr häfte.
Ahrenlöf, Edit, Lärarinnor och skolflickor i sekelskiftets Göteborg. 31 s.

- Feuk, Mathias, Minnen från Lunds katedralskola 1895—1904.
38 s.
- Kruse, Anna, Brummerska skolans historia 1882—1929. 54 s., ill.
- Lagerroth, Fredrik, Minnen från Kristianstads skola. 45 s.
- Santesson, C. G., Minnen från Nya Elementarskolan. 34 s.
- Vessberg, Vilh., Skolminnen från gamla Södermalm. 36 s.
- SPARRE, SIXTEN A:SON, Kungl. Västmanlands regementes historia. IV. Biografiska anteckningar om officerare och vederlikar 1623—1779. Sthlm 1930. 8:o. 302 s., ill. Häft. kr. 12:—.
- STAMBOK FÖR SLÄKTEN VON SYDOW. Sthlm 1930. 8:o. 40 s. Tr. i 500 numr. ex. Häft. kr. 3:—. (Rekv. fr. Advokaten Fredr. von Sydow, Lilla Torget 5—6, Gtbg.)
- STIERNSTEDT, MARIKA, Adjö min gröna ungdom. (Mitt och de mina, II.) Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1930. 8:o. 329 s., ill. Häft. kr. 9:—.
- SVANSTRÖM, GUSTAVA, Järn, trä och hjärtan. Släktskildringar från ett järnbruk i Ångermanland. Sthlm, Wahlström & Widstrands förl., 1930. 8:o. 182 s., många pl. Häft. kr. 6:75.
- SVENSKA AKADEMIENS HANDLINGAR ifrån år 1886. Del 40, 1929. Sthlm 1930. 8:o. 272 s. Häft. kr. 8:—.
- SVENSKT BIOGRAFISKT LEXIKON, red. av Bertil Boëthius, h. 43 (Cronstedt-Cupercrona). Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1930. Häft. kr. 7:—.
- SÖDERHJELM, ALMA, Min värld. II. Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1930. 8:o. 507 s., ill. Häft. kr. 11:—.
- UPPSTRÖM, AIVVA, Stor-mor i Dalom. Tredje uppl. Upps., J. A. Lindblads förl., 1930. 8:o. 180 s. Häft. kr. 3:50.
- WADSJÖ, H., Gravkonst. Utg. av Samfundet för hembygdsvård, red. av H. W. Lund, Gleerupska univ.-bokhand. i distr., 1930. 4:o. 131 s., ill. Häft. kr. 8:50.
- WAGNSSON, RUBEN, Släkten Wagnsson. Ett urval av Gustav Wagnssons anteckningar. Utg. av R. W. Oskarshamn 1929. Tr. i 125 ex. 8:o. 72 s. (Ej i bokh.)
- WALDÉN, BERTIL, Gravmonument i sörmländska kyrkor i nederländsk barockstil. (Särtr. ur Södermanlands fornminnesförenings årsskrift 1929.) 54 s., ill.
- VEM ÄR DET? Årg. 1931. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1930. 8:o. 948 s. Inb. kr. 10:—.
- WILNER, PER, Lunds universitets matrikel. Utg. av P. W. H. 1—3: 1667—1725. Lund 1926—30.
- VIRDESTAM, GOTTHARD, Småländska gestalter. Växjö 1930. 8:o. 208 s., ill. Häft. kr. 6:—. (Rekv. fr. förf., adr. Älmhult.)
- WÄHLIN, HANS, Boken om Skåne. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1930. 8:o. VII, 323 s., ill. Häft. kr. 12:—, inb. kr. 15:—.
- VÄRLDSHISTORIA utg. av Sven Tunberg o. S. E. Bring. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl. Del 8. Religionskrigen och det nya stats-systemet (1560—1660). Av Erik O. Löfgren och Per Sörenson. 752 s., ill. — Del 11. Revolutionen och Napoleon (1789—1815). Av Anders Grade. 750 s., ill. Häft. kr. 12:— pr del.

- VÄXELUNDERVISNINGSSÄLLSKAPETS NORMALSKOLA OCH FOLKSKOLESEMINARIET I STOCKHOLM 1830—1930. MINNESSKRIFT. Utg. av Anna Sörensen. Tabeller, lärarförteckning och illustrationsmaterial av Eva Ramstedt, käll- och personförteckning av Salomon Kraft. Sthlm 1930. 8:o. 272 s., ill. Vid direkt rekv. kr. 5:—.
- ZWEIG, STEFAN, Joseph Fouché. En politikers porträtt. Övers. av Hugo Hultenberg. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1930. 8:o. 301 s., 5 pl. Häft. kr. 6:50.
- ÖSTMAN, NILS, Altargraven i Klara kyrka. (Vår stad. Tidskr. för Stockholms stads tjänstemän, årg. XX, 1930, n:o 12, s. 276—279.)

- Acta Wrangeliana, h. 2, 1928; h. 1—2, 1929; h. 1—2, 1930.
- Archives Héraldiques Suisses. Schweizer Archiv für Heraldik. Årg. 44, n:ris 2—4, 1930.
- Arctos. Acta Historica Philologica Philosophica Fennica. Årg. I, h. 1—2, 1930.
- Arkiv för nordisk filologi, bd 45, 1929; bd 46, h. 1—3, 1930.
- Dalarnas Hembygds-förbunds tidskrift, h. 4. 1929; h. 1—2, 1930.
- Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien, h. 3—6, 1930.
- Genos. Tidskrift för släktforskning. Årg. I, nr 2, 1930.
- Hembygden. Dalslands fornminnes- och hembygdsförbunds årsskrift, 1930.
- Historisk Tidskrift, h. 2—3, 1930.
- Historisk Tidskrift för Finland, h. 2—3, 1930.
- Hyltén Cavallius-föreningens årsbok 1930.
- Karolinska förbundets årsbok 1930.
- Meddelanden från Kungl. Akademien för de fria konsterna 1930.
- Meddelanden från Örebro läns museum, årg. X, 1930.
- Namn och Bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning, årg. 18, h. 1, 1930.
- Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen, nris 1—3, 1930.
- Norra Allbo hembygdsförenings årsbok 1930.
- Norsk Slekthistorisk Tidsskrift, bd II, h. 4, 1930.
- Nysvenska studier. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning, årg. 10, h. 1—4, 1930.
- Personalhistorisk Tidsskrift, årg. 51 (9 Række, 3. Bd), h. 1—3, 1930.
- Samfundet S:t Eriks årsbok 1930.
- Scandia. Tidskrift för historisk forskning, bd III, h. 2, 1930.
- Skåne. Årsbok. Årg. 1924—1930.
- Svenska Linné-Sällskapets årsskrift, årg. XIII, 1930.
- Zeitschrift der Zentralstelle für Niedersächsische Familiengeschichte, årg. XII, n:ris 6—12.

Se vidare Recensionsavdelningen ovan.

Frågor.

1. a) Var finnas de av L. G. F. Norlander citerade, men hittills förgäves eftersökta personalierna över auditören *Gustaf Lund (Lund-Ohlson)*, f. 1714, d. 1792 på Jätsberg (Smål.), och hans dotter *Catharina Margaretha*, f. 1757 i Växjö, begr. 1787 i Össeby-Garns kyrka (Uppl.), enleverad och g. 1776 m. assessorn i Kammarrevisionen *Johan Burman*?

b) Var finnes porträtt av *Catharina de Besche*, f. på 1610-talet, d. på 1680-talet, hustru till handelsmannen i Norrköping och ägaren av Gusums och Överums bruk *Henrich de Trij*, d. 1779? Porträttet torde funnits först på Gusum och sedan på Överum, möjligen även (under 1800-talet) på Adelsnäs.

Upplysningar mottagas tacksamt av kapten *F. Wernstedt*, Engelbrektsgatan 29, Stockholm.

2. Undertecknad vore synnerligen tacksam för upplysningar och anvisningar angående i privat ägo befintliga handskrifter, brev o. dyl. av och rörande skalden *C. W. A. Strandberg (Talis Qualis)* och rörande studentlivet i Lund 1830—50, ävensom för meddelanden om genom tradition levande uppgifter om Strandberg och hans krets.

Bernhard Tarschys, fil. mag., Fleminggatan 23 b, Stockholm.

Notiser.

Personhistoriska Samfundet sammanträdde till möte tisdagen den 2 december 1930 i Gyldene Fredens festvåning, Stockholm, varvid kammarherren friherre Harald Fleetwood höll föredrag om »Våra medeltidssigill». Föredraget illustrerades med skioptikonbilder. Efter föredraget intogs gemensam supé.

PERSONREGISTER.¹⁾

- (Acrelius), Israel Erici, kyrkoherde, 59.
 Adlercreutz, C. J., greve, general, 176 ff.
 Adlersparre, G., greve, landshövding, 92 f., 176 ff.
 Afzelius, A. J., skald, 104.
 Agardh, C. A., biskop, 79.
 Agneta Nilsdotter, se Halvmåne.
 Albrekt, hertig av Mecklenburg, 1 ff.
 — konung av Sverige, 1 ff.
 Alcenius, E. R., finländsk kyrkoherde, 131.
 Almqvist, C. J. L., förf., 122, 218.
 — J. A., arkivråd, 115.
 Alquier, fransk minister i Köpenhamn, 157 ff.
 Am Enden, Anna, 171.
 — Jakob, 171.
 Amundus Beronis, kyrkoherde, 59.
 Anders Elofsson, se Elofsönernas ätt.
 — Olofsson, kansliskrivare, 211.
 Anckarsvärd, A., greve, öfverste, 175.
 — Charlotte, f. Bonde, 174.
 — C. H., greve, öfverste, 174—198.
 — M., greve, landshövding, 177 ff.
 Anders Andersson, rusthållare, 222 f.
 — Olai, kyrkoherde, 56.
 — Olofsson, bonde, 222 ff.
 Andreas, kyrkoherde, 58.
 — Benedicti Hegeslaus, kyrkoherde, 64.
 — Georgii, kyrkoherde, 56.
 — Marci, präst, 66.
 Angler, Hans, ryskt sändebud, 42 ff.
 Anna Persdotter, se Forstenasläkten.
 Annerstedt, C., univ.bibl., 8 ff.
 Anrep, ätt, 133.
 Antropoff, estländsk ätt, 133.
 Anund Dansson, se Stjärnbjälke.
 — Djäkn, 21.
 — Finvidsson, se Stallare.
 — Jonsson, se Stjärnbjälke.
 Apiarie, C. G., klädesfabrikör, 100.
 — H. R., klädesfabrikör, 100.
 Arcadius, C. O., rektor, 106.
 Armack, Adalgunde, 170.
 Armfelt, A., greve, finländsk ministerstatssekr., 131.
 Arnold, estländsk ätt, 133. (Aspenäsätten, »Blå»), Knut Jonsson, drots, 105.
 — Elin Bengtsdotter, 22.
 Augereau, fransk general, 145.
 Backman, finländsk släkt, 132.
 Baer Edle von Huthorn, estländsk ätt, 133.
 Bager, släkt, 94 f.
 Balck, V., generalmajor, 109.
 Balfour, Maria, 170.
 — Wilhelm, 170.
 Banér, ätt, 125.
 Barck, N. A., greve, löjtnant, 158.
 — N., greve, 69.
 Barkman, släkt, 94.
 Barlöwen, estländsk ätt, 133.
 Bartius, jesuit, 27 ff.
 Barvitiuss, J., kejserlig geheimeradssekreterare, 31.
 Baumgarten, estländsk ätt, 133.
 Behr, estländsk ätt, 133.
 v. Behr-Negendank, tysk ätt, 15.
 Bellarmino, Robert, kardinal, 38.
 Benckendorff, estländsk ätt, 133.
 Benedictus Jonæ, kyrkoherde, 66.
 Bengt, kyrkoherde, 60.
 — Algotsson, hertig, 6.
 — Birgersson, se Folkungaätten.
 Berg, finländsk släkt, 132.
 — L., landshövding, 130.
 Bergman, S. P., landshövding, 130.
 Bergström, K. I. A. J., landshövding, 130.
 van Beringen, Cornelia, 172.
 Berlin, Chr. G., prost, 81.
 Bielke, Claes, 215 f.
 — Erik, 215 f.
 — Hogenskild, riksråd, 104.
 — Margareta, g. m. Axel Ryning, 215 f.
 — Nils Turesson, drots, 18.
 Bille, Beate, 126.
 — Torbern, utvald ärkebiskop, 126.
 Birger Jarl, 17.
 — Petersson, se Finstaätten.
 Birgitta Birgersdotter, helgon, 1 ff.
 — Magnusdotter, se Sköldkluvan av en skyskura.
 Bircherod, T. B., rektor, 134.
 Björkegren, J. D., konsul, 103.
 Björkman, finländsk släkt, 132.
 Björnstjerna, M. F. F., greve, general, 182.
 Blanck, N. A., 103.
 Blanckenhagen, livländsk ätt, 133.

1) Utarbetat av E. Spr.

- Block, A. B., komminister, 110.
 Blå, se Aspenäsätten.
 Blåpanna, Esbjörn, väpnare, 209.
 Bode, Anna, 172.
 — Catharina, 172.
 — Jan (2 st.), 172.
 Bodisco, estländsk ätt, 133.
 Boëthius, B., prof., 116.
 Bolling, släkt, 95.
 Bolméer, B. M., prof., 81.
 — Laura, f. Lundblad, 85.
 Bonde Haraldsson, kyrkoherde, 108.
 Bonnier, släkt, 216 ff.
 Bordon, ätt, 129.
 Borg, Hilma, f. Palm, 83.
 Boris Godunov, rysk tsar, 45.
 Borlangius, Laurentius, 25 ff.
 Bostadius, M., kyrkoherde, 59.
 Bournonville, Aug., 111.
 Brahe, Erik, greve, riksråd, 28.
 — Sophia, 126.
 — Tyge, 126.
 Brakel, livländsk ätt, 133.
 Bralstorp, ätt, 12—24.
 Brandes, Georg, dansk förf., 73—85.
 Brandlicht, Johann, 171.
 Brasch, livländsk ätt, 133.
 (Brask), Nils Hansson, borgmästare, 50.
 von Braun, Wilhelm, skald, 122.
 von Breuner, J., kejserlig överhovmarskalk, 31.
 Brevern, estländsk ätt, 133.
 Bring, J., läkare, 103.
 Brockdorff, Anna Öllegaard, 134.
 Bronikowsky, finländsk släkt, 132.
 Brändström, P., frih., generallöjtnant, 181.
 — P., kommerseråd, 126.
 Brunck, finländsk släkt, 132.
 Bruulin, H., arkivråd, 113.
 Bullernasius, N. L., kyrkoherde, 58.
 Bunge, estländsk ätt, 133.
 Burman, N., kamrer, 130.
 — Olof Andersson, fogde, 130.
 (Båt), Ture Eriksson, väpnare, 231.
 (Båät), Johan Pedersson, 215.
 Bäckström, J., konstnär, 109.
 von Bärfelt, B. Å., överstelöjtnant, 199.
 — Anna Catharina, 199—207.
 Böttiger, C. W., prof., 75, 221 ff.
 Calmeyer, norsk släkt, 135.
 Camerarius, J., hovråd, 113.
 — L., diplomat, 113.
 Campanius, J., kyrkoherde, 56.
 von Campen, Joakim, 172.
 Campenhausen, livländsk ätt, 133.
 Campredon, franskt sändebud i Stockholm, 200.
 Canutus Danonis, kyrkoherde, 66.
 Carl Nilsson (Rosenbanér?), 49 ff.
 Cassiopæus, Petrus Thomæ, kyrkoherde, 58.
 Cecilia Ingevaldsdotter, g. m. (Bengt) Notholm Eggerdsson (Bralstorp), 21.
 Cederström, ätt, 129.
 — O. R., greve, generalamiral, 185.
 van Ceulen, Nicolas, 172.
 Ceumern, livländsk ätt, 133.
 Ceumern-Lindenstjerna, livländsk ätt, 133.
 Chambarlhac, J. J. V. de, baron de l'Aubepain, fransk general, 146.
 Christiern Pedersen, kanik, förf., 126.
 Chruzelius, B., akademiräntmästare, 199.
 Clapier de Colongue, estländsk ätt, 133.
 Clemens VIII, påve, 39.
 Clements, Sara, 170.
 — Abraham, 170.
 Cnattingius, B., amanuens, 101.
 Colli-Ricci, fransk general, 145.
 von Coradutius, R., kejserlig vice kansler, 31 ff.
 Cornukindius, B., kyrkoherde, 65.
 — Olavus, se Olavus Simoni.
 Cronhielm, G., greve, kungl. råd, 207.
 Cronhiort, C. G., frih., 116, 129.
 Crusius, Benedictus Olai, prof., 118.
 Cuve, estländsk ätt, 133.
 Cuyper, släkt, 168—173.
 Cuypercrona, ätt, 168—173.
 Dalgren, L., lektor, 92.
 Dalhoff, Falck Lauritzen, fogde, 135.
 Dan Jonsson, se Stjärnbjälke.
 De Geer, Ulrika, f. Sprengtporten, grevinna, 75.
 De Moucheron, ätt, 172.
 Dehn, estländsk ätt, 133.
 De la Gardie, A. J., greve, riksråd, 203.
 Dickmeyer, Jeronimus, 215.
 Djurklou, N. G., frih., 8.
 Döbeln, G. C. von, frih., generallöjtnant, 181 ff.
 Eckhoff, H. W., grosshandl., 126.
 Eckleff, K. F., kansliråd, 234.
 Edling, N., häradshövding, 104.
 van Eemsen, Susanna, 170.
 Ehrenbill, ätt, 122.
 Ehrnberg, G., direktör, 102.
 (Eka-släkten), Magnus Trotteson, riddare, 18.
 (Ekeblad), Claes Andersson, 215.
 Ekman, H., klädesfabrikör, 100.
 Ekorn, P. A., landshövding, 130.
 Elfbrink, D., grosshandl., 126.
 — Olof, kommerseråd, 126.
 Elfstrand, P., grosshandl., 126.
 Elgenstierna, G., postkontrollör, 94, 110.
 Elin Bengtsdotter, se Aspenäsätten.
 — Ingemundsdotter, se Sjöblad.
 Ellerman, köpman, 156.
 Elof Andersson, se Elofssönernas ätt.
 (Elofssönernas ätt), Anders Elofsson, 17.
 — Elof Andersson, 17.
 — Ingrid av Skänninge, helgon, 16 f., 102.
 — Johan Elofsson, svärdsriddare, 16, 102.
 — Kristina Johansdotter, 16.

- (Elofsönernas ätt), Peter Andersson, 17.
— Ragnhild Andersdotter, 16 ff.
Emund Nicolai, kyrkoherde, 63 f.
Engelbertus Petri, kyrkoherde, 57.
Engelhardt, livländsk ätt, 133.
Engellau, släkt, 98.
von Engeström, L., greve, utrikesstatsminister, 154 ff., 182 ff.
Engström, S., fil. lic., 113.
Ennes, Pehr, d. y., grosshandl., 126.
Ericsson, E., affärsman, 101.
Ericus, kyrkoherde, 56.
— Andrea, kyrkoherde, 58.
— Petri, kyrkoherde, 64.
— Petri Gesticus, kyrkoherde, 60.
Erik Bengtsson, kanik, 105.
— Birgersson, se Folkungaätten.
— Elofsson, 36.
— Jespesson, se Lilliesköld.
— Magnusson, hertig, 3.
— Magnusson, konung av Sverige, 5.
Erixon, S., intendent, 109.
Estlander, finländsk släkt, 132.
Estrid Ragnesdotter, se Stalare.
Eufemia, hertiginna av Mecklenburg, 1 ff.
Eugénie, prinsessa av Sverige, 111.
Eurén, Axel, prost, 221 f.
- F**abritius, E., kyrkoherde, 60.
Falkenberg, Conrad, riksråd, 122.
— G., greve, kungl. råd, 203.
Fallén, C. F., prof., 127.
Fant, E., arkitekt, 101.
— J. E., kontraktsprost, 55.
Fehman, T., advokatfiskal, 204.
Fersen, livländsk ätt, 133.
(Finstaätten, två vingar), Birger Petersson, lagman, 3, 16 f.
— Birgitta Birgersdotter, se Birgitta.
— Israel Birgersson, lagman, 6.
- (Finstaätten, två vingar), Katarina Birgersdotter, g. m. Magnus Gudmarsson, 214.
— Margareta Birgersdotter, 214.
Finvid Ragnesson, se Stalare.
Fjelner, A., redaktör, 103.
Flach, E. G., postinspektör, 92.
Fleming, C. A., greve, riksmarskalk, 198.
— Lars, 215.
(Folkungaätten), Bengt Birgersson, hertig, biskop, 17.
— Erik Birgersson, hertig, 17.
Forsius, Sigfrid Aronus, präst, astronom, 25.
Forstenasläkten, 208—209.
— Anna Persdotter, g. m. Erik Pedersson Ribbing, 208.
— Peder Hansson, ståthållare, 208.
Frankelin, H., kammarjunkare, 50.
Franzén, J. A., 106.
Freyman a. d. H. Nursie, livländsk ätt, 133.
Fryklund, D., lektor, 110.
Frölich, C. G., greve, kungl. råd, 207.
Fürst, C. M., prof., 122.
von Fürstenberg, F., greve, kejsrerlig geheimeråds-president, 30 ff.
(Färla), Åke Bengtsson, riksråd, 105.
Gabriel Erics, kyrkoherde, 59.
- G**avelius, J., se Lagerstedt.
Geet, Erik, 22.
Geijer, släkt, 233.
von Geijer, C. E., major, 157 ff.
Geijer, E. G., prof., förf., 122.
af Geijerstam, ätt, 233.
Geldtsack, Gerhardt Petersson, 170.
— Maria, 170.
Georgius Jacobi, kyrkoherde, 66.
Germundus, klerk, 108.
Giese, livländsk politiker, 33 f.
Gillkin Håkansson, se Hjorthorn.
- Gillet, fransk folkkommisarie, 143.
Gisle Jakobsson, tullnär, 210 f.
Gladberg, J. P., stadsmajor, 100.
Godelmannus, sachsisk diplomat, 33, 43.
Gottskalk, kyrkoherde, 66.
von Grabow, Oswald, livländsk politiker, 26—47.
von Greiffenheim, Joakim (Wibling, Gripenhem), regeringsråd, 171.
Gripenberg, J., 131.
Grottenfelt, K., finländsk prof., 131.
Grupendal, Fikke, 231.
Grüner, danskt sändebud i Stockholm, 200.
Grönhagen, Claës, kapten, 130.
Grönwall, C. J., färgerifabrikör, 86.
— F., hovrättsråd, 86 f., (portr.).
— K. A., prof., 86.
(Gumsehuvud), Gustaf Karlsson, lagman, 105.
Gustaf Arvidsson, se Sparre.
— Karlsson, se Gumsehuvud.
Gyldenstjerne, ätt, 135.
Gyllenkrok, ätt, 129.
Gyllenskiepp, finländsk ätt, 133.
Gyllensstierna, Brita Eriksdotter, 233.
— C., greve, kungl. råd, 200 f.
— E., frih., 43.
Görvel Fadersdotter, se Sparre.
- H**agen, Ellen, f. Wadström, författarinna, 111.
Hagerup, norsk släkt, 135.
Hallendorff, C., prof., 109.
(Halvmåne), Agneta Nilsson, 231.
— Nils Klausson, riksråd, 231 f.
(Hammerstaätten), Nils Ingevaldsson, 214.
Hans, komminister i Lovö, 57.
— Johannis, kyrkoherde, 57.
— Nilsson (Rosenbanér?), 49 ff.
Harkman, W., bruksinspektör, 124.

- Hedar, S., andre arkivarie, 113 f.
 von Hedenberg, C. A., landshövding, 130.
 Hedvig Eleonora, drottning, 199 ff.
 Heintz, dansk ätt, 134.
 Hellström, P., statsråd, 130.
 Helsingius, H. D., bryggare-alderman, 124.
 Hemberg, E., länsjägmästare, 103.
 Hemming Andersson, kyrkoherde, 59.
 — Larsson, se Likvidsö-
 nernas ätt.
 Henrik, kyrkoherde, 56.
 — IV, konung av Frankrike, 30, 50.
 — Nilsson, väpnare, 22.
 Herman Rotgerson, borgare, 102.
 Heurlin, Chr. I., statsråd, biskop, 82.
 Hierta, L. J., publicist, 79, 101.
 Hildebrandsson, H. H., prof., 122.
 Hilleström, släkt, 115.
 — Per, konstnär, 114.
 Hising, Erik, handlande, 123. (Hjorthorn), Gilkin Håkansson, 22.
 — Håkan Törnsson, 22, 124.
 — Ingel Jönsson, riddare, 124.
 — Ingel Törnsson, 124.
 Hjärne, Rudolf, förf., 122.
 Hogenskild, Anna Clemetsdotter, 233.
 Holmger Knutsson, 218.
 Holmström, finländsk släkt, 132.
 Horn, Arvid, greve, kanslipresident, 202 f.
 Hornborg, Eirik, rektor, 111.
 van Houten, Maria, 169, 172.
 von Hoven, Maria, 170.
 Humbert, J. J. A., fransk general, 144 ff.
 Humble, E., kyrkoherde, 56.
 Husberg, K. S., landshövding, 130.
 Hutchinson, Georgiana Marie, g. m. J. Sarrazin, 164.
 Hvijt, Ericus Matthiæ, kyrkoherde, 58.
 — Erik, kyrkoherde, 57.
 Hylander, I., teol. kand., 109.
 Håkan, kaplan, 59.
 — Magnusson, konung, 5.
 — Törnsson, se Hjorthorn.
 Högbom, I., fil. dr., 112.
 Ihre, A. E., frih., utrikesstatsminister, 70.
 Ingeborg Håkonsdotter, hertiginna, 3.
 Ingegerd Knutsdotter, se Lejon.
 Ingel Jönsson, se Hjorthorn.
 — Törnsson, se Hjorthorn.
 Ingemar, prost, 108.
 — Petri, biskop, 236.
 Ingers, E., fil. dr, 103.
 Ingrid av Skänninge, se Elofssönernas ätt.
 Isak Gislesson, löjtnant, 211.
 — Nilsson, befallningsman, 211.
 Israel Birgersson, se Finstaätten.
 — Erici, se Acrelius.
 Ivar Axelsson se Tott.
 Jacobus Gislonis, kyrkoherde, 56, 59, 210—212.
 Jakob Ulfsson, ärkebiskop, 219.
 Jesper Marci, superintendent, 211.
 Joan, kyrkoherde, 56.
 Joannes Martini, kyrkoherde, 56.
 Job, Birger, riddare, 21. (Job), Margareta Birgersdotter, g. m. Anund Djäkn, 21.
 Johan, hertig av Östergötland, 27.
 — Elofsson, se Elofssönernas ätt.
 Johannes, kyrkoherde, 57.
 — Erici, kyrkoherde, 58.
 — Folconis, domprost, 107.
 — Johannis, dekan, 219.
 — Hemmingi, kyrkoherde, 68.
 — Petri, kyrkoherde, 66.
 Johann Georg, prins av Sachsen, 39.
 Jonas Gudmundi, präst, 66.
 Jung, Folkert, 36.
 Juusten, Anna, 131.
 — P., biskop, 131.
 Jägerhorn, J. A., finländsk överstelöjtnant, 131.
 Järta, Hans, landshövding, 122.
 Jöns, kyrkoherde, 65.
 Jöns Laurensen, se Sparre.
 — Pedersson, borgmästare, 102.
 Kahl, A. J., prost, 82.
 Kammecker, M., hovbagare, 228.
 Karin Gregersdotter, g. m. Olaus Petri Medelpadius, 211.
 Karl IX, konung av Sverige 25 ff.
 — XIII, konung av Sverige och Norge, 189 ff.
 — XIV Johan, konung av Sverige och Norge, 174 ff.
 — Bengtsson, väpnare, 105.
 — Knutsson, konung, 128.
 — Niklisson, frälseman, 128.
 — Ragnesson, se Stallare.
 Karlsson, K. H., fil. dr, 7 ff.
 Katarina Birgersdotter, se Finstaätten.
 — Gregersdotter, se Snedbjälkar, två.
 — Olofsdotter, g. m. 1) Isak Nilsson, 2) Laurentius Paulinus Gothus, 211.
 Katerina Niklisdotter, g. m. Esbjörn Blåpanna, 209.
 — Olofsdotter, 18.
 Keding, Johann, 172.
 Kemner, släkt, 95.
 Kersbooms, Cornelia, 172.
 Kettil Karlsson, se Vasaätten.
 Kjellberg, C. M., landsarkivarie, 101.
 — S. T., intendent, 101.
 Klase, Olavus Haquini, kyrkoherde, 64.
 Klick, K. H., finländsk militär, 131.
 Klinghammer, släkt, 96.
 Klosterlasse, se Laurentius Nicolai.
 Klot a. d. H. Heydenfeld, livländsk ätt, 133.
 Knut Bosson, se Natt och Dag.
 — Eskilsson, 20.
 — Jonsson, se Aspenäsätten.
 Kockum, släkt, 96 f.
 Koran, släkt, 97.
 Koskull, J., ståthållare, 26.
 — G. A., landshövding, 130.
 Krakau, finländsk släkt, 132.
 Kristina från Stumbelen, helgon, 16.

- af Kullberg, A. K., statssekreterare, biskop, 82.
Kuste, Olof Jakobsson, kyrkoherde, 56.
Käll, kyrkoherde, 65.
- Laeck, Peter, 172.
Lagerbjelke, G., greve, statsråd, 182.
Lagerbring, C., greve, statsråd, 182 ff.
Lagergren, ätt, 129.
Lagerstedt, J. d. ä., klädesfabrikör, 100.
— J. d. y. klädesfabrikör, 100.
Lang, Filip, kejsrlig kamartjänare, 31.
Lange, släkt, 123.
— J. J., bleckslagarälderman, 123.
Lars, kyrkoherde, (2 st.), 60, 64.
— Jönsson, se Sparre.
— Torkilli, kyrkoherde, 56.
Larsson, L., lektor, 115.
Laurens, kyrkoherde, 56.
Laurentius, kyrkoherde, 63.
— Erici, kyrkoherde, 63.
— Jacobi, kyrkoherde, 57.
— Nicolai, norsk jesuit, 53 f.
— Olai, 38.
— Olai, kyrkoherde, 58.
— Paulinus Gothus, ärkebiskop, 56, 211.
Lebell (Le Bell), finländsk släkt, 132.
Leijonancker, D., kommerseråd, 99 f.
Leijonhufvud (Lewenhaupt), M., greve, ståthållare, 33 ff.
(Lejon), Ingegerd Knutsdotter, abbedissa, 219.
Lengquist, J. A., kyrkoherde, 108.
Lenk, T., amanuens, 103.
Lenngren, Anna Maria, skaldinna, 122.
(Leopard), Nils Magnusson, domprost, 21.
Lewenhaupt, Adam, greve, överstekammarjunkare, 227.
— L. W., greve, general, 227.
— M., se Leijonhufvud.
— Sten Axel, greve, 69—72 (portr. 70).
Lichten, Rob., 214.
Lidbeck, A., prof., 127.
- (Likvidsönernas ätt), Hemming Larsson, biskop, 107.
Lillie, Brynte Birgersson, 231.
Lilliehöök, Knut, 232 f.
— Nils, 233.
Lillienstedt, Margareta, f. Törnflycht, grevinna, 214.
Lilliesköld, Erik Jespersson, 211 f.
Lindeblad, Assar, skald, 126.
Lindfors, A. O., prof., 82.
Linroth, ätt, 233.
Livijn, C., generaldirektör, 186.
(Lodehat), Peder Jensen, biskop, 107.
von Logau, Heinrich, kejsrlig legat, 28 ff., 47.
Lucia Henriksdotter, 22.
Lundberg, E., fil. lic., intendent, 101.
Lundbohm, Hj., bruksägare, 130.
Lundebergh, Catharina, 236.
Lundh-Eriksson, Nanna, förf., 98.
Lundmark, E., fil. lic., 227.
Lydeke Abelson, se Sparrar, två.
Låstbom, A. T., 55.
Löwis of Menar, livländsk ätt, 133.
- M**agnus Amberni, se Store.
— Eriksson, konung, 1 ff.
— Johannis, kyrkoherde, 67 f.
— Ladulås, konung, 17.
— Olai, kyrkoherde, 67.
— Simonsson, se Sköld, kluven av en skyskura.
Malm, G., generaldir., 130.
(Malstaätten), Thomas Johannis, biskop, 106.
Mannerfelt, G. W., överstelöjtnant, 113.
— M., 113.
— O., kapten, 113.
Margareta Birgersdotter, se Finstaätten.
— Birgersdotter, se Job.
— Eriksdotter, g. m. Olavus Simoni, 65.
— Karlsdotter, se Sparre.
— Olofsdotter, g. m. Gisle Jakobsson, 211.
— Nilsdotter, g. m. Anders Olofsson, 211.
Marstrand, A., köpman, 135.
- Mattis, kyrkoherde, 58.
Maximilian, ärkehertig, 33 ff.
Meldercreutz, J., 130.
Meurling, E., kyrkoherde, 61.
Meyercrone, dansk ätt, 134.
Michael, kyrkoherde, 57.
Michelbecker, dansk släkt, 134.
Mitander, släkt, 233.
Mogens Madsen, superintendent, 126.
Molin, L., hovpredikant, 202.
de Moucheron, ätt, 172.
Måns, prost, 66.
Märta, Balzar, 30.
Märta Ragvaldsdotter, se Sköld, fyrstyckad.
Mörner (af Morlanda), ätt, 129.
— Birger, greve, förf., 122.
— (af Tuna), C., greve, fältmarskalk, 186 ff.
- N**acke (Nacka), ätt, 129.
Napoleon III, fransmänens kejsare, 69—72.
(Natt och Dag), Knut Bosson, biskop, 219.
Nauckhoff, ätt, 122.
Negendank, Detlev, riddare, 14 (sigill), 15.
Negendank, Eckhard, riddare, 13 ff.
Nescher, släkt, 124.
Netherwood, ätt, 129.
Nicolaus Hermann, biskop, 102.
Nils, kyrkoherde, 66.
— Abjörnsson, se Sparre.
— Bengtsson, frälseman, 128.
— Ingevaldsson, se Hammerstaätten.
— Klausson se Halvmåne.
— Magnusson, se Leopard.
Nissen, Henriette, 111.
Nolcken, livländsk ätt, 133.
Notholm Eggardsson, se Bralstorp.
Nygren, E., förste arkivarie, 113.
Nyström, J. E., lantmätare, 130.
Näskonung Ragnesson, se Stallare.
- von **O**etken, dansk ätt, 134.
Oettingen, livländsk ätt, 133.

- Olaus, kyrkoherde, 57.
 — Andrea Ekbyensis, komminister, 59.
 — Jonæ, kyrkoherde, 59.
 — Petri (Medelpadius), kyrkoherde, 211.
 Olavus, kyrkoherde, 65 f.
 — Andrea, kyrkoherde, 64.
 — Simonis (Clarevallensis, Cornukindius, Luth, Helsing), kyrkoherde, 64 f.
 Ollman, släkt, 97 f.
 Olof, kyrkoherde, 56.
 — kyrkoherde, 58.
 — kyrkoherde, 64.
 — Djäken, fogde, 18.
 — Pedersson, borgmästare, 102.
 — Andersson, nämndeman, 223.
 Osberg, N. P., 127.
 Osterman, J., redaktör, 103.
 Oxenstierna, Gabriel Gabriellson, greve, 114.
 — Gabriel Gustafsson, greve, 216.
 Palm, Euphrosyne, f. Hising, 78.
 — J. J., akademisekreterare, 83.
 Paradis, Maria Juliana, 173.
 v. Parkentin, tysk ätt, 15.
 Peder, kyrkoherde, 60.
 — Hansson, se Forstenasläkten.
 — Jensen, se Lodehat.
 Per Jespersson, 211 f.
 Peter Andersson, se Elofsönernas ätt.
 Petré, Karl, prof., 122.
 Petrosa, Petrus, 25—54.
 Petrus, kyrkoherde, 57.
 — av Alvastra, prior, 4.
 — Benedicti, kyrkoherde, 59.
 — de Dacia, dominikanermunk, 16.
 — Johannis, präst, 66.
 — Jonæ, kyrkoherde, 65.
 — Matthia, kyrkoherde, 60.
 — Michaelis, biskop, 121.
 Pihlstrand, R., kyrkoherde, förf., 199.
 Pingel, V., dansk politiker, 81.
 Piper, ätt, 131.
 Porse, Knut, d. ä., hertig, 3.
 — Knut, d. y., 3.
 — Håkan, 3 ff.
 Posse, Betty, f. Ehrenborg, 122.
 — C. H., greve, general, 181.
 — Jöran Knutsson, 28, 44.
 — K., riksråd, 203.
 van Pytten, Gilikin, 21 ff.
 — Katerina Gilikinsdotter, 22.
 Ragne Finvidsson, se Stalare.
 Ragnhild Andersdotter, se Elofsönernas ätt.
 Ragvald Filipsson, se Sköld, fyrstyckad.
 Rantzau, dansk-tysk ätt, 133.
 Raumannus, Johannes, 38.
 Reeser, Olof, profoss, 49.
 von Rehausen, J. G., frih., 70 ff.
 Ribbing, Bo, 233.
 — Erik Pedersson, kammarrjunkare, 208.
 — Klaus, 232.
 — Lindorm, riksråd, 208.
 Richard Isaksson, se Rosencrantz af Granhammar.
 Richter, livländsk ätt, 133.
 Riddersporre, släkt, 144.
 Rochambeau, D. M. J. de Vimers, vicomte de, fransk general, 145.
 Roguin, fransk ätt, 136.
 Romdahl, A. L., prof., 109.
 Ros, A. G., landshövding, 130.
 von Rosen, A. P., greve, landshövding, 155 ff.
 Rosenbanér, Hans Nilsson, krigshövitsman, 50.
 Rosenbielke, ätt, 129.
 Rosenblad, M., greve, justitiestatsminister, 82.
 Rosencrantz af Granhammar, Richard Isaksson, 211.
 Rosman, H., fil. dr., 99.
 Rudolf II, tysk-romersk kejsare, 29.
 Ruska (Ruske), Anders, vapnare, 209.
 Rutherford, ätt, 231.
 Ruuth, J. W., finländsk statsarkivarie, 131.
 Rynning, Nils, 214.
 Rönnow, S., fil. dr., 114.
 Sabelfelt, ätt, 130.
 Salander, E., klädesfabrikör, 100.
 Salomon, Siegfrid, 111.
 Samson-Himmelstjerna, livländsk ätt, 133.
 Samuel Erics, kyrkoherde, 59.
 Sandelhelm, P., landshövding, 130.
 Sandersköld, P. O., vice president, 129.
 Sarntein, diplomatisk agent, 34.
 Sarrazin, Jean, fransk general, 140—167.
 Scheduling, Filip, 50.
 Schile, Michel, kejserlig hovtjänare, 34.
 Schneider, hovbokbindare, 123.
 Schück, A., docent, 101.
 — H., prof., 73.
 Schwartz, Charlotte, g. m. J. Sarrazin, 150 ff.
 von Schwerin, Martina, f. Törngren, friherrinna, 83.
 Schönbeck, C. G., läkare, 81 f.
 — H., prost, 81 ff.
 Schönfelt, ätt, 122.
 Seligmann, J., bokförläggare, 74 ff.
 Sellén, Emilie, f. Ulfsax, 85.
 Setterdahl, J. A., komminister, 61.
 Sigismund III, konung, 27 ff.
 (Simpa), Johanna Torstensdotter, 17, 20.
 — Torsten (Notholmsson) d. y., se Bralstorp.
 — Torsten d. ä., 17.
 Siöblad, ätt, 208 f.
 (Sjöblad, tre), Elin Inge-mundsdotter, 22.
 Sjöbäck, A. C., präst, 82, 85.
 Skjöldebrand, A. F., greve, general, 187.
 (Sköld, fyrdelad), Lek Ofradsson, riddare, 18.
 (Sköld, fyrstyckad), Märta Ragvaldsdotter, 22.
 — Ragvald Filipsson, riddare, 22.
 (Sköld klaven av en skyskura), Birgitta Magnusdotter, 22.
 — Magnus Petersson, 18.
 — Magnus Simonsson, 22.
 Slatte, Gudmund, 214.
 Småling, ätt, 105.
 (Snedbjälkar, två), Katarina Gregersdotter, g. m. Nils Ingevaldsson, 214.

- Sone Jönsson, underlagman, 105.
- Soop, Anna Maria, g. m. C. Gyllenstierna, 206.
- Sparre, C. G., landshövding, 130.
- (Sparre), Görvel Fadersdotter, 135.
- Jöns Laurensen, 129.
- Karl Ulfsson, marsk, 17.
- Lars Jönsson, 129.
- Margareta Karlsdotter, 128.
- Nils Abjörnsson, 130.
- Gustaf Arvidsson, riksråd, 105.
- (Sparrar, två), Lydeke Abelson, biskop, 214.
- Splis, Jacomina, 170.
- Sprinchorn, H. A., bruksinspektör, 236.
- Stackelberg, F. M., frih., 133.
- (Stallare), Anund Finvidsson, marsk, 17.
- Estrid Ragnesdotter, 17, 23 f.
- Finvid Ragnesson, 24.
- Karl Ragnesson, 24.
- Näskonung Ragnesson, 24.
- Ragne Finvidsson, 24.
- Stedingk, C. von, greve, fältmarskalk, ambassadör, 131, 185.
- Stefan IV Bathori, konung av Polen, 33.
- Stenbock, J. G., greve, riksråd, 200.
- Stenflycht, J., general, 129.
- Steuch, E., kommerseråd, 129.
- (Stjärnbjälke), Anund Dansson, 19.
- Anund Jonsson, biskop, 19.
- Dan Jonsson, riddare, 19.
- Stolpe, ätt, 130.
- C. J., magistratssekr., 126.
- (Store), Magnus Ambern, ärkedjåkne, 219.
- Strandmann, livländsk ätt, 133.
- Stryk, livländsk ätt, 133.
- Stråhlman, Maria, 131.
- Stråle af Ekna, ätt, 130.
- Strömbäck, P., krigsråd, 126.
- Stuut, Benedictus Matthæi kyrkoherde, 67.
- Sture, Sten, d. ä., 218 f.
- Sundin, släkt, 233.
- Sundman, finländsk släkt, 132.
- Svanberg, G., prof., 109.
- Svanfelt, finländsk släkt, 210—212.
- I., major, 211.
- Swanljung, finländsk släkt, 132.
- Swartz, C., statsminister, universitetskansler, 109.
- Sven Olofsson, kyrkoherde, 60.
- Söderbaum, släkt, 117.
- Söderhjelm, Alma, prof., 117.
- (Tegel), Erik Jöransson, historieskrivare, 26, 45.
- Tegnér, Anna, f. Myhrman, 73 ff.
- Chr., prost, 81.
- Elof, univ.-bibliotekarie, 73 ff.
- Esaias, biskop, skald, 73—85.
- Teilman, A. C., statsråd, 134.
- Theel, J. A., handlande, 124.
- Thomas Johannis, se Malståtten.
- Tideman, kanik, 20.
- Tobernus, Hans, kyrkoherde, 60.
- Tordenskiöld, Peder, dansk amiral, 134.
- Torsten Notholmsson, se Simpa.
- (Tott), Ingeborg, 218 f.
- Ivar Axelsson, riddare, 219.
- Tufvesson, T., förf., 102.
- Ture Eriksson se Båt.
- Törnflycht, Margareta, f. Andersen, 213.
- Uddman, finländsk släkt, 132.
- Ullberg, J., träskulptur, 120.
- Wad, G. L., dansk landsarkivarie, 134.
- Wahl, livländsk ätt, 133.
- Wahrenberg, C. E., borgmästare, 126.
- Wallensteen, J. P., kyrkoherde, 125.
- Wallin, J. O., ärkebiskop, 124.
- (Vasaätten), Vettil Karlsson, biskop, 218.
- Vegesack, livländsk ätt, 133.
- Vegesack, E. E. G. von, frih., generallöjtnant, 185.
- Weinmann, dansk släkt, 134.
- Verhoeven, Johan, 168.
- Werner, A., affärsman, 101.
- G., affärsman, 101.
- Wessel, dansk släkt, 134.
- Wessén, E., prof., 101.
- Westerlund, J. A., prost, 61.
- Westman, K. G., prof., 118.
- af Wetterstedt, G., greve, utrikesstatsminister, 185 ff.
- Weyns, Josyntgen, 172.
- Widmark, H. A., landshövding, 130.
- P. H., landshövding, 130.
- Viereck, C. Fr., mag. 126.
- Wieselgren, P., domprost, 127.
- Vietinghoff, livländsk ätt, 133.
- Vigæus, Magnus, kyrkoherde, 60.
- Virdestam, G., komminister, 106.
- Wirsén, G. F., greve, statsråd, 180 ff.
- Wrangel, E., prof., 73.
- Greta, 200.
- Wulf, livländsk ätt, 133.
- Wulf a. d. H. Serbigall, livländsk ätt, 133.
- Wulff, F., prof., 118 f.
- Wytre, Berthelmeus le, 172.
- Young, D., se Leijonancker.
- Zachau, C. F., arkitekt, 95.
- Zamoisky, Jan, polsk storkansler, 36, 39.
- Zeddelmann, livländsk ätt, 133.
- Zetterqvist, E. A., 106.
- Ågren, S., andre bibliotekarie, 88.
- Åke Bengtsson, se Färila.
- Åkerhielm, H. S. K., landshövding, 130.
- Ängel, ätt, 16.
- Örn, Nils, 206.
- (Örnfot), Erik Karlsson, riddare, 18.

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

TRETTIOFÖRSTA ÅRGÅNGEN

1930

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BENGT HILDEBRAND

STOCKHOLM 1931

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

300448

PERSONAL HISTORY

EDWARD

EDWARD ...

...

...

...

I N N E H Å L L.

Text.

	Sid.
Ormungen och hans moder. Till tolkningen av en Birgittauppenbarelse. Av <i>Sten Engström</i>	1—6
Några anteckningar om svensk medeltidsgenealogi. Av <i>Bengt Hildebrand</i>	7—11
Medeltidsätten Bralstorp. Av <i>Bengt Hildebrand</i>	12—24
Kring Petrus Petrosa. Nya bidrag. Av <i>Folke Lindberg</i>	25—54
Rättelser och tillägg till Ärkestiftets och Strängnäs stifts herdaminnens hämtade ur Stockholms stads äldre tänkeböcker. Av <i>Gunnar Hellström</i>	55—60
Prästerskapet i Kinds och Ydre kontrakt. Ett bidrag till Linköpings stifts herdaminne. Av <i>Gerhard Hafström</i>	61—68
När prins Louis Napoléon reste som svensk greve. Av <i>Sten Lewenhaupt</i>	69—72
De otryckta källorna till Georg Brandes' Tegnérstudier. Av <i>Holger Ahlenius</i>	73—85
Fredrik Grönwall in memoriam. Av <i>B. H—d</i>	86—87
Brigadgeneralen Jean Sarrazin. Också en sagesman rörande Karl Johans franska tid. Av <i>Nils Forssell</i>	139—167
Några meddelanden angående släkterna Cuyper och Cuyperciona. Av <i>Birger Lindén</i>	168—173
Carl Henrik Anckarsvärd och »disciplinbrottet» 1813. Av <i>Bo Enander</i>	174—198
Fröken Bärfelts hemlighet. Av <i>Edvard Beckman</i>	199—207
Forstenasläkten och Siöbladsnamnet. Meddelande av <i>Bengt Hildebrand</i>	208—209
Magister Jacobus Gislonis, stamfader för den finska släkten Svanfelt. Meddelande av <i>Frans de Brun</i>	210—211
Recensioner	88—108, 213—236
Smärre meddelanden	109—136
Insända böcker	136—137, 237—241
Frågor	137, 242
Notiser	138, 242
Personregister. Utarbetat av <i>E. Spr.</i>	243—249

Illustrationer.

Riddaren Detlev Nøgendanks sigill 1329	14
Sedermera fogdens i Södermanland Notholm Eggardssons (Bralstorp) sigill 1331 och 1349	14
Porträtt av greve Sten Axel Lewenhaupt, f. 1819, † 1877	70
Porträtt av hovrättsrådet Fredrik Grönwall, f. 1878, † 1930	86
Porträtt av brigadgeneralen Jean Sarrazin, f. 1770, † omkr. 1850	139

ANVÄNDA FÖRKORTNINGAR.

- BU=Klemmings uppl. av den heliga Birgittas uppenbarelser (Saml. utg av Sv. Fornskrift-Sällsk., 14).
- DS=Svenskt Diplomatarium (Diplomatarium Suecanum), utg. gm J. G. Liljegren, B. E. Hildebrand, E. Hildebrand och S. Tunberg.
- GVR=Gustav Vasas Registratur.
- HS=B. E. Hildebrand, Svenska sigiller från medeltiden.
- MUB=Meklenburgisches Urkundenbuch.
- NTBB=Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen.
- PHT=Personhistorisk Tidskrift.
- SAT=Svenska Autografsällskapets Tidskrift.
- SD=Svenskt Diplomatarium fr. o. m. år 1401, utg. gm C. Silfverstolpe och K. H. Karlsson.
- SFSS=Samlingar utg. av Svenska Fornskrift-Sällskapet.
- SRP=Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref.
- SRS=Scriptores rerum Suecicarum medii ævi.
- KA=Kammararkivet.
- KB=Kungl. Biblioteket.
- RA=Riksarkivet.
-

Genealogiska Samfundets i Finland, Helsingfors, publikationer: dels *Årsskrift*, dels Tidskriften *Genos* (årligen h. 1—4) innehålla uppsatser inom biografi, genealogi, personhistoria, den förra även urkundspublikationer, den senare litteraturanmälningar. Årsskriften erhålles genom medlemskap i Genealogiska samfundet; *Genos* genom särskild prenumeration. Önskan om medlemskap samt prenumeration anmäles till samfundets skattmästare, adr. Oksanengatan 3 A, Helsingfors. Årsavgiften, Fmk 30:— + porto Fmk 14:— (Ständig medlems avgift Fmk 400:—), samt prenumera- tionsavgiften Fmk 40:—, uttagas genom postförskott för resp. årsskrift och *Genos*.

Följande av Samfundets skrifter utlämnas efter rekvisition hos sekreteraren, adr. FAMILJEBOKEN, Vasagatan 7, Stockholm, till nedannämnda pris:

Svenska Autograf Sällskapets tidskrift, Del I, nr:s 3, 7—12, årg.
1879—1888 (h. 1, 2 o. 4—6 saknas), per nr kr. 3:—.

Svenska Autograf Sällskapets tidskrift, Del II, nr:s 1—12, årg.
1889—1896 (340 sid.), lämnas fullständig till nedsatt pris av kr. 18:—.

Personregister till delarne I och II (44 sid.) kr. 6:—.
Personhistorisk tidskrift:

Årg. I (1898—1899) h. 3 o. 4 à kr. 3:75 (h. 1 o. 2 slutsålda).

• II (1900) h. 1 o. 2 à kr. 3:75 (h. 3 o. 4 slutsålda).

• III (1901) (slutsåld).

• IV (1902) — årg. XXIV (1923) à kr. 15 per årg. utom årg. VIII (1906), som är slutsåld.

• XXV (1924) — årg. XXXI (1930) à kr. 10:—.

Skrifter och Handlingar, utg. genom Svenska Autograf Sällskapet:

I. St: Nikolai kyrkas i Stockholm vigselbok, 1. 1604—1650 och 2. 1651—1700 (182 sid.), utg. av F. U. Wrangel kr. 9:—.

II. En adlig och furstlig hofpredikant under 1600-talets senare hälft, P. G. Öjer; utg. af Karl af Schmidt (82 sid.) kr. 4:50.

III. Släkten Aminoff (slutsåld).

IV. Klosterfolket i Vadstena af C. Silfverstolpe (slutsåld).

D:o d:o tryckt å *bättre papper* (i få ex.) kr. 15:—.

V. Svenska porträtt i samlingarna vid Uppsala universitet, förteckn. af N. Sjöberg (6+87 sid.) med 31 porträtt; ingår i årg. III o. IV.

VI. Svenskarne under dannebrogen 1848—50, med tillägg (102+24 sid.), af B. Schöldström, med 97 porträtt (slutsåld).

VII. Svensk genealogisk litteratur, förtecknad af J. A. Almquist (80 sid.) . kr. 6:—.

VIII. Porträttsamlingarna å Edsberg och Hedensberg (23 sid. och 14 porträtt + 56 sid. och 3 porträtt); ingår i årg. VI h. 3—4 och årg. VII h. 4.

Skrifter, utg. av Personhistoriska Samfundet:

1. Köpings stads tjänstemän 1605—1905 af G. Elgenstierna (106 sid.); ingår i årg. VIII h. 3—4.

2. Kalmar regementes chefer 1623—1907 af F. Rudelius (160 sid. + 23 porträtt); ingår i årg. IX h. 3—4.

3. Register till Personh. Samfundets porträttsamlingar årg. I—III (1906—08); ingår i årg. XI h. 2—4 och XII h. 1—2; även separat kr. 6:—.

4. Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra stadens tjänstemän under åren 1700—1800. Af Karl Enghoff kr. 6:—.

5. V. Millqvist, Svenska Riksdagens Borgarstånd 1719—1866. Personhistoriska anteckningar kr. 6:—.

6. Erik XIV:s almanacksanteckningar, hans dagböcker, ritningar och musiknoter i urval, utg. af C. M. Stenbock; ingår i årg. XIV h. 2—3.

7. Olof och Caroline Wijks porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XV h. 4.

8. Grefve Reinhold von Rosens porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XVI h. 1—2.

9. Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. mäningsregementen till häst och ståndsdragoner under stora nordiska kriget av V. Hamilton; C. H. Kreüger och E. Leijonhufvud; ingår i årg. XVIII h. 1—2.

10. Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. mäningsregementen till fot under stora nordiska kriget av E. Leijonhufvud kr. 15:—.

Dödslistor från och med år 1899 till och med år 1903 à kr. 3:—.

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 10:— pr år + 50 öre för porto. Samfundets ledamöter erhålla Personhistorisk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare (adr. se ovan).

Personhistoriska Samfundets ledamöter uppmanas att söka verka för ökning av Samfundets medlemsantal.

EX LIBRIS

hela samlingar eller enstaka exemplar köpas
eller bytas.

KAPTEN C. A. SALMONSON,

Skepparegatan 60, Stockholm.

FALKENBERGSKA SLÄKTFÖRENINGENS SKRIFTER.

- I. *Stamtavla över släkten Falkenberg*, tr. 1918 i 200 numrerade exemplar, urspr. pris kr. 20: —.
- II. *Biografier över under 1909—1919 avlidna medlemmar av ätten Falkenberg*, tr. 1920 i 100 numrerade exemplar, urspr. pris kr. 55: —.
- III. *Biografier över under 1920—1929 avlidna medlemmar av ätten Falkenberg*, tr. 1930 i 50 numrerade exemplar, urspr. pris kr. 25: —.

Vid rekvisition hos majoren frih. Fr. Falkenberg, Riddargatan 1, Stockholm, sändas ovanstående *mot postförskott* till följande *nedsatta* priser: 1 ex. av I kr. 5: —, av II kr. 15: —, av III kr. 20: —; 1 ex. av varje I—III kr. 32: —, I—II kr. 16: —, I o. III kr. 20: — samt II—III kr. 28: —.